

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**FELSEFİ AKIMLARIN ATATÜRK DÖ-
NEMİ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ÜZERİNE
YANSIMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

Abbas ALBAYRAK

Danışman

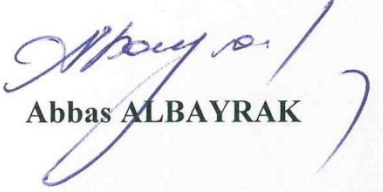
Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AY

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

“Felsefi Akımların Atatürk Dönemi Türk Eğitim Sistemi Üzerine Yansımaları” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Abbas ALBAYRAK

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abbas ALBAYRAK'a ait "Felsefi Akımların Atatürk Dönemi Türk Eğitim Sistemi Üzerine Yansımaları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalının Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AY

Jüri : Doç. Dr. Mehmet ELBAN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi İhsan ÜNLÜ

FELSEFİ AKIMLARIN ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ ÜZERİNE YANSIMALARI

Abbas ALBAYRAK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans
Tezi, Eylül 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AY

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; Atatürk döneminde etkili olan felsefi akımlara bağlı olarak Türk eğitim politikalarının nasıl bir süreçten geçtiğini tespit etmektir.

Bu çalışmada nitel araştırma modellerinden tarihsel araştırma türü kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun verilerin toplanması için doküman incelemesi tekniğini kullanılmıştır. Araştırma sürecinde literatür taranmış problem ve alt problemlere ışık tutacak birincil ve ikincil kaynaklardan ilgili veriler elde edilmiştir. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin yorumlanmasında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Veriler analiz edilirken konuyla ilgili dergi, kitap, makale, TBMM Açık Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) taranarak elde edilen veriler tematik olarak sıralanmış ve araştırma problemini aydınlatacak alıntılardan yorumlar yapılarak sonuç ve tartışma bölümüne eklenmiştir.

Araştırma sonucunda Atatürk Dönemi Türk eğitim sistemi üzerinde spiritüalist eğitim felsefesinin etkisini yitirdiği; pozitivizm, pragmatizm ve rasyonalizm gibi felsefi akımların eğitim alanında yapılan inkılaplar vasıtasıyla kuramsal ve uygulamalı bir biçimde Türk eğitim sistemini biçimlendirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefi Akımlar, Atatürk, Türk Eğitimi

THE REFLECTIONS OF PHILOSOPHICAL MOVEMENTS ON THE TURKISH EDUCATION SYSTEM IN THE ATATURK PERIOD

**Erzincan Binali Yıldırım University, Social Sciences Institute, Department
of Elementary Education, Postgraduate Thesis, September 2019**

Thesis Advisor: Asst. Prof. Alpaslan AY

ABSTRACT

The aim of this course is to determine the process of Turkish educational policies depending on the philosophical movements which were effective during Atatürk period.

In this study, "historical research type", which is one of the qualitative research models, is used. During the research process, literature reviewed and related data were obtained from primary and secondary sources to shed light on the sub-problems. Descriptive analysis method was used in the interpretation of the data obtained during the research process. While analyzing the data, journals, books, articles, "Grand National Assembly of Turkey Open Archive" and "Prime Ministry Republican Archives" were scanned and the data obtained were listed thematically, besides that comments based on quotations that can illuminate the research problem were made and added to the conclusion and discussion section.

As a result of this research, it is identified that the spiritualist philosophy of education had lost its effect on the Turkish education system of Atatürk Period and that philosophical movements such as positivism, pragmatism and rationalism shaped the Turkish education system in a theoretical and practical way through the revolutions made in the field of education.

Keywords: Philosophical movements, Atatürk, Turkish Education

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada bana daima yol gösteren, birlikte çalıŐmaktan büyük keyif aldığım ve desteğini her zaman hissettiğim değerli danıŐmanım Dr. Öğr. Üyesi Alpaslan AY'a; tez süresince engin bilgilerinden yararlandığım ve ilham aldığım Prof. Dr. Abdulkadir GL'e; kuramsal çerçevenin oluŐturulmasında çeşitli eksikliklere dikkat çeken ve beni yönlendiren Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Fatih İNE'e teŐekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bütün süreç boyunca büyük fedakrlıklarla maddi ve manevi desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili eŐim Zehra ALBAYRAK'a Őükranlarımı sunarım.

Abbas ALBAYRAK

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TEŞEKKÜR	V
KISALTMALAR	XI
TABLO LİSTESİ	XII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Problem Cümlesi	3
1.1.2. Alt Problemler	3
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlılar	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1.Felsefe Ve Eğitim.....	6
2.1.1.Felsefenin Tanımı:.....	6
2.1.2. Eğitimin Tanımı.....	6
2.2. Eğitim Ve Felsefe İlişkisi	7
2.3.Eğitim Felsefeleri	8
2.3.1. Klasik Eğitim Felsefeleri.....	8
2.3.1.1. İdealizm	8

2.3.1.2. Realizm.....	11
2.3.1.3. Natüralizm	14
2.3.1.4. Pragmatizm.....	15
2.4. Diğer Felsefeler	20
2.4.1.Rasyonalizm.....	20
2.4.1.1. Epistemolojik Akılcılık ve Temsilcileri	20
2.4.1.2.Empirizm ve Temsilcileri:.....	23
2.4.2. Pozitivizm:	25
2.4.2.1.Türkiye’de Batılılaşma Hareketleri ve Pozitivizmin Tarihsel Gelişimi.....	27
2.4.2.1.2. Türkiye’de Pozitivizmin Tarihsel Gelişimi	30
2.5.Yeni Eğitim Hareketleri Ve Iı. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Düşünürleri	34
2.5.1.İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu.....	34
2.5.2. Sadrettin Celal Antel	35
2.5.3. Tefik Fikret	36
2.5.4. Emrullah Efendi:	37
2.5.5. Ethem Nejat:.....	38
2.5.6. Kazım Nami Duru:	38
2.6.Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluş Felsefesi.....	39
2.6.1.Osmanlı Devleti’nde Etkili Olan Siyasi Akımlar ve Eğitim	39
2.6.2. Atatürk’ün Devlet Anlayışı ve Türkiye Cumhuriyetinin Temel Felsefesi	42
2.7. Atatürk Ve Eğitim	43
2.8. Atatürk Dönemi Hükümetlerinin Eğitim Politikaları	46
2.8.1. I. İcra Vekilleri Heyeti’nin Programında Eğitim	47
2.8. 2. V. İcra Vekilleri Heyeti Programında Eğitim	48
2.8.3. İsmet İnönü Hükümetlerinde Eğitim.....	49
2.8.4. Fethi Okyar Hükümetinde Eğitim.....	49
2.8.5. Celal Bayar Hükümetinde Eğitim.....	49
2.9. Atatürk Dönemi Parti Programlarında Eğitim.....	50
2.9.1. Cumhuriyet Halk Partisi Programları	50

2.9.1.1.1931 Programında Eğitim	50
2.9.1.2. 1935 Programında Eğitim	52
2.9.2. <i>Serbest Cumhuriyet Fırkası Programında Eğitim</i>	54
2.10. Atatürk Dönemi Alternatif Eğitim Politikaları.....	54
2.10.1. <i>Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Eğitim Politikaları</i>	54
2.10.2. <i>Türkiye Komünist Partisi ve Eğitim Programı</i>	56
2.11. Atatürk Dönemi Eğitim Alanında Yapılan İnkılaplar	56
2.11.1. <i>Öğretim Birliğinin Sağlanması</i>	56
2.11.2. <i>Azınlık ve Yabancı Okullar</i>	58
2.11.3. <i>Harf İnkılabı</i>	60
2.11.4. <i>1933 Üniversite Reformu</i>	61
2.11.5. <i>Din Eğitimi</i>	65
2.12. Türk Eğitimi Üzerine Yabancı Uzmanların Etkisi	66
<i>Tablo 1: Türkiye Cumhuriyeti Eğitimi Hakkında Rapor Veren Başlıca</i> <i>Yabancı Uzmanlar ve Ele Aldıkları Temel Konular (1924- 1934)</i>	67
2.13. Eğitim Öğretim Alanında Gelişmeler.....	67
2.13.1. <i>Örgün Eğitim</i>	67
2.13.1.1. İlköğretim:	67
2.13.1.2. Ortaöğretim	69
2.13.1.3. Mesleki ve Teknik Öğretim.....	69
2.13.1.4. Yükseköğretim:	71
2.13.2. <i>Yaygın Eğitim</i>	72
2.13.2.1. Türk Ocakları:	72
2.13.2.2. Halkevleri:	73
2.13.2.3. Millet Mektepleri:.....	74
<i>Tablo 3: Cumhuriyet Dönemi Okuma Yazma Kursları ve Katılım</i>	74
2.14. Öğretmen Yetiştirme Politikaları	75
2.14.1. <i>Öğretmen Okulları</i> :	75
2.14.2. <i>Köy Enstitüleri</i> :	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	77

YÖNTEM.....	77
3.1. Araştırma Modeli:	77
3.2. Veri Toplama Aracı:.....	77
3.3. Araştırma Süreci:.....	78
3.4. Verilerin Analizi:.....	78
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	79
BULGULAR	79
4.1. Birinci Alt Probleme Dair Bulgular Ve Yorumlar:	79
4.1.1. <i>Pragmatizm, Rasyonalizm ve Pozitivizmin Atatürk'ün Fikir Hayatındaki Etkisi</i>	79
4.1.2. <i>Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde Pragmatizm, Rasyonalizm ve Pozitivizmin Yeri</i>	82
4.2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgu Ve Yorumlar	84
4.2.1. <i>Eğitim Alanında Yapılan İnkılâpların Türk Eğitimine Katkısı</i>	84
4.2.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924).....	84
4.2.1.2. Medreselerin Kapatılması (1924).....	86
4.2.1.3. Karma Eğitim (1924).....	87
4.2.1.4. Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun (1926)	88
4.2.1.5. Yeni Türk Harflerinin Kabulü (1928)	90
4.2.1.6. Türk Tarih Kurumunun Kurulması (1931).....	91
4.2.1.7. Türk Dil Kurumunun Kurulması (1932)	92
4.3. Üçüncü Alt Probleme Dair Bulgu Ve Yorumlar:	94
4.3.1. <i>Türk Eğitim Tarihi Açısından Atatürk'ün Eğitim Sistemimiz Üzerindeki Yeri</i>	94
4.3.1.1. Atatürk'e Göre Eğitim.....	94
4.3.1.2. Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Milli Eğitim Temel Kanunu Arasındaki İlişki.....	98
4.4. Dördüncü Alt Probleme Dair Bulgu Ve Yorumlar:	100
4.4.1. <i>Atatürk'ün Eğitim Anlayışında Uygulanabilirlik Açısından Yaşanan Değişimler</i>	100

4.4.2. Atatürk'ün Eğitim İlkeleri ile Uygulamaları	101
4.4.2.1. Ulusallık İlkesi ve Uygulaması	101
4.4.2.2. Halkçılık, Süreklilik, Bütünlük İlkesi ve Uygulaması	102
4.4.2.3. Program ve Yöntemlerde Bilimsellik ilkesi ve Uygulaması .	103
4.4.2.4. Ekonomik Etkinlik İlkesi ve Uygulaması	103
4.4.2.5. Öğretimde Birlik ilkesi ve Uygulaması.....	104
4.4.2.6. Karma Eğitim ve Kadınların Eğitimi İlkesi	104
4.4.2.7. Öğretmenin Etkinliği İlkesi ve Uygulaması.....	105
BEŞİNCİ BÖLÜM	107
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	107
5.1. Tartışma Ve Sonuç	107
5.2. Öneriler:.....	112
KAYNAKÇA	114
EKLER	129
EK 1:.....	129
EK 2:.....	130
EK 3:.....	131
EK 4:.....	132
EK: 5	135

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.	: Bakınız
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bs.	: Basım
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
Edt.	: Editör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Vd.	: Ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	T.C Eğitimi Hakkında Rapor Veren Başlıca Yabancı Uzmanlar ve Ele Aldıkları Temel Konular (1924 - 1934)	67
Tablo 2	Meslek ve Teknik Öğretim İstatistiği	69
Tablo 3	Okuma Yazma Kursları ve Katılım	74

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, probleme ait alt problemler, araştırmanın amacı, önemi, sayıtlıları, sınırlılıkları ve bazı kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Dünya tarihi incelendiğinde eğitim faaliyetlerinin ne zaman başladığını kesin olarak söylemek mümkün değildir. Bu durum tarih öncesi dönemlerde yazının kullanılması ile açıklanabilir. Ancak yazının icadından sonra yazıyı kullanan uygarlıkların eğitim faaliyetleri hakkında sınırlı da olsa bilgi toplamak mümkün olabilmiştir.¹

Eğitim terimi, Latince de yetiştirmek, büyütme, geliştirmek anlamlarına gelen “*educare*” sözcüğünden gelmektedir.²

Eğitim; “*Kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür.*”³

En genel tanımıyla eğitim; “*Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak, istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.*” şeklinde ifade edilmektedir.⁴

Eğitim farklı şekillerde tanımlanabilir bir kavram olsa da tarihsel süreç içerisinde insan tabiatının bir zorunluluğu olarak ortaya çıkmış bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın, en basit durumlardan en karmaşık problemlere kadar meşgul eden her bir durumda, zihnini kullanma eğilimi ve deneyimlerini hem sonraki

---

¹ Cavit Binbaşıoğlu, *Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara 1982, s. 1.

² Binbaşıoğlu, s. 2.

³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2016)*, 29.bs., Ankara 2016, s. 2.

⁴http://melikeyigit.weebly.com/uploads/1/2/4/7/12475408/1_hafta_egitimin_temel_kavramlari.pdf (23.06.2019).

yaşantılarına hem de çevresine aktarma faaliyetlerinin, hangi araçlarla yapılmış olursa olsun, olumlu veya olumsuz bir dönüşüm meydana getirebileceğini söyleyebiliriz.

Eğitim, bütün imkânlar işe koşularak kişinin kendisi, toplumu ve insanlık için faydalı bir birey olmasını sağlama amacı taşımaktadır.⁵Eğitim faaliyetlerini birey veya toplumların göreceli olarak iyi olana doğru evrilmesi veya kendi ihtiyaçlarını en kısa yoldan gidermek için farklı deneyimleri bir bütün hâline getirerek yaptığı bir faaliyet biçimi olarak düşünürsek hem bireylerin hem de toplumların farklı biçimlerde bir eğitim anlayışının ortaya çıkacağını söylemek mümkündür.

Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda uzun yıllar boyunca birbirinden kopuk toplumların var olması, eğitim faaliyetlerini öznel bir faaliyet alanına sokmuştur. Hem yakın geçmişte hem de günümüz dünyasında gelişmiş toplumların evrensel ilkelere bağlı bir insan tipi yetiştirme ihtiyacı, eğitim kavramını bilimsel bir faaliyet alanına dâhil etmiştir.

Belirlenen ihtiyaçlara bağlı olarak nasıl bir insan yetiştirileceği sorusuna ortak bir cevap bulmak esasında oldukça zor gözükmektedir. Çünkü günümüz dünyasında toplumların birbirleriyle olan, coğrafi kopukluğu olmasa da, kültürel ve bilimsel kopukluğu devam etmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi nasıl bir insan tipi yetiştirileceği sorusunun cevabını aslında toplumların kendi anlayışlarını sistematik bir hâlde sunan felsefi akımlarda bulabiliriz.

Eğitim sistemi kurulurken eğitimin ne olduğu ve hedeflerin istendik olma durumunun belirlenmesinde felsefenin belirlediği ölçütler işe koşulmaktadır. Hedeflerin iç tutarlığının saptanması, insana olan bakış açısı, insanın yaşama bakışı, eğitimi verimli hâle getireceği için yine felsefeden yararlanılmaktadır.⁶

Felsefi akımların kendilerine has ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik boyutları bulunmaktadır. Doğal olarak bu felsefelerin sistematik hâle getirdiği düşüncelere bağlı olarak eğitimin de hedefleri belirlenmektedir. Örneğin spiritüalist felsefede eği-

---

⁵ Refia Şemin, *Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz*, İstanbul 1973, s. 3.

⁶ Veysel Sönmez, *Eğitim Felsefesi*, 14.bs., Akara 2017, s. 46.

tim, dünyevi ve uhrevi mutluluğu hedeflerken; natüralist felsefe kendi varlık anlayışının bir ürünü olarak doğal dünyaya uygun yaşama becerisini kazandırmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmanın problemi pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivizmin Atatürk'ün düşünce dünyasındaki yansımaya bağlı olarak Türk eğitimi üzerindeki etkilerinin belirlenmesidir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivizm felsefi akımlarının, Atatürk'n eğitim anlayışına bağlı olarak, Türk eğitim sistemi üzerindeki etkileri nelerdir?

1.1.2. Alt Problemler

1. Pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivizm felsefi akımlarının Atatürk'n eğitim anlayışındaki etkisi nedir?
2. Atatürk'n eğitim anlayışına bağlı olarak yapılan inkılâpların Türk eğitim sistemine katkısı nedir?
3. Türk eğitim tarihi açısından Atatürk'n eğitim sistemimiz üzerindeki yeri nedir?
4. Atatürk'n eğitim anlayışı, kendi dönemi içerisinde uygulanabilirlik açısından herhangi bir değişikliğe uğramış mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma; eğitim ve felsefe ilişkisine bağlı olarak eğitim politikalarının belirlenmesine kaynaklık eden klasik felsefi akımların temel savlarını incelemekle birlikte; araştırmanın problemini oluşturan pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivizm felsefi akımlarının Atatürk'n eğitim düşüncesi ve Türk eğitim sistemi üzerinde nasıl bir etki yarattığını tespit etmeyi amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde ve dünyada önemli bir etkiye sebep olan felsefi akımların savunduğu düşüncelerin bilinmesi, eğitim ve felsefe arasındaki ilişki de göz önünde bulundurulduğunda, hem Türk eğitim sisteminde uygulamaya konulan kuramların tespit edilmesini hem de o dönemin eğitim politikalarının anlaşılmasını kolaylaştırması bakımından önem taşımaktadır.

Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, birçok alanda olduğu gibi hayatı bir önem taşıyan eğitim alanında da kendi eğitim vizyonuna bağlı olarak birçok değişikliğin öncüsü olmuştur. Atatürk'ün eğitim alanındaki inkılapları onun düşünce yapısından ayrı düşünülemez.

Bu çalışma, pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivistimin Türk eğitim sistemi üzerinde nasıl bir etki bıraktığını incelemesi bakımından önem taşımaktadır.

1.4. Sayıtlar

1. Pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivistim Atatürk tarafından benimsenen felsefelerdir.

2. Pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivistim Atatürk Dönemi Türk eğitim sistemi etkilemiştir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırmaya konu olan felsefi akımlar, pozitivistim ve rasyonalizmle birlikte eğitim teorilerine sahip olan pragmatizm, idealizm, realizm, natüralizm gibi felsefi akımlarla sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Pozitivistim: Genel olarak bilimi merkeze alan, dini ve metafizik düşünceleri reddeden sezgisel bilgi yerine deney ve gözlemlerle elde edilen bilgiyi geçerli bilgi olarak kabul eden bir dünya görüşüdür.⁷

---

⁷ Ahmet Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, 2017, s. 1553.

Rasyonalizm: Aklın deneye gerek olmadan dış dünyanın bilgisine ulaşabileceğini kabul eden görüş⁸

Pragmatizm: 19. yüzyılın son çeyreğinde özellikle Amerikan düşüncesinde etkili olan bilgiyle eylemi birleştiren felsefe okulu ya da hareketi. Bir yöntemden daha çok içerisinde pozitivist bir anlayışla öznel bir idealizmi barındıran evren hakkında kuram⁹

---

⁸<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/51-52/19-ilyas-sogutlu-rasyonalit-ve-ampirist-siyasetin-felsefi-kokenleri.pdf> (23.06.2019).

⁹ Harry K. Wells, *Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm*, (çev. Tahsin Yılmaz), İstanbul 1986, s. 239.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Felsefe ve Eğitim

2.1.1.Felsefenin Tanımı:

Felsefenin ne olduğuna ilişkin hemen bir tanım bulmak oldukça zordur. Felsefeyi içinde bulunduğu zamanın ve çevrenin etkilerine bağlı olarak filozoflar dahi farklı farklı tanımlar kullanarak ifade etme yoluna gitmişlerdir.¹⁰ Düşünce tarihi boyunca felsefenin ne olduğu konusunda göreceli cevapların verilmesi esasında felsefenin doğası hakkında bizlere fikir sunmaktadır.¹¹ Köken olarak Yunanca “*Philosophia*” sözcüğünden gelen felsefe; bilgiyi, bilgeliği sevme manasına gelmektedir.¹² Bilginin ‘*insanı ve tabiatı bilmek*’ olarak tanımlandığı, tarihin tanıdığı en önemli filozofların olduğu eski Yunanda felsefe bu manada kullanılmıştır.¹³ Filozof kelimesi ise ilk zamanlarda her şeyi bilen kişi anlamında kullanılmış olsa da zamanla bilginin çoğalmasına paralel olarak, bilgiyi arayan, bilgiyi seven kişiyi ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁴ Felsefenin ne olduğu konusunda farklı görüşler ileri sürülebilse de felsefenin en kısa şekliyle insanla ilgili en köklü bir araştırma faaliyeti olduğu söylenebilir.¹⁵

2.1.2. Eğitimin Tanımı

Eğitim, toplumu oluşturan bireylerin toplumsal ihtiyaçlarına paralel olarak, bireylerin hem ruhsal hem de bedensel ihtiyaçlarının karşılanması açısından günümüzde

---

¹⁰ Emel Koç, “Felsefe Nedir”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, Bahar 2009, ss. 221- 231.

¹¹ H. Gazi Topdemir, “Felsefe Nedir? Bilgi Nedir?” *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C. 23, S. 1, 2009, ss. 119-133

¹² Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 31. bs., İstanbul 2018, s.12.

¹³ Georges Poltzer, *Felsefenin Temel ilkeleri*, (çev. Enver Aytekin), 6.bs., İstanbul 1993, s. 12.

¹⁴ Sedat Yazıcı, *Felsefeye Giriş*, İstanbul 1999, s. 3.

¹⁵ Afşar Timuçin, *Felsefeye Giriş*, Kocaeli 2003, s. 19.

çok önemli bir işleve sahiptir.¹⁶ Eğitim bu işlevini gerçekleştirmek için toplum hayatında üstlendiği rol gereği sahip olduğu kurumlarıyla toplumun her alanda bağlı olduğu ihtiyacı karşılamak için diğer kurumlardan daha önemli hâle gelmiştir ki bunun sonucunda bütün çağdaş devletler, var olan eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için kendi bütçelerinin önemli bir kısmını eğitime ayırmışlardır.¹⁷

2.2. Eğitim ve Felsefe İlişkisi

Eğitim ile felsefe ilişkisi incelenirken eğitimin de felsefesi olduğu gerçeğinden yola çıkarak felsefenin eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde felsefi ölçütleri kullandığı ifade edilebilir. Eğitim sistemi kurulurken eğitimin ne olduğu ve hedeflerin isten-dik olma durumunun belirlenmesinde felsefenin belirlediği ölçütler işe koşulmaktadır. Hedeflerin iç tutarlılığının saptanması, insana olan bakış açısı, insanın yaşama bakışı, eğitimi verimli hâle getireceği için yine felsefeden yararlanılmaktadır.¹⁸

Gerald L. Gutek, bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır: “*Kuşkusuz müfredat programı hazırlayıcıları felsefi tartışmaları dikkate almaksızın, öğrenen için en fazla önem taşıyan bilgileri tespit ederler. Sorun; en doğrunun, en güzelin, en iyinin ne olduğu üzerine anlaşırken ve bunların tanımını yaparken ortaya çıkar. Bu sorunun metafizik, epistemolojik ve aksiyolojik boyutları vardır. Felsefeciler ve eğitim kuramcıları, bu soruna farklı yanıtlar ve çözümler getirirler ve onların farklı düşüncelerinin sonucunda; çeşitli müfredat program biçimleri ortaya çıkar. Örneğin programı konu/bilgi üzerine temellendiren geleneksel felsefelerin ana amacı kültürel mirasın aktarılması ve korunmasıdır.*”¹⁹

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere felsefe ve eğitim birbirinden ayrı düşünülemez. Eğitim programları oluşturulurken hâkim felsefe işe koşulmaktadır.

---

¹⁶ Kemal Bakır, “Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 14, Ocak 2006, ss. 49-68.

¹⁷ Salih Özkan, *Türk Eğitim Tarihi*, 7.bs., Ankara 2015, s. 1.

¹⁸ Sönmez, s. 46.

¹⁹ Gerald L. Gutek, *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (Çev. Nesrin Kale)2.bs., Ankara 2017, s. 7.

2.3.Eğitim Felsefeleri

Günümüzde eğitim felsefeleri, eğitimin sınırlarını kendi ideolojik sistemine göre belirleyen normatif; eğitime ait kavramları açıklığa kavuşturma işini üstlenen analitik; ideolojilerin maskesini düşürmek ve eğitimi toplumun dezavantajlı gruplarının aleyhine işleyen bir süreç olarak tanımlayan eleştirel yaklaşım olarak üç farklı şekilde gruplandırılmışlardır.²⁰

2.3.1. Klasik Eğitim Felsefeleri

İdealizm, realizm, natüralizm ve pragmatizm gibi felsefi akımlar klasik eğitim felsefeleri arasında yer almaktadır. Klasik felsefeler; eğitim sürecin nasıllığı, neleri hedeflediği ve nihayet hangi değerlerin insana verilmesi gerektiği konusunda kendi inşa ettiği felsefi düşünceyi temele alan felsefeler olarak tanımlanır.²¹

2.3.1.1. İdealizm

İlk kaynakları İlk Çağ Yunan düşünürlerine kadar götürülse de günümüz dünyasında da kendisine önemli temsilciler bulan idealizm, insanı bilgi depolayan bir canlıdan daha fazlası olarak gören bir felsefedir.²²

İdealizme göre, bireyin sonsuz bir değere sahip olmasından dolayı birey, kurumların ve nesnelerin ötesinde bir şekilde konumlandırılır.²³ Eski bir felsefe akımı olmasının yanında eski bir eğitim kuramına da sahip olan idealizm; varlık, ahlak ve sanat konusunda düşünceden hareketle kendi savlarını ortaya koyar.²⁴ İdealist felsefenin varlık anlayışına göre gerçekte “*var olan*”, bizim doğrudan algıladığımız bir madde olmayıp tin veya ruh cinsindedir. İdealizmin gerçek varlık olarak ileri sürdüğü şeyler

---

²⁰ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 5.bs., İstanbul 2018, s. 11-15.

²¹ Cevizci, s. 22-23.

²² Mustafa Ergün, *Eğitim Felsefesi*, 2.bs., Ankara 2009, s. 49.

²³ Sabri Büyükdüvenci, “İdealizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1–2, 1988, s. 349.

²⁴ Saffet Bilhan, *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*, C.1, Ankara 1991, s. 131.

idea cinsinden olduğu için ideaların bir yansıması olan madde de geçici bir şeydir.²⁵ İdealizm, hakikat veya gerçeği, tin tarafından algılanıp ifade edilen şey olarak tanımlar ve Platon buna idea adını verir.²⁶ Platon'un ide kavramıyla bugünkü ide kavramı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Platon'un ideasında “*var olan*” hiçbir şekilde değişmeyen, dolayısıyla duyuların değil ancak aklın algılayabileceği bir varlık olarak görülmektedir.²⁷

İdealistler, bir şeyin var olduğu söylendiğinde kast edilen şeyin ne olduğu sorusuna cevap olarak, var olanın kendilerince veya başkalarınca algılanan şey olduğunu söylemektedirler. Onlara göre insan sadece zihinde olanı bilebilir²⁸ İdealist felsefede bilgi “*a priori*” olduğu için, zihinde var olan mutlak doğrulara ancak akıl yoluyla ulaşılabileceği düşünülmektedir. Zihinde zaten var olan bilgiye ulaşma konusunda işe koşulan aklın araçları ise; tümevarım, tümdengelim, sezgi ve vahiy olarak kabul edilmektedir.²⁹

İdealizmde bilme süreci, mutlak akıldan pay almış olan insanın zihninde önceden var olan bilgilerin hatırlanmasından başka bir şey değildir. Bu açıdan düşünüldüğünde eğitim ve öğrenme süreci, zihinde önceden var olan bu bilgilerin yeniden hatırlanması işlevini yürüten bir etkinlik süreci olarak görülür.³⁰

İdealizmin felsefi temellerini inşa ettiği bir başka alan da değerler alanıdır. İdealist değer anlayışına göre; değerler sadece insani beğeni ve tercihler olarak sınırlanmaz. İdealist aksiyolojiye göre; iyilik, adalet, estetik gibi değerler esasında insandan veya gerçekten bağımsız olarak nesnel dünyanın yapısı içinde zaten vardır. İnsanların ahlaki davranışlarının çıkış noktasında da toplumsal ve kültürel gelenek bulunmaktadır. İdealizm bu yönüyle geçmişten günümüze intikal eden değerleri sahiplenir.

---

²⁵ Sönmez, s. 274.

²⁶ Dominique Folscheid, *Felsefe Akımları*, (çev. Muna Cedden), Ankara 2015, s. 16.

²⁷ Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, (çev. Takiyettin Mengüşoğlu), 3.bs., Ankara 2007, s. 88.

²⁸ Büyükdüvenci, s. 348.

²⁹ Sönmez, s. 35.

³⁰ Gutek, s. 23.

Geçmişin kalıcı ve değişmeyen yönleri aslında şimdide cisimleşmiş evrensel bilgeliklerdir. İdealizmin geçmişle ilişkisi insani beğenilerin ötesinde kalan değerleri sahiplenme noktasındadır. Geçmişten bugüne aktarılacak kalıcı ve değişmez değerlerin en önemli kaynağını ise kendileri de esasında değer yüklü olan tarih, edebiyat, din ve felsefe gibi kültürel alanlar teşkil etmektedir.³¹

İdealist aksiyolojide değerler, kişilerin taleplerinin ötesinde bulunur ve değer yaşantısı gerçekte “mutlak”ta bulunan ve değişmeyen evrensel iyinin taklidine dayalı olmak durumundadır. İyilik, doğruluk, güzellik gibi değerlerin değişime muhtaç olmayan “mutlak”ta mevcut olmasından dolayı evrensel ve değişmez bir özellik taşıdığı düşünülmektedir.³² İdealizmin en önemli temsilcilerinden Platon’a göre idealar değişmezdir ve iyilik, adalet, güzellik gibi değerler bu değişmeyen “mutlak” içerisinde bulunmaktadır. Bu değerler, değişmeden kalan değerlerdir.³³

İdealizme göre, değerlerin kaynağı tanrıdır. İnsanın nihai amacı ise tanrıya kavuşmaktır. Eğitimin bu kavuşmanın bir aracı olarak hizmet edebilmesi için eğitim faaliyetlerinin insanlar tarafından bilinçli bir şekilde hayata geçirilmesi beklenmektedir.³⁴

Hayatın veya eğitimin gerçek anlamını bulması için; uzun vadeli amaçlar olarak sıralanan anlama, sağlık, karakter, sosyal adalet, beceri sanatı, aşk, bilgi ve felsefe gibi kavramların hayata geçirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.³⁵

Değer eğitiminde, kazandırılması hedeflenen değerleri öğrencilerin değerli olan davranışları taklit etmek yoluyla içselleştirebileceğini savunan idealistler, kalıcı sanat ve edebiyat eserlerinin öğrencilere eleştirel bir şekilde açıklanması gerektiğini savunurlar.³⁶

---

³¹ Cevizci, s. 26.

³² Gutek, s. 25.

³³ Bayraktar Bayraklı, “Eğitim Felsefesinde İdealizm” *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1986, ss. 188-189.

³⁴ Sönmez, s. 35.

³⁵ İbrahim Arslanoğlu, *Eğitim Felsefesi*, 2.bs., Ankara 2018, s. 43.

³⁶ Gutek, s. 29.

Varlık, bilgi ve değer alanları üzerinden felsefi telkinlerini oluşturan idealizmin eğitim kuramı karşılığını daimicilikte bulur. Daimicilik, eğitimin en temel hedefinin değişmeyen, kalıcı değerleri aktarması olduğunu ve insanın manevi ve entelektüel gelişimini hedeflediği söylenebilir.³⁷İnsanın diğer canlılardan ayrı en önemli özelliği olan akli temele alan daimiciliğin eğitimdeki odak noktası akli yetkinleştirmektir.³⁸ Daimicilik, en önemli temsilcileri arasında olan Eflatun, Aristo ve St. Thomas Aquinas'ın ontoloji, epistemoloji, aksiyoloji ve mantıkla ilgili önermeleri üzerine temellenen bir teoriyi ifade etmektedir.³⁹

İdealizmin en önemli temsilcilerinden olan Platon'un eğitimden beklentisi, insanın aklını kullanmak suretiyle bulanıklıktan berraklığa erişmesini, doğal olarak ideallara ulaşmasını sağlamaktır.⁴⁰İdealistler gerçek eğitimin meslek eğitimi ile sınırlanamayacak kadar kapsamlı olduğunu; eğitimin esasında kendisi için olması gerektiğini ifade etmektedirler.⁴¹

2.3.1.2. Realizm

Klasik felsefe akımları arasında zamansal olarak idealizm kadar eski olan realizm, bilginin öznenen bağımsız şekilde var olduğunu savunur.⁴² Realistler gerçeğin zihnimizden bağımsız bir şekilde var olduğunu ve insanın duyuları yoluyla zihnini şekillendirdiğini ortaya atarak idealizmin varlık görüşünü eleştirmişlerdir.⁴³ Evrenin atomlardan oluştuğunu ve insanın duyuları yoluyla nesnelere algıladığını savunan realistler; dış dünyayı oluşturan objelerin ancak kendi gerçeklikleri ile olan uyumu oranında algılandığı zaman doğru olabileceğini belirtmişlerdir.⁴⁴

---

³⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 6.bs., İstanbul 2017, s. 109.

³⁸ Gül Tuncel, "Öğretmenlerin kendi Eğitim Felsefelerini İnşa Etmeleri Üzerine", *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.10, 2004, s. 226.

³⁹ Sönmez, s. 63.

⁴⁰ Ergün, s. 28.

⁴¹ Gutek, s. 27.

⁴² Bilhan, s. 132.

⁴³ Ergün, s. 50.

⁴⁴ Sabri Büyükdüvenci, "Realizm ve Eğitim", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1990, s. 135.

İdealistler, bilginin doğuştan insan zihninde var olduğunu savunurken; realistler bilginin sonradan edinildiğini ortaya atarak tarih boyunca birbiriyle çatışan bir alan oluşturmuşlardır.⁴⁵ Bilimle yakın bir bağ kurabilen realizm, bilimin ilerlemesine katkıda bulunduğu gibi; metafizik ve epistemolojiye de hareketlilik katmıştır.⁴⁶ Gerçekliğin nesnel bir düzeni olduğu görüşü hâkim olan realizmde, belli kurallar dâhilinde gerçekliğe ulaşılabilceği savunulmaktadır.⁴⁷ Bir bilginin geçerli olabilmesinin şartı reel dünyadaki gerçeklikle uyumuna bağlıdır.⁴⁸ Bilginin “*aposteriori*”⁴⁹ olduğunu savunan realizm, insanın bilgiyi edinmesi için duyularını ve bilimsel yöntemleri kullanması gerektiğini savunur. Bilginin aracı olarak tümevarımsal yöntem, bilgiye ulaşmada önemli bir role sahiptir.⁵⁰

Realist aksiyolojide değerler, realizmin bilgi ve varlık anlayışıyla paralellik göstermektedir. Değerlerin nesnel dünyada kendiliğinden ve insanların değerlemesinden bağımsız bir şekilde var olduğunu ifade eden realizm, insanın aklını kullanarak doğru tercihlerde bulunabileceğini savunmaktadır.⁵¹ Realist aksiyolojide bir eylemin değerini belirleyen şeyin nesnelere arası ilişkiler olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar nesnelere arası ilişkileri gözlemleyerek değerlendirirler.⁵²

Realizmde nesnel değerler insan zihninden bağımsız olarak kendiliğinden doğada var olan değerlerdir. Eğitimden beklenen görev, kültürel mirasın yeni nesillere aktarımıdır. İstendik davranışların sağlanabilmesi için insan davranışlarının gerçeğe

---

⁴⁵Timuçin, s. 41

⁴⁶ Frederick Mayer, *Yirminci Asırda Felsefe*, İstanbul 1974, s. 23.

⁴⁷ Gutek, s. 36.

⁴⁸ Gutek, s. 49.

⁴⁹ “*Doğruluğu ancak deney ve gözlemlerle kanıtlanan bilgi*”, Sönmez, s. 272.

⁵⁰ Sönmez, s.35.

⁵¹ Cevizci, Eğitim, s. 47.

⁵² Gutek, s. 49.

aykırı olmaması gerektiği ifade edilir. Söz konusu estetik olduğunda ise realizm, doğaya uygunluğu ölçüt olarak almaktadır. Estetiği niteliksel olarak ifade etmede ölçüt, doğaya uygunluktur.⁵³

Realizmin eğitim felsefesine göre eğitim, liberal ve mesleki eğitim olarak iki şekilde kategorileşmektedir. Akıllı ön plana çıkardığı, ruhu da akılla özdeşleştirdiği için ruha beden karşısında daha fazla kıymet veren klasik realizmde; soyut, teorik ve liberal olana, mesleki ve uygulamalı olandan daha fazla önem verilmektedir.⁵⁴

Realist felsefe evreni bizden bağımsız ve belli yasalara göre işleyen bir mekanizma olarak gördüğünden dolayı, eğitimin en önemli amacı öğrencinin içinde yaşadığı fiziksel ve kültürel çevreyle uyumunu sağlamaktır.⁵⁵ Eğitimsel ilkeleri ilk defa Aristoteles tarafından belirlenen realist eğitim sayesinde insanlar akıl yetilerini alabilirdiğince geliştirebilir ve mutluluğa ulaşmada rasyonel bir kimlik oluşturabilirler.⁵⁶ Eğitim kuramı olarak özcülüğü benimseyen realizme göre eğitime düşen en önemli görev, insanın akademik bilgi ve karakter gelişiminin insanın özsel unsurlarıyla donatmaktır. Okuldan beklenen en önemli görev ise insanlığa ait kültürün temel unsurlarını koruyup aktarmak olarak görülmektedir. Daimicilikle birçok yönden birleşen özcülükte, entelektüel disiplinlerin gençlere öğretilmesi ve kültürel mirasın sürekliliğini temin etmek önemli bir amaç olarak görülmektedir.⁵⁷ Okulun eğlence, kamusal ve sosyal işlevleri olmuş olsa da realistler göre okul zihinsel yetileri mükemmelleştirici fonksiyonu açısından önem taşımaktadır.⁵⁸

---

⁵³ Sönmez, s. 35

⁵⁴ Cevizci, Eğitim, s. 46.

⁵⁵ Büyükdüvenci, Realizm, s. 144.

⁵⁶ Gutek s. 51.

⁵⁷ Cevizci, Eğitim, s. 49.

⁵⁸ Gutek, s. 51.

2.3.1.3. Natüralizm

Ruhçuluğa bir tepki olarak ortaya çıkan ve akli merkeze alan natüralizm, varlığı ve doğa olaylarını doğanın kendisiyle açıklama yoluna girdiğinden metafizik anlayışı reddeder.⁵⁹

Natüralistler, bilgiyi “*aposteriori*” olarak kabul ettikleri için onlara göre bilgi ancak deney ve gözlemlerle elde edilebilir⁶⁰ İnsanın evreni deney ve gözlemlerle incelemesi yoluyla birtakım zorlukları da ortadan kaldırayabileceğini savunan natüralistler, böyle bir yolla dünyanın ıslah edilebileceğini savunurlar.⁶¹

Bu akımın en önemli temsilcilerinden T. Hobbes, doğada bulunan insanı bencil ve çıkarıcı olarak düşünmüş ve onun bencilliğinin başka insanlara zarar vereceğini savunmuştur. Bunun doğal sonucu olarak da toplumsal düzeni sağlamak amacıyla toplumsal sözleşmeyle insanın bencil davranışlarını sınırlandıracağı varsayılmıştır. Böylece asgari ahlaklılık ve değerlere sahip olma toplumsal düzenin devamı için gerekli olmaktadır. Hâlbuki insanı bencil değil benlik sevgisine sahip bir varlık olarak gören Rousseau’ya göre insan özü itibariye iyidir. İnsanın en önemli özelliği irade özgürlüğü ve kendi melekelerini geliştirip türünün başka üyelerine aktarabilmesidir.⁶²

Natüralist eğitim felsefesinin 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında J. J. Rousseau ve J. Henrich Pestalozzi tarafından ortaya atıldığı düşünülmektedir. Eğitimde önemli bir reforma yol açan natüralistler, geçmişin eğitim metotlarına, varlık ve bilgi anlayışına şiddetle karşı çıkmışlar, Hıristiyanlığın ve klasik Yunan - Latin eserlerinin otoritesinden ziyade doğanın otoritesini öne çıkarmışlardır.⁶³

Natüralizm, eğitim konusunda çok radikal düşüncelere sahip olması bakımından diğer klasik felsefelerden kendisini ayırtmaktadır. İnsan aklının kendi uygarlığının

---

⁵⁹ Bilhan, s. 134.

⁶⁰ Sönmez, s. 36.

⁶¹ Mayer, s. 25.

⁶² Cevizci, Eğitim, s. 88.

⁶³ Gutek, s. 82.

yaratıcısı olarak kabul eden natüralizm, öğretmen merkezli bir anlayıştan kopuşu ifade etmektedir.⁶⁴

İnsanlarda hedeflenen istendik davranışların oluşabilmesi için insanların eğitim yoluyla doğaya uygun yaşama becerisi kazanmaları sağlanmalıdır. Natüralizmin eğitimde temel aldığı düşüncelere göre eğitim hedeflerini belirlemede ölçüt, hem doğanın kendisi hem de insanın doğası olmalıdır. İnsanın doğayı anlayabilmesinin aracının duyular olduğu ifade edilirken eğitim sürecinin de tıpkı doğanın kendisinde olduğu gibi aşamalı ve yavaş yavaş olması gerektiği belirtilir.⁶⁵

Natüralizm, ilkçağ ve Ortaçağ boyunca hâkim olan konu ve öğretmen merkezli eğitim anlayışını reddederek öğrenci merkezli eğitimi savunmuştur. Natüralizmin eğitimden beklentisi geleneğin aktarımı değil, modern bir dünyanın inşasını gerçekleştirmektedir.⁶⁶

2.3.1.4. Pragmatizm

Pragmatizmin ne anlama geldiği konusunda belli bir tanım yapmak oldukça zordur. Klasik pragmatistler arasında yer alan Charles Sanders Peirce, William James ve John Dewey'in dahi farklı pragmatizm anlayışları bulunması pragmatizmi tanımlamanın güçlüğüne bize göstermektedir.⁶⁷ Aralarındaki farklılıklara rağmen klasik pragmatistlerin ortak noktası onların Amerikan pragmatizminde birleşmeleridir.⁶⁸ Pozitivist bir anlayışla ABD'ye özgü bir felsefe olarak karşımıza çıkan pragmatizmin ABD dışında da kendisine bir yer bulduğunu söylemek mümkündür. Pragmatizmin ABD dışında önemli temsilcileri arasında F.C.S. Schiller, Le Roy ve Papini bulunmaktadır.⁶⁹

---

⁶⁴ Cevizci, Eğitim, s. 89.

⁶⁵ Gutek, s. 75.

⁶⁶ Cevizci, Eğitim, s. 90.

⁶⁷ Oya Morva, *Chicago Okulu Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, İstanbul 2013, s. 25.

⁶⁸ Hikmet Kırık; Oya Morva, *Cumhuriyet ve Pragmatizm*, İstanbul 2016, s. 43.

⁶⁹ Maurice Cornforth, *Pozitivizme ve Pragmatizme Karşı Felsefeyi Savunmak*, (çev.Tonguç Ok), 2.bs., İstanbul 2009, s. 198.

Pragmatizmin tanımlanmasında yaygın olarak yanlış bir kanat olduğunu ifade eden John Stuart Mill, faydacılığın doğru ve yanlışın ölçüsünün fayda olarak ele alındığı şeklinde düşünülmesine şiddetle karşı çıkarak pragmatizmin doğru anlaşılabilmesi için onu felsefi olarak doğru perspektiften bakmaya davet etmektedir. Mill'e göre fayda, failin mutluluğu değil herkesi ilgilendiren mutluluk olarak toplumun bütününde bulunmalıdır.⁷⁰ Faydacılık ve pragmatizm arasında benzerlikler olsa bile pragmatizmin temelinde var olan "pragmatizma" ile, temelinde "hedone" kavramını barındıran faydacılıkla özdeşleştirilemez.⁷¹ Pragmatizmde insanı kendi çıkarına götüren eylem değil, eylemin ne tür sonuçlar ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır. Düşünceleri veya eylemleri değerli kılan kendileri değil; eylemlerin sonuçlarıdır.⁷² James ise, pragmatizmi tanımlarken, pragmatizmin tek başına bir şey ifade etmediğine dikkat çekmiştir. James'a göre pragmatizm, insanların düşüncelerin pratik sonuçlarını buldurun bir yöntemdir.⁷³ Harry K. Wells ise; pragmatizmin sadece bir yöntem olmadığını, içerisinde pozitivist bir anlayışla öznel bir idealizmi barındıran evren hakkında kuram olduğunu belirtmektedir.⁷⁴

20.yüzyılın önemli felsefelerinden birisi hâline gelen pragmatizm, idealizm benzeri spekülasyon görüşler öne süren diğer felsefelerden farklı bir yerde durur. Avrupa kültürünün yerleşik anlayışına karşı da cephe alan pragmatizm, teknik olarak tanımlandığında bilginin elde edilmesi sürecine gözlem ve deneyi koyan bir felsefe olarak açıklanmaktadır.⁷⁵

Pragmatistler, insanın gözünü değişmez kabul edilen hakikatlere değil eylemlerin sonucunu tespit etmelerini salık vermektedir.⁷⁶ Bilginin yaşantılar sonucunda elde

---

⁷⁰ John Stuart Mill, *Faydacılık*, (çev. Gökhan Murteza), İstanbul 2017, s. 27.

⁷¹ Emre Öztürk, *Sosyal Bilimler Metodolojisinde Bir Yaklaşım Olarak Pragmatizm*, İstanbul 2016, s. 17.

⁷² Bilhan, 134.

⁷³ E. Kappy Suckiel, *William James'in Pragmatik Felsefesi*, (çev. Celal Türer), İstanbul 2003, s. 9.

⁷⁴ Wells, s. 239.

⁷⁵ Mayer, 72.

⁷⁶ Cevizci, Eğitim, s. 124.

edildiğini savunan pragmatizmde bilimsel yöntemlerin kullanılması son derece önemli kabul edilir.⁷⁷ Schiller ve Dewey'in ifade ettiği biçimiyle insan düşüncesinde var olan hakikatlerin bilimsel hakikatlerle uyumlu olması gerekmektedir. Bir düşüncenin doğruluğu hayatımızdaki şeylerle olan ilişkimizi kolaylaştırdığı zaman araçsal olarak doğru kabul edilmektedir.⁷⁸ Pragmatizm; pratiğin, teoriye karşı üstünlüğü esasına dayandırıldığı için “gerçek” olarak kabul edilen şey de, insan deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkan bilgi olmak durumundadır. Bundan dolayı klasik felsefelerin savunduğu bilgi (hakikat) anlayışının ölçüleri pragmatistlerce reddedilmiştir.⁷⁹ Pragmatizm; gerçeğin göreceli olduğunu, sabit değişmez gerçeklerin de doğal olarak olmayacağını savunduğu için her bireyin deneyimler yoluyla kendi gerçeğini yarattığını ifade eder.⁸⁰

Pragmatizmin değer anlayışı da tıpkı ontolojik ve epistemolojik anlayışına paralel bir biçimde gelişir. Realist ve idealist felsefelerde kabul gören zihinden bağımsız değer anlayışını şiddetle reddeder.⁸¹

Deneyciliğe oldukça önem veren Dewey, insan zihniyle doğa arasında bir kopukluk olduğu varsayımına karşı gelerek insan zihninin doğayla bir bütün oluşturduğunu savunmuştur.⁸²

Dewey, deneysel yöntemin oluşmasına imkân sağladığı için demokratik bir ortamın gerekli olduğuna inanmaktadır. Özgür sınıf ortamının ve açık zihinlerin totaliter rejimlerde oluşma olanağı olmamasından dolayı demokratik ortam Dewey'e göre eğitim açısından bir gereklilik durumundadır.⁸³ Dewey'in bütün yaşamı boyunca bahsettiği demokrasi, bu bağlamda bilimsel yöntemin uygulanması için gereken koşulları

---

⁷⁷ Sönmez, s. 37.

⁷⁸ Sabri Büyükdüvenci, “Pragmatizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 1–2, 1988, s. 130-131.

⁷⁹ H. Ziya Ülken, *Eğitim Felsefesi*, 3.bs., İstanbul 2013, s. 37.

⁸⁰ Ergün, s. 51.

⁸¹ Cevizci, Eğitim, s. 125.

⁸² Hüseyin Bal, *John Dewey'in Eğitim Felsefesi ve 1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri*, 2.bs., Isparta 2010, s. 16.

⁸³ Gutek, s. 109

sağlayan ve eğitimle bütünleşen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁴ Dewey: “Önce şunu kabul etmeliyiz ki, demokrasi demek, hümanist kültürün üstün geleceğine olan inanç demektir.” derken ilerlemenin kaynağında demokrasinin olduğunu belirtmiştir.⁸⁵

Dewey, eğitimin mevcut durumu korumak işlevinden ziyade eğitimin daha genel bir işlevi olduğunu düşünmektedir. Dewey’e göre kültür sürekli değişim hâlinde olduğundan insanların bilimsel yöntemleri kullanarak bu değişimi yönlendirebileceklerini ifade etmektedir.⁸⁶

Geleneksel eğitim anlayışını reddeden Dewey, çocukların toplumsallaşması için öğrenmesi gereken en zor dersin hayat dersi olduğunu vurgulamaktadır. Dewey’e göre çocuk, gerçek hayatta kullanacağı bilgiyi tecrübe edemediği zaman hiçbir kitabi bilgi işe yaramaz. Dewey, eğitim ile çocuğa gerçekten yardım edilmek isteniyorsa bunu sağlamak için çocuğun aktif öğrenmeye dâhil edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁸⁷ Dewey, öğrenci ile hayat arasında kopukluk olmaması gerektiğini ve her bir öğrencinin birer müteşebbis olarak yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁸⁸

Eğitim teorisinde ilerlemeciliği benimseyen pragmatizm işbirlikçi öğrenmeye ve proje temelli değerlendirme tekniklerine büyük önem atfeder.⁸⁹

Dewey, okulda sağlanan tecrübelerin eğitici olabilmeleri için derki: “Olaylar, bilgiler ve fikirlerden meydana gelen ders konularıyla bu tecrübeler arasında organik münasebetler kurulmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu koşul yalnızca eğitiminin öğretim ve öğrenmeyi tecrübelerin devamlı surette yeniden inşa edilmesi süreci olarak görmesiyle mümkündür.”⁹⁰

---

⁸⁴ Kemal Bakır, *Demokratik Eğitim*, 3.bs., Ankara 2014, s. 37.

⁸⁵ John Dewey, *Özgürlük ve Kültür*, (çev. Vedat Günyol), 2.bs., İstanbul 1964, s. 123.

⁸⁶ Gutek, s. 111.

⁸⁷ John Dewey, *Yarının Mektepleri*, (çev. S. Celal Antel), İstanbul 1938, s. 75–76.

⁸⁸ Bahri Ata, “1924 Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey’in Türkiye Seyahati”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S.3, 2001, ss. 193-207.

⁸⁹ Cevizci, *Eğitim*, s. 131.

⁹⁰ John Dewey, *Tecrübe ve Eğitim*, (çev. Fatma Başaran ve Fatma Barış.), 1966, s. 66.

Pragmatizm öğrencilerin problem çözebilmelerinin önünü kapatan, sadece bilgili olma anlayışına karşı çıkararak bilmeyi yapmakla özdeşleştirmeye çalışır. Dewey, öğrencilerin uygulama yaparak öğrenme faaliyetine katılmaları hem işlenmemiş maddelerin etkin bir biçimde kullanılacağına hem de tecrübenin işlevsel taraflarını onların kavramasını sağlayacağını düşünmektedir.⁹¹

James ise öğrencinin izlenimlerinin anlamlı olabilmesi için bu izlenimlerin öğrencinin yaptıklarına dâhil olmasına bağlı olacağını, aksi takdirde aktif yaşamı değiştirmeyen izlenimlerin faydasız olacağını vurgulamaktadır.⁹²Pragmatistler, insanın sorulama faaliyetlerini edimde bulunma faaliyeti olarak görmektedirler.⁹³

Öğrencilerin okullarda her türlü dersi alabileceğini savunan pragmatist eğitimde insanın karşısına çıkabilecek problemlerin çözümünde problemi çözebilecek her türlü disiplinden yararlanılabileceği ifade edilmektedir. Konular öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre belirlenmelidir. Öğrenciden beklenen problem çözme olduğu için içerik belirlenirken onların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilmektedir.⁹⁴

Dewey, deneyim kazandırmada önemli bir disiplin olarak tarih dersine de büyük önem atfetmektedir. Tarihi bir sebep ve sonuç yığını olarak görmenin hatalı olduğunu düşünen Dewey, tarih çalışmanın bilgi yığmak demek olmadığını, bilgiyi insanların geçmişteki tecrübelerini canlandıran bir resim hâline getirmek için kullanmak olduğunu ifade etmektedir.⁹⁵

Dewey'e göre geçmiş ile bugünün toplumsal problemleri arasında yakın bir ilişki vardır. Bugün var olan bu problemleri çözmenin yolu, problemin doğasının bilinmesine bağlıdır. Dewey'e göre problemin doğasını tanımak ise problemin nasıl meydana geldiğini

---

⁹¹ Gutek, s. 119.

⁹² William James, *Öğretmenlere Öğütler*, (çev. Serkan Göktaş), Ankara 2004, s. 28.

⁹³ Michael Bacon, *Richard Rorty Pragmatizm ve Politik Liberalizm*, (çev. Banu Özdemir), İstanbul 2010, s. 26.

⁹⁴ Sönmez, s. 109.

⁹⁵ John Dewey, *Okul ve Toplum*, (çev. H. Avni Başman), 5.bs., Ankara 2017, s. 120.

bilmekle mümkündür. Bu yüzden Dewey, bugün var olan sosyal problemlerin çözümünde tarih eğitimin önemli olduğunu savunmuştur.⁹⁶

Sonuç olarak; pragmatizmin eğitime yansıtılmasında önemli bir etkiye sahip olan John Dewey, problem çözme, uygulama, tecrübe gibi kavramlara dayalı bir eğitim anlayışıyla eğitim sistemlerinde önemli değişikliklere sebep olmuştur.⁹⁷

2.4. Diğer Felsefeler

2.4.1. Rasyonalizm

Türkçe “akılcılık” olarak çevrilen rasyonalizm kavramında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Akılcılık tanımlanırken “*Epistemolojik akılcılık*” ve “*Ada deneyimciliği*” (Empirizm) şeklinde bir ayrıma gidilmektedir. Bu iki akılcılık anlayışının temel farkı; “*Epistemolojik Akılcılık*”, bilginin doğuştan geldiğini savunurken; “*Ada Deneyimciliği*”, insan zihninin doğuştan boş bir levha olduğunu, zihnin bilgiyi duyumdan ve deneyimden türettiğini savunması şeklinde özetlenebilir.⁹⁸

2.4.1.1. Epistemolojik Akılcılık ve Temsilcileri

İlk akılcılardan olan Sokrates, insanların doğuştan bilgi sahibi olduklarını ancak bu bilgileri kişilerin kendilerinin dahi bilmediklerini ifade etmiştir. Sokrates, insanlara eğer doğru sorular sorulursa onların zihninde var olan bilgilerin açığa çıkartılabileceğini savunmuştur.⁹⁹ Epistemolojik akılcılık kaynağında Platon olmakla birlikte 17. yüzyılda Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi önemli isimlerce temsil edilmiştir.

2.4.1.1.1. Platon:

Kratylos’tan her şeyin değiştiğini, her şeyin bir oluş ve yok oluşa bağlı olduğu fikrini alan Platon’a göre; değişime maruz kalan şeyler bilimin konusuna dâhil olmazlar. Bilime konu olacak şeylerin nesnel, değişmez ve evrensel olması gerektiğini

⁹⁶<http://acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?menu=2&secim=10&YayinBIK=57#> (06.07.2019).

⁹⁷ Gutek, s. 121.

⁹⁸ Cevizci, Büyük, s. 69.

⁹⁹ Binbaşoğlu, s. 20.

düşünmüştür. Bu sebeple Platon bu özellikleri içinde taşıdığına inandığı idea kavramını ve “İdealar Kuramını” oluşturmuştur.¹⁰⁰

Sokrates’ten büyük ölçüde etkilenen Platon, idealar kuramını oluştururken hocası Sokrates’in diyalektiğinden yararlanmakla birlikte bu diyalektik anlayışına varsayım, toplama-bölme yöntemini de eklemiştir. Platon, gerçekte “*var olan*” değişmeyen; değişenin ise gerçekte “*var olan*”ın bir tavrı olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹

Doğruluğu deney ve gözleme dayanmayan “*a priori*” bilginin var olduğunu savunan Platon, anımsama kuramını ortaya atmıştır. Anımsama kuramına göre, insan ruhu bedene girmeden evvel idealarda idi. Ruhun burada değişmez bilgileri bilincine attığını ve insan bedenine girdikten sonra unuttuğunu savunan Platon, duylara bağlı olmayan ve değişmeyen bu bilginin diyalektik yöntemle açığa çıkaracağını belirtmiştir. Ona göre bilginin kaynağı akıldır.¹⁰²

2.4.1.1.2. René Descartes:

Doğru bilgiye ulaşmak için yöntem olarak sezgi ve tümdengelim kullanılmasını öne süren Descartes’ın bilgi kuramına göre, temeli sağlam atılmış olan ve varlığına kesinlikle inandığımız ilk ilkelere yola çıkılarak mantıksal çıkarımlar yapılabilir.¹⁰³ Descartes’a göre bu ilk ilkeler saf akıl yoluyla elde edilmiş doğruluğundan asla şüphe edilmeyen bilgilerdir.¹⁰⁴ Bu ilk ilkeleri bulmadan şeyler dünyasının kesin bilgisine duylar yoluyla ulaşmak mümkün değildir.¹⁰⁵ Descartes, insan zihninde doğuştan bir ide bulunduğunu ve bunun tanrının bir mührü olduğunu öne sürmektedir. Bunun

---

¹⁰⁰ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 :Sofistlerden Platon’a*, 7.bs., İstanbul 2018, s. 242-243.

¹⁰¹ Tuncay Ceylan, “Platon Ontolojisinde Metafizik İkiçilik ve Bunu Hazırlayan Felsefi Ortam”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S.3, 2018, s. 1509-1527.

¹⁰² Ahmet Cevizci, *Bilgi Felsefesi*, 4. bs., İstanbul 2018, s. 92-93.

¹⁰³ M. Kaya Keha, “Modern Felsefenin Öncüleri: Descartes ve Bacon’da Yöntem Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56, 2016, s. 117-132.

¹⁰⁴ Şeniz Yıldırım, “İbn Sînâ ve Descartes’ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması I”, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S.22,2013, s. 97-129.

¹⁰⁵ Y. Karagöz Yeke, “Descartes ve Locke’un Epistemolojisi ve Sonuçları Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 46, 2011, s. 183-231

sebebi olarak yetkin bir varlığa insanın kendi başına ulaşmasının imkânsız olduğunu düşünmesidir.¹⁰⁶

2.4.1.1.3. Baruch Spinoza:

Özünde maddeci olan ve Descartes'in felsefesiyle ters düşen Spinoza tanrı ile doğayı bir tutan bir düşünceye sahiptir. Ona göre “*Tüm doğa özü sonsuz olan tek bir töz olduğu gibi tüm şeyler Doğa'yla tek bir şeyde, Tanrı'da bir araya gelmişlerdir.*”¹⁰⁷ Spinoza'ya göre töz: “*Kendi kendisinde var olan, kendi kendisiyle kavranan, yani kavramı başka bir şeyin kavramına bağlı olmayan şeydir*”. Spinoza'nın düşüncesinde “*var olanlar*” tözün ya “*niteliği*” ya da “*görünümleridir.*”¹⁰⁸ Bilgiye ulaşma noktasında Descartes'in yöntemini kullanan Spinoza, tanrının bilinmesi ile esasında kökleri tanrıda olan başka idelerin de bilinmiş olacağını savunmuştur.¹⁰⁹

2.4.1.1.4. Gottfried Wilhelm Leibniz:

Monadlar öğretisini ortaya atan Leibniz, monadların metafizik atomlar olduğunu öne sürmüştür. Leibniz, yetkinliklerine göre monadları; “*Çıplak Monadlar (bitkiler), Ruhsal Monadlar(hayvanlar) ve Ussal Monadlar (insanlar)*” olarak sınıflandırmıştır. En yetkin monad ise tanrıdır.¹¹⁰

Metafizik bir rasyonalizme sahip olan Leibniz çevresi tarafından dinsiz gibi görülse de oldukça dindar bir kişidir. Leibniz'in dini inançları mistik ve akılcı bir sentezdir. Leibniz, dinin bilim için engel olmadığını savunmuş ve tanrının varlığı ona göre aklın en üstün gerekliliği olmuştur.¹¹¹ Leibniz'e göre gerçek bilgi duyu bilgisi değil akıl bilgisidir.¹¹²

---

¹⁰⁶ İlyas Altuner, “Descartes Felsefesinde Kuşkudan Bilgiye Geçiş ve Zihnin Kendini Kavrayışı”, *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, S. 1, 2011, s. 91-104.

¹⁰⁷ Timuçin, s. 109.

¹⁰⁸ Gökberk, s. 262 -263.

¹⁰⁹ Gökberk, s. 261.

¹¹⁰ Timuçin, s. 110.

¹¹¹ Touchard, s. 382.

¹¹² Gökberk, s. 275

2.4.1.2. Empirizm ve Temsilcileri:

Bilgiye ulaşma yöntemi olarak duyuların kullanılması anlayışı yeni bir anlayış değildir. İlk Çağ Yunan felsefesinde Sofistler¹¹³, tümdengelimci rasyonalistlerin aksine bilginin duyular ve deneyimle elde edildiğini kabul ederek tümevarımsal bir yöntem kullanmışlardır.¹¹⁴

Empiristler bilginin kaynağını deneyime dayandırmış olsalar da insan zihninin elde ettiği bütün bilgi kazanımını tamamıyla deneyime dayandırmazlar. Esasında empiristlere göre üst seviye bilgiler, deneyimle elde edilmeseler bile deneyimle elde edilen alt seviye bilgilerin temellendirmelerine bağlı oluşan bilgilerdir. Bundan dolayı üst seviye bilgiler doğrudan deneyim ürünü olmayabilir.¹¹⁵ Belli başlı empiristler arasında F. Bacon, T. Hobbes, J. Locke, G. Berkeley, D. Hume gösterilebilir.

2.4.1.2.1. Francis Bacon:

Modern düşüncenin oluşmasında çok büyük bir etkiye sahip olan Francis Bacon, genel olarak rasyonalisttir ve doğa hakkındaki bilgilerin ancak bilimsel yöntemlerle elde edilen bilgiler ile mümkün olacağını savunmuştur.¹¹⁶ Bilimin insanlığa hizmet etmesi gerektiğini düşünen Bacon, bilginin teorik kısmı yerine onun pratik sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır. Onun bilgiye ulaşma yöntemi tümevarım yöntemidir. Bacon, tümevarım yöntemi ile doğadaki olayların nedenlerinin bilinebileceğini ve doğa yasalarının tespit edilebileceğini ciddi bir biçimde savunmuştur.¹¹⁷

2.4.1.2.2. Thomas Hobbes:

Hobbes'a göre insanı diğer canlılardan ayıran temel özellik akıl ve muhakemesidir. Diğer empiristler gibi Hobbes da antiaristotelesçi görüşlere sahip olduğundan

---

¹¹³ Sofist sözcüğü Yunancada “*Bilen, bilgili kişi*” demektir. Ancak bu sözcük zamanla farklı anlamlarda kullanılmıştır. Siyasette yararlı olmayı öğreten kimse anlamına geldiği gibi; Yunan felsefesinde para karşılığı bilgi satan kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. Bkz., Gökberk, s. 39.

¹¹⁴ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 8.bs., İstanbul 2018, s. 70.

¹¹⁵ U. Özen Baykent, “Bilginin Kaynağı üzerine”, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, C. 7, S. 1, 2017, ss. 173-190.

¹¹⁶ Keha, s. 56.

¹¹⁷ Binbaşoğlu, s. 76.

bilginin doğuştan geldiğini düşünmez. Ona göre bilim kesin ve doğru tanımlarla olmalıdır. Hobbes doğaüstü olayları kabul etmediği gibi, onları da insan korkusunun bir ürünü olarak görmektedir.¹¹⁸

2.4.1.2.3. John Locke:

Başka bir empirist J. Lock'a göre doğuştan düşünceler kuramından yana getirilen uslamlamanın hiçbir değeri yoktur. Bunun sebebi, doğuştan insan zihninde zorunlu olarak var olduğu düşünülen ilkelerin gerçek olduğuna dair hiçbir evrensel kanıtın olmamasıdır.¹¹⁹ İnsan zihnini düz bir levha olarak gören Lock, bilginin kaynağında yaşantıların bulunduğunu ifade etmiştir.¹²⁰

2.4.1.2.4. George Berkeley:

18.yüzyılın önemli filozoflarından olan G. Berkeley, dini- metafizik bir düşünce sistemi oluşturmuştur. Berkeley sistemini oluştururken Locke'un empirizminden hareket etmiş ve onu idealist bir temel üzerinden spiritüalizm haline getirmiştir.¹²¹ Berkeley, nesnelere var olmalarının koşulu olarak onların zihni olarak algılanmalarına bağlı olduğunu savunur. Ona göre nesnelere ancak algıladıklarımızdır.¹²² Algıladığımız nesnelere bizde doğru bilgiler oluşturduğu hâlde; akılla çıkarım yapmamız sonucu ortaya çıkan bilgiler, kanıtlanamayan ve inançtan öteye geçemeyen bilgilerdir.¹²³

2.4.1.2.5. David Hume:

Empiristlerin en önemli temsilcilerinden birisi de Hume'dur. Ancak Hume'un deneyciliği şüphecilikğe dönüşmüştür ve nihayetinde deneyciliği yadsımıştır. Ona göre mutlak doğrular da mutlak zorunluluklar da yoktur.¹²⁴

---

¹¹⁸ Jean Touchard, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (çev. İsmail Yerguz), İstanbul 2015, s. 342-343.

¹¹⁹ Frederick Copleston, *Felsefe Tarihi: İngiliz Görgücülüğü*, (çev. Aziz Yardımlı), C. 5, Bölüm ab., İstanbul 1991, s. 109.

¹²⁰ Binbaşıoğlu, s. 79.

¹²¹ Gökberk, s. 302.

¹²² Ülker Öktem, "John Locke ve George Berkeley'in Kesin Bilgi Anlayışı" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003, s.133-149.

¹²³ İsmail Çetin, "Berkeley İmmateryalizminin Dayandığı Argümanlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, s. 279-298.

¹²⁴ Timuçin, s. 112.

Hume'a göre iki çeşit algı vardır ve bu iki çeşit algı dünya hakkında bize iki tür bilgi sunmaktadır. Bu bilgiler idelerle bağlantılı bilgi ve olgularla bağlantılı bilgilerdir. İdelerle bağlantılı bilgiler sadece düşünce ürünü bilgiler olduğundan gerçekte var olanların bilgisi değildir. Hume, doğru bilginin kaynağında olgular arası ilişkinin bulunduğunu savunur¹²⁵ Hume, bilgiyi olgular arası ilişkiler ile sınırlandırarak da pozitivist bir anlayış sergilemiştir.¹²⁶

2.4.2. Pozitivizm:

Pozitivizm en genel anlamıyla “*olguculuk*” olarak tanımlanmaktadır.¹²⁷ Bilim felsefesi alanında yer alan pozitivizm; modern bilimi temele alan, dini ve metafiziği insanlığın ilerlemesi önünde engel olarak gören dünya görüşüdür.¹²⁸ Başka bir tanımlama da ise “*19. ve 20. yüzyıl felsefesinde dar anlamda öznel- idealist ve özü gereği bilinemezci bir akım olarak yer alan, geniş anlamda ise dünya - görüşsel, bilgi - kuramsal ve yöntem bilimsel bir düşünce tarzı*” olarak ifade edilir.¹²⁹ Pozitivizmi ilk defa sistemli hâle getirdiği için kurucusu olarak kabul edilen Auguste Comte, pozitivizmin ne olduğu konusunda hemen bir yargıya varmanın güçlüğünden bahsederken, pozitivist felsefeyi anlamamanın yolu olarak insan aklının tarihine bakmak gerektiğini öne sürer.¹³⁰

Pozitivizm kavramı her ne kadar Auguste Comte ismiyle özdeşleştirilse de pozitivizmin kaynağında İngiltere'deki deneyci felsefe bulunmaktadır.¹³¹ Bilimin gözlem ve deneye göre yeniden şekillendirilmesi gerektiğini ifade eden İngiliz empiristlerden Francis Bacon'ın pozitivizmin temellendirilmesinde büyük katkısı bulunmaktadır.

---

¹²⁵ U. Özen Baykent, “Bilginin Olanaklılığı Problemi Açısından Hume'da ve Kant'ta Nedensellik Sorunsalı”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 55, 2018, s. 132-141.

¹²⁶ Gökberk, s. 310.

¹²⁷ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=ke-lime&guid=TDK.GTS.5c55f042e1e6e5.74997952 (02.02.2019).

¹²⁸ Cevizci, Sözlük, s. 357.

¹²⁹ Oğuz Özügül, *Pozitivizm Ya Da Mantık Olarak Felsefe*, İstanbul 1991, s. 415.

¹³⁰ Auguste Comte, *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*, (çev. Erkan Ataçay), Ankara 2015, s. 16.

¹³¹ Ö. Naci Soykan, *Bilgi ve Betimleme Pozitivizm ve Ernst Mach Üstüne*, İstanbul 1998, s. 12.

Pozitivizm kelimesini ilk kez kullanan Saint Simon ise bilimsel metotların kullanılarak toplumun yönlendirileceğini düşünmüştür. Benzer düşüncelere sahip olan Auguste Comte ise pozitivizmi felsefi bir sistem hâline getiren kişi olmuştur.¹³²

19. yüzyıla gelindiğinde dünyada iki önemli felsefe söz konusudur. Bunlardan birincisi Hegel'e bağlı Alman idealizmi; diğeri ise özellikle Fransa ve İngiltere'de etkili olan pozitivizm'dir. İdealist felsefe ile pozitivizm arasında bazı benzerlikler olsa da iki felsefe arasında keskin farklar bulunmaktadır. İdealist felsefenin çıkış noktası insanın kendisidir. İnsan kendisi ve etrafında olup bitenleri düşünce üretmekle çözmeye çalışır. Nitekim idealizmin önemli temsilcilerinden Hegel, felsefeyi “*objelerin düşünce ile görülmesi*” şeklinde tanımlamıştır. Hâlbuki pozitif felsefe “*gerçeğin*” saf bir akıl yürütmeye çözüleceğine inanmaz. Bu yüzden pozitif felsefe nesnelere arası ilişkileri bilimsel yöntemlerle tespit etmeye çalışır.¹³³ Modern bilim, rasyonalist bir biçimde ortaya çıkmış olsa da akılsal çıkarımların güçlendirilmesi için deneyciliğin ön plana çıkmasıyla pozitivist bir forma taşınmıştır.¹³⁴ Pozitivizm, bilgiye ulaşmanın yolu o olarak deneyimi savunur ve sezgisel bilgiyi reddeder.¹³⁵ Doğal olarak pozitivistler, metafizik ve ilahi öğretilerle ilgili bilgilerin doğruluğuna karşı kesin bir şüphe içindedirler.¹³⁶

Pozitivist anlayış zamanla sadece sosyal olayların çözümünde kullanılacak bir felsefe olarak kalmamış, bilimsel gelişmelere paralel olarak başta fizik ve biyoloji gibi doğa bilimlerinin de benimsediği bir anlayış haline gelmiştir.¹³⁷

---

¹³² Şafak Ural, *Pozitivist Felsefe*, İstanbul 2012, s. 57.

¹³³ Gökberk, s. 412.

¹³⁴ Deniz Kurtyılmaz, “Pozitivizmin Doğrulama ve Yanıtlama İlkeleri Ekseninde Modern Bilimin Bilgiyi Metafizikten Arındırma İdeali”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, 2018, s. 15-33.

¹³⁵ Cornforth, s. 29.

¹³⁶ Nuray Karaca, *Pozitivizmin Erken Dönem Cumhuriyet Dönemine Etkisi*, 2.bs., Ankara 2015, s. 8.

¹³⁷ Ural, s. 59.

Comte, insanın kendisini insanlığa vermesi gerektiğini savunmaktadır. Comte'un bireyciliğe karşı olmasının sebebi budur. Comte, bireyin özgürlüğünü onun toplumsal kurullarla olan bütünlüğünde bulur.¹³⁸

Pozitivizmin felsefeden beklentisi ise felsefenin cevaplanmayacak sorularla uğraşmak yerine bilimin verilerinden yararlanarak elde edilen verilerin sonuçlarını sentezlemek ve bilimin kapsamını ve yöntemlerini açıklamaktır.¹³⁹

2.4.2.1. Türkiye'de Batılılaşma Hareketleri ve Pozitivizmin Tarihsel Gelişimi

2.4.2.1.1. Osmanlı Batılılaşma Hareketleri:

17. yüzyılda duraklama döneminde Osmanlı Devleti üstünlük psikolojisi içerisinde olduğu için Batıyı takip etmemiş ve duraklamanın kaynaklarına inmek bir tarafa, duraklama içerisinde olduğunu dahi anlayamamıştır. Yeniçeri ocağının bozulması, idari sistemdeki zayıflık, toprak sistemindeki bozulmalar iç isyanları beraberinde getirmiş ve devleti zor duruma sokmuştur. 17. yüzyılda problemler büyüyerek devam etmiştir. Devleti içine düştüğü durumdan kurtarmak amacıyla padişah ve devlet adamları ekonomik ve askeri alanlarda çeşitli girişimlerde bulunmuş olsalar da 17. yüzyılda da Avrupa'nın gelişimi takip edilememiş, sorunların kaynağına inilememiştir.¹⁴⁰

Osmanlı Devleti'nin üstünlük psikolojisinden çıkarak ilk defa Lale Devri (1718-1730) olarak adlandırılan dönemde, özellikle Damat İbrahim Paşa'nın Avrupa ile ilişkileri geliştirme gayretleri sonucunda Batılılaşma faaliyetleri başlamıştır. Avrupa'yı yakından tanımak amacıyla da geçici elçilikler kurulmuştur.¹⁴¹ Lale Devri'nde batılılaşma adına önemli yenilikler olsa da Patrona Halil isyanı ile bu dönem son bulmuştur. Lale Devri'nden sonra I. Mahmud, III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerinde de

---

¹³⁸ Veysel Sönmez, "Auguste Comte: Pozitivizm", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, S. 3, 2010, s. 161-163.

¹³⁹ Cevizci, B. Sözlük, s. 1554.

¹⁴⁰ Necdet Hayta; Uğur Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, 5.bs., Ankara 2012, s. 213.

¹⁴¹ M. A. Yalçınkaya, *Uyanış ve Toparlanma Çabaları*, Gündüz T,(edt.),*Osmanlı Tarihi El Kitabı*,(375-376), Ankara, 2012.

zayıflamanın nedeni olarak görülen askeri alanda ıslahatlar yapılmış; fakat yapılan ıslahatlarda kişisellikten öteye gidilememiştir.¹⁴²

Osmanlı Devleti'nin ilk ciddi reformları Sultan III. Selim ile başlamıştır. Nizam-ı Cedid Hareketi'nin öncüsü III. Selim daha şehzade iken Fransa'yı yakından takip etmiştir.¹⁴³ Fransız İhtilali ile Osmanlı Devleti Avrupa'da baş gösteren karışıklar ile bir nebze olsun rahatlamıştır. Fakat III. Selim, devletin ne denli bir tehlike altında kaldığını somut olarak görmüştür. Tahta çıktıktan hemen sonra ulemeden, sivil ve askeri bürokrasiden oluşan bir "*Meşveret Meclisi*" kurarak devleti kurtaracak çareler aramıştır.¹⁴⁴ Daha önce Avrupa'da geçici elçilikler kurulsa da III. Selim zamanında Viyana, Belgrad, Londra ve Berlin'de daimi elçilikler açılmıştır. Bu kentlere gönderilen elçiler ilk etapta modernleşme adına etkin olamasalar da daha sonra yetiştirilecek elçiler Osmanlı modernleşmesinde etkili olmuşlardır.¹⁴⁵

III. Selim'den sonra yenileşme hareketlerini II. Mahmut, bir müddet bekledikten sonra, devam ettirme yoluna gitmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile kendisine rahat bir ortam sağlayan padişah, idari, askeri, mali ve eğitim gibi birçok alanda önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. II. Mahmut'un cesur girişimleri daha sonraki padişahlara da bir çizgi oluşturmuştur.

Abdülmecid padişah olduktan sonra II. Mahmut'un yenilik hareketlerini devam ettirmek istemiştir. Nitekim Abdülmecid'in yaptığı en ciddi girişimler arasında Gülhane Hattı Hümayun'un yer aldığını söyleyebiliriz. Bu Hattı Hümayun temelinde beş bölümden oluşmuştur. Bu beş bölümü özetle belirtmek gerekirse başlangıçtan itibaren Kur'an ve sünnete bağlı olan devlet sürekli güçlenmiştir. Kur'an ve sünnet dışında faydalı kanunlara da riayet edilmemesinin sonucu devlet zaafa uğramış ve zayıflamıştır. Fermanla devletin içine düştüğü durumdan kurtarmak amacıyla Kur'an ve sünnete

---

¹⁴² Hayta ve Ünal, s. 213.

¹⁴³ E. Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev. Yasemin Saner), 34. bs., İstanbul 2017, s. 43.

¹⁴⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 25.bs., İstanbul 2017, s. 91.

¹⁴⁵ Zürcher, s. 46-47.

uyularak ve de yeni kanunlar çıkartılarak devletin eski gücüne erişebileceği belirtilmiştir. Yapılacak kanunların prensipleri ise Müslüman ve Hıristiyan bütün tebaanın can, mal, ırz ve namus güvenliğini sağlayacak şekilde olacağı; askerlik işlerinin belli bir düzen sokulacağı ve vergi sisteminde düzenli bir sistem oluşturacak şekilde yapılacağı belirtilmiştir.¹⁴⁶ Gülhane Hattı'nın en önemli kısmı kanunların yapılacağı prensiplerin belirlendiği dördüncü kısımdır. Bu ilkelere bağlı olarak devlet, kişi hak ve hürriyetlerini güvence altına aldığına doğal olarak devletin içine düştüğü sorunları çözebileceği düşünülmüştür.¹⁴⁷ Gülhane Hattı'nın en çarpıcı özellikleri arasında Müslüman tebaa ile Müslüman olmayan tebaa arasında eşitliğin sağlanacağını taahhüt edilmesidir.¹⁴⁸ Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinin altında yatan sebepler arasında Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan azınlıkları bahane haline getiren büyük güçlerin iç müdahalesinin engellenme çabası olduğu kadar Osmanlı Devleti'nin ilerlemeyi Avrupa tarzında reformlara bağlaması da bulunuyordu.¹⁴⁹ Bütün bunların dışında devletin ekonomik durumunu düzeltme amacının da taşındığını söylemek mümkündür.¹⁵⁰

Batılılaşma serüvenine devam eden bir diğer padişah da Sultan Abdülaziz'dir. Eğitim, hukuk ve askeri alanlarda önemli adımların atıldığı Sultan Abdülaziz devrinde ayrıca Nizamiye Mahkemelerinin kurulması, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden ayrılması önemli sayılabilecek gelişmelerdir.¹⁵¹

Sonuç olarak, 1839 Tanzimat Fermanı'ndan 1876 yılında Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen dönemde Osmanlı Devleti'nin özellikle 1856 yılından sonra hem içyapısını hem de dış yapısını düzenleyecek ciddi reformlar yaptığı görülmektedir. Tanzimat Döneminde yapılan bir takım yenilikler, Batı tarzı kanunların çıkarılması ve nihayet

---

¹⁴⁶ Enver Z. Karal, *Osmanlı Tarihi: Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, C.5 s. 170.

¹⁴⁷ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, 15.bs., İstanbul 2016, s. 23-232.

¹⁴⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. B. Babür Turna), 8bs., Ankara 2015, s. 149-150.

¹⁴⁹ Zürcher, s. 92.

¹⁵⁰ Feroz Ahmed, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (çev. Yavuz Alogan), 15.bs., İstanbul 2016, s. 39.

¹⁵¹ Hayta ve Ünal, s. 214-215.

Meşrutiyet sonucu parlamentonun kurulması ile batılılaşma faaliyetlerinin doruk noktasına ulaşıldığı söylenebilir.¹⁵²

2.4.2.1.2. Türkiye’de Pozitivizmin Tarihsel Gelişimi

Pozitivizmin Türk aydınlarına nüfuz edebilmesinin altında Comte’un pozitivizmi bir “*insanlık dini*” olarak görmesinde ve bunu Fransa dışına yayma arzusu bulunmaktadır. Bilimsel yöneme sıkı sıkıya bağlı olan Comte, siyasetin de bilim dışı olamayacağını düşündüğü için Doğu’da pozitivizmin yayılması için devlet adamlarıyla mektuplar vasıtasıyla bağlantı kurmayı başarmıştır.¹⁵³

Comte’un pozitivizmi bir din gibi yayma amacıyla Tanzimat mimarlarından Mustafa Reşit Paşa’yla bağlantı kurduğu bilinse de; ülkemizde pozitivizm doğrudan felsefi bir yolla değil edebiyat akımları, okullarda pozitif ilimlerin okutulması, yurt dışına gönderilen öğrenciler, batılı eserlerin çevrileri ve bazı dernekler vasıtasıyla Türk düşünce dünyasına dâhil olmuştur.¹⁵⁴

Pozitivist düşüncelerin yayılmasında etkili olan ve başlangıçta Batı’dan bilimsel eserlerin çevrildiği Servet-i Fünun Dergisi esasında bir fikir akımı olarak doğmasına rağmen ülkemizde daha çok edebiyat akımı olarak kendisine yer bulmuştur. Hilmi Ziya Ülken bu durumun oluşmasını bizde fikirler tarihi yazma girişimlerinin geç başlamasına ve edebiyatçıların bu hareketi kendilerine mal etmesine bağlamaktadır.¹⁵⁵

Pozitivist görüşlerin etkin olduğu bir diğer dergi ise Ulum-u İktisadiye ve İhtimaiye Mecmuası’dır. Bu mecmua ilk sosyoloji çalışmalarının yapıldığı dergi olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Siyasetten ayrı bir biçimde kalınarak bilimin ilerleyeceğini düşünen bir grup tarafından bu dergi meydana getirilmiştir. Derginin kurucuları arasında pozitivist düşüncelere sahip olan Mehmed Cavit, Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayb gibi isimler yer almaktadır.¹⁵⁶

---

¹⁵² Halil İnalçık, *Osmanlı ve Modern Türkiye*, 3.bs., İstanbul 2016, s. 216.

¹⁵³ Enes Kabakçı, “Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmed Rıza’nın “Pozitivizm”i”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 1, 2014, s. 27-58.

¹⁵⁴ Murtaza Korlaelçi, *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi*, 4. bs., Ankara 2018, s. 143.

¹⁵⁵ H. Ziya Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 13.bs., İstanbul 2013, s. 184.

¹⁵⁶ Karaca, s. 90.

Yeni Osmanlılar esasında amaçları bakımından iki ayrı grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi gelenekçi anlayışla Osmanlı Devleti'nin kurtarılmasını eski saf geleneklere dönmekle sağlanacağını düşünlerden oluşmaktadır. Hâlbuki pozitivism bakımından önemli olan ve daha çok Avrupa'da eğitim gören ikinci grup laik anlayışlarla devletin modernizasyonunun sağlanacağına inanan gruptur. İkinci grubun başını çeken isimler arasında; Münif, Tahsin ve Şinasi bulunmaktadır.¹⁵⁷

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türk siyasi hayatı üzerine etkileri düşünüldüğünde bu cemiyete mensup kişilerin düşüncelerinin de hem Osmanlı'da hem de daha sonra Türkiye Cumhuriyeti üzerindeki etkilerinin oldukça önem taşıdığını söyleyebiliriz.

Genellikle dinsizlikle itham edilen pozitivistlerin hepsi Avrupa'daki bilimcilik, sosyal Darwinizm ve materyalizm etkisinde kalsalar da "*İnsanlık Kilisesi*"nin mensubu olacak kadar pozitivist oldukları söylenemez.¹⁵⁸

Sonuç olarak, modernleşme sürecinde bilimsel düşünce ile eşdeğer görülen pozitivism kültürel açıdan laikleşme sürecine katkıda bulunduğu gibi, siyasi alanda da kendine özgü düşüncelerle etkin olmuş bir akımdır.¹⁵⁹

2.4.2.1.3. Pozitivizmin Türkiye'deki Bazı Temsilcileri:

2.4.2.1.3.1. Ziya Gökalp (1875-1924)

Ziya Gökalp, birçok Avrupalı düşünürü okumasına karşılık onun düşüncelerinde özellikle Fransız sosyolog E. Durkheim'in etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Ziya Gökalp Durkheim'in düşüncelerini Türkiye'ye aktarmıştır. Ziya Gökalp ayrıca Durkheim ekolüne bağlı olarak Türkiye'de bir sosyoloji anlayışı oluşturmuştur.¹⁶⁰ Pozitivist bi-

---

¹⁵⁷ Berkes, s. 282.

¹⁵⁸ Zürcher, s. 137.

¹⁵⁹ Karaca, s. 124.

¹⁶⁰ <http://sosyolojisi.com/ziya-gokalp-in-goruslerinin-bicimlenisi-ve-sosyoloji-anl-yisi/1460.html> (06. 09. 2019)

lim anlayışının kuramsal temelleri üzerine yoğunlaşan Gökalp, batılı sosyologların kuram ve ilkelerini temel alarak Türk toplumunun problemlerine çözüm üretmesi bakımından Türk düşünce dünyasında önemli bir yer tutar.¹⁶¹

2.4.2.1.3.2. Beşir Fuad (1852- 1887)

Beşir Fuad, ilköğrenimine Fatih Rüştüyesi'nde başlamış ve bu okulun kendisine sağladığı imkânlar ölçüsünde Arapça ve Farsça öğrenmiştir¹⁶². Paşa olan babasının görevi icabı gittiği Suriye'deki Cizvit Okulunda eğitim görmesi Beşir Fuad'ın Fransızca öğrenmesini sağladığı gibi Batı eserlerini de okuma imkânı sunmuştur. Fransızcadan ayrı farklı batı dillerini kendi imkânlarıyla öğrenebilen Beşir Fuad, hem fen bilimlerinde hem de sosyal bilimler ve felsefe alanlarında da önemli okumalar yapmış kendi döneminin üzerinde pozitivist bir Osmanlı aydını olarak anılmayı başarmıştır.¹⁶³

Beşir Fuad için bir başka saha olan edebiyat oldukça önem taşımaktadır. Bilimsel bilgi anlayışını halka edebiyat vasıtasıyla iletebileceğini düşündüğü için edebiyatı bir araç olarak görmektedir. Fen ile bütünleşmiş ve realist bir edebiyatı bilimsel ilkelere halka aktarılmasında bir vasıta olarak görmektedir.¹⁶⁴ Beşir Fuad Türk edebiyatında hayal ile gerçekçilik arasında tartışmaların başlamasına sebep olmuş ve kendisinde sonraki edebiyatçıları etkilemeyi başarmıştır. Beşir Fuad'ın edebiyatta da çıkış noktası hayale karşı ilmi veriler olmuştur.¹⁶⁵

Auguste Comte dışında birçok pozitivist düşünürden etkilenen ve pozitivist görüşlerini yazı hayatında net bir biçimde ortaya koyan Beşir Fuad'ın Türkiye'de pozitivismin yayılmasındaki önemli payı bulunmaktadır.¹⁶⁶

---

¹⁶¹<https://www.academia.edu/22087511/> (06. 09. 2019)

¹⁶² Korlaelçi, s. 162.

¹⁶³ Berna Fildiş, "Bir Osmanlı Aydını Olarak Beşir Fuad", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S.1, 2017, ss. 555-584.

¹⁶⁴ Korlaelçi, s. 165.

¹⁶⁵ Hecer Gülşen, "Türk Edebiyatında Hakikat Arayışları ve Beşir Fuad", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 42, 2017, ss. 159-171.

¹⁶⁶ Karaca, s. 100.

2.4.2.1.3.3. Ahmet Şuayb (1876- 1910)

Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye dergisini çıkaranlardan olan Ahmet Şuayb, milleti pozitivist felsefe ile tanıştırma gayretine girmiş son dönem Osmanlı düşünürüdür. Auguste Comte'un üç hal yasasından etkilenen bu düşünür de felsefenin metafizik sorunlarla meşgul olmasını reddetmiştir. Bilimsel yöntemlere sıkı sıkıya bağlı olan Şuayb, bilimsel metodun doğa bilimlerinde kullanılması gibi toplum bilimlerinde de kullanılacağını savunmuştur.¹⁶⁷Şuayb'a göre evren metafizik bilgi ile değil bilimsel bilgi ve yöntemle açıklanabilir.¹⁶⁸

2.4.2.1.3.4. Ahmet Rıza:(1859- 1930)

Ahmet Rıza modernleşmenin sağlanması için aklın ve bilimin tek rehber olarak kullanılmasını savunan bir pozitivisttir. Bilimsel bilgiye büyük anlamlar yükleyen bu düşünür, toplumun kurtuluşunu da pozitivistlikte görmektedir. Ahmet Rıza, toplumun kendiliğinden pozitivist olmasının mümkün olmadığını düşündüğü için aydın veya asker eli ile tepeden inme bir pozitivistliğin topluma benimsetilmesinden yanadır.¹⁶⁹

Ahmet Rıza, pozitivistlik konusunda kendine özgü müstakil bir eser yazdığı söylenemese de bütün eserlerinde pozitivistliğin etkisi görülmektedir.¹⁷⁰

2.4.2.1.3.5. Rıza Tevfik: (1868- 1949)

Tıbbiyeli olan Rıza Tevfik, Meşrutiyetin en tanınmış şairlerinden olduğu kadar aynı zamanda da siyasetçi ve felsefecilerindendir. Arapça, Farsça, İngilizce, Yahudi İspanyolcası ve Fransızca gibi dilleri öğrenmiş, kimi zaman bir doktor olarak kimi zaman da feylesof adıyla imzalı yazılar yayınlamış çok yönlü bir düşünürdür.¹⁷¹Ulum-u İktisadiye ve İçtimaiye Mecmua'sının kurucularından olan Rıza Tevfik, bundan

---

¹⁶⁷ Cevizci, Sözlük, s. 59.

¹⁶⁸ Mehmet Karakuş, "Son Dönem Osmanlı Aydınlarından Ahmet Şuayb'ın Fikrî Yapısı", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 3, 2015, ss. 167-187.

¹⁶⁹ Ömer Gün, "Ahmet Rıza'nın Batı Medeniyeti Algısı Ve Modernleşme Düşüncesi", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C. 1, S. 2, Kasım 2016, ss. 260-293.

¹⁷⁰ Korlaelçi, s. 178.

¹⁷¹ Ülken, Türkiye'de, ss. 366-369.

başka İctihat, Edebiyat-ı Umumiye ve Düşünce gibi dergilerde çeşitli makaleler yazmıştır. Auguste Comte, J. Stuart Mill ve Spencer gibi önemli pozitivistlerden etkilenmiştir. Metafizik ve dine karşı bir tutum geliştiren Rıza, Comte'un bilimleri sınıflandırmasını olduğu gibi benimsemiş, nesnelere ancak zihinden bağımsız bir şekilde, oldukları gibi bilinebileceğini savunmuştur. Ona göre bilim nesnelere arası yasaların bilinmesiyle yapılabilir. O da Comte gibi görünenin arkasındaki "hakikat" asla bilinmez savını savunmuştur. Türk düşün dünyasında Rıza Tevfik'in en önemli faaliyetleri arasında Batılı düşünürleri kendi yazdığı eserleri vasıtasıyla tanıtmaya gösterilebilir.¹⁷²

2.4.2.1.3.6. Salih Zeki (1864–1921)

Paris'ten Elektrik Mühendisliği Yüksek Okulu mezunu olan Salih Zeki, müspet ilimlerin Türkiye'de yayılması için büyük emek vermiş bir mütefekkirimizdir. O, matematik, geometri, fizik ve cebir kitapları yazmaktan başka Darülfünun'da yüksek matematik çalışmalarıyla da dikkat çeker. Salih Zeki, Henri Poincaré ve Alexis Bertrand gibi önemli matematikçilerden çeviriler yaparak matematik alanında önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁷³ Salih Zeki'nin ayrıca bilim tarihi ve bilim felsefesi gibi alanlarda çalışmaları ve önemli eserleri bulunmaktadır.¹⁷⁴

2.5.Yeni Eğitim Hareketleri Ve II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Düşünürleri

İsmail Hakkı Baltacıoğlu, S. C. Antel, M. Ş. Tunç, Ziya Gökalp, Tevfik Fikret, Satı Bey, Emrullah Efendi, Ethem Nejat, Kazım Nami Duru gibi dönemin eğitim düşünürleri, Cumhuriyet Dönemi eğitim anlayışının oluşmasında etkin olmuşlardır.¹⁷⁵

2.5.1.İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu

1886 yılında İstanbul'da doğan Baltacıoğlu, 1908'de Darülfünun Tabiiye Bölümü'nü bitirdikten sonra 1910 yılında Maarif Nezareti tarafından Fransa'ya eğitim ve

---

¹⁷² Cevizci, B. Sözlük, s. 1607.

¹⁷³ Korlaelçi, s. 199.

¹⁷⁴ Emre Dölen, "Salih Zeki ve Darülfünun", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.1, 2005, s. 123-135.

¹⁷⁵ Muhsin Hesapçıoğlu, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim politikası ve Felsefesi", *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 29, 2009, ss. 121-138.

elişleri üzerine araştırmalar yapmak üzere gönderilmiştir. Meşrutiyetin ilanından sonra aralıksız bir şekilde pedagojik çalışmalarıyla yeni eğitim ve öğretimin temellerini atmak bakımından oldukça etkili bir isim olmuştur.¹⁷⁶

Eğitim alanında 35 kadar eseri bulunan Baltacıoğlu'nun eğitim anlayışını bütünsel olarak veren en önemli eseri "*İçtimai Mektep*" adlı eseridir. Baltacıoğlu "*İçtimai Mektep*" adlı eserinde okulu demokratik bir üretim alanı olarak kurgular. Ona göre okul hayatın gerçek bir örneği olmalıdır. Böyle bir okulda toplumun gerçek bir örneği çocuklara sunulduğu zaman çocuklar da kendi kendilerine sosyal bir hayatın içine dâhil olacaklardır. Baltacıoğlu burada öğretmeni bir şeylerin öğreticisi kimliğinden çıkarak öğretmene öğrenciye rehberlik eden bir görev çizmektedir. J. J. Rousseau'nun pedagoji fikirleriyle benzerlikleri bulunan Baltacıoğlu; çocuğun gerçek öğreticinin doğa ve sosyal çevre olduğunu savunur.¹⁷⁷

Türk eğitim hayatında önemli etkileri olan Baltacıoğlu, kendisinden sonraki nesillerin pedagojik çalışmalarının tetikleyicisi olmuştur. Onun mektepçilik anlayışının ilk Öğretmen Okulları pedagoji öğretmenlerinin yetişmesi üzerinde önemli bir katkısı olmuştur.¹⁷⁸

Baltacıoğlu, Batı'daki çağdaş eğitim akımlarının ve yeni öğretim metotlarının Türkiye'ye girişinde öncülük eden önemli bir uygulamacı eğitim düşünürümüzdür.¹⁷⁹

2.5.2. Sadrettin Celal Antel

1913 yılında yurt dışı eğitimini tamamlayıp ülkeye dönen Antel, Ankara Muallim Mektebi Müdürlüğü ve İstanbul'da çeşitli okullarda pedagoji eğitimi verdikten sonra 1933 yılında yapılan Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsü profesörlüğüne getirilmiştir. Yurt dışında ünlü sosyolog Emile Durkheim'den ders alan Antel, Türk eğitim tarihi açısından önemli bir yere sahiptir.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Ülken, Türkiye'de, s. 669.

¹⁷⁷ İsmail Doğan, *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*, 2.bs., Ankara 2012, s. 374-375.

¹⁷⁸ Ülken, Türkiye'de, s. 680.

¹⁷⁹ Osman Kafadar, *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, 2.bs., İstanbul 2016, s. 337.

¹⁸⁰ Doğan, s. 378.

Eğitimle ilgili pek çok esere sahip olan Antel, cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemlerde eğitim sisteminin inşasında raporlar hazırlayan eğitimciler arasında yer almıştır. Antel'in 1926 yılında "*Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha*" adında bir raporu buna örnek verilebilir. Okul ile yaşam arasında büyük bir engelin olduğunu ve bunun aşılması gerektiğini ifade eden Antel'e göre ders kitapları, öğrencilerin hayattan kopuk olmalarının en önemli sebeplerinden birisidir.¹⁸¹

Antel, 1926 yılında "*Toplu Öğretim*" adlı eserinde toplu öğretimin ne olduğunu açıklayarak ilkökul öğretmenlerine kılavuzluk yapmıştır.¹⁸²

Antel'in en önemli eserleri arasında yer alan "*Pedagoji*"si uzun yıllar Türkiye'de ders kitabı olarak okutulmuştur. Öğretmeni bir rehber olarak gören Antel, çocuk ruhunu çözümlenmeyi denemiş, çocuğu kendi içinde bir bütün olarak değerlendirmiş ve çocuğun eğitiminde onun bütünsel yapısının göz ardı edilmemesi üzerine dikkat çekmiştir.¹⁸³

2.5.3. Tefik Fikret

Tefik Fikret bir şair olmanın yanında eğitim üzerine çağdaş düşünceler ortaya koyan bir eğitimcidir. 15 yıl kadar Robert Koleji'nde öğretmenlik yapmış olan Tefik Fikret, İngiliz eğitim sistemini burada yakından tanımış, Türkiye'de bunun benzeri "*Yeni Mektep*" açılmasını sağlamıştır. Tefik Fikret, "*Yeni Mektep*" ile milli kültür düzeyi yüksek, çağdaş ve demokrat gençler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Özgür düşünce, etkinlik ve demokratik eğitim, Tefik Fikret'in eğitim anlayışını oluşturan önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fikret'in eğitim üzerindeki düşünce ve uygulamaları ile hem Atatürk'ün konuşmaları hem de Köy Enstitüleri arasında bir benzerliğin olduğu söylenebilir.¹⁸⁴

---

¹⁸¹ Bahri Ata, "Marksist Siyaset ile Durkheimci Pedagoji Arasında Bir Türk Aydını: Sadrettin Celal Antel ve Tarih Öğretimi", *Eğitim ve Bilim Dergisi*, S. 175, ss. 27-40.

¹⁸² Cavit Binbaşoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, 2.bs., Ankara 2014, s. 493.

¹⁸³ Doğan, s. 378.

¹⁸⁴ Binbaşoğlu, *Başlangıçtan*, s. 294.

Tevfik Fikret, sosyal ve ekonomik alanlarda ilerlemenin şartı olarak eğitim sisteminin değiştirilmesini savunmuştur. O “*Yeni Mektep*” ile yetiştirilecek gençleri geleneklerden sıyrılmış, meslek ve uygarlık erdemlerini kendi kişiliklerinden çıkmasını sağlayacak bir eğitimi hedeflemiştir. “*Yeni Mektep*” adını verdiği okulda, öğretim dilinin Türkçe ve İngilizce olmasını; Fransızca, Rusça ve Almanca’nın ise seçmeli ders olarak öğretilmesini hedeflemiştir. El sanatları, müzik, resim, beden eğitimi ve gezileri de programına alan bu okul, mesleki eğitim olarak ziraat ve ticaret adamı yetiştirmeyi en yüksek iki amaç olarak belirlemiştir.¹⁸⁵

2.5.4. Emrullah Efendi:

Eğitime siyasal ve bürokratik alanlarda katkılar sağlayan Emrullah Efendi 1910-1912 yılları arasında iki kez Maarif Nazırlığı yapmıştır. Türk Bilgi Derneği’nin kurucuları arasında olan Emrullah Efendi, Meşrutiyet Dönemi eğitim tartışmaları arasında yer bulmuştur. “*Tuba Ağacı Kuramı*”¹⁸⁶’ı benimsemiş olan Emrullah Efendi, eğitimde yapılacak reformların üniversiteden ilköğretime doğru olması gerektiğini savunmuştur.¹⁸⁷

Emrullah Efendi, eğitim ve öğretim hükümet tarafından mı yoksa birey ve topluluklar tarafında mı üstlenilmeli sorusunu sormuş ve 18. yüzyıla kadar eğitim ve öğretim işlerinin vakıflar ve topluluklar tarafından sağlandığını ifade etmiştir. Çocuğun hakları konusunda da fikirler ileri süren Emrullah Efendi’ye göre çocuğun üç tür hakkı bulunmaktadır. Buna göre çocuğun üzerinde ilk olarak anne – babanın ve çocukların kendi hakkı; ikinci olarak toplulukların, üçüncü olarak da devletin hakkı vardır. Buna göre her topluluğun çocuklarını kendi inançlarına göre yetiştirme hakkı bulunmaktadır. Devlet ise kendi siyasal düzenini ayakta tutabilmek için kendi belirlediği esaslara

---

¹⁸⁵ Berkes, s. 454.

¹⁸⁶ Tuba ağacı, cennette olduğuna inanılan, kökleri yukarıda, dalları aşağıda olan büyük bir ağaçtır. Bu ağacın eğitim sistemine yansıması şöyledir: “*Eğitim sistemini kurarken önceliği, ilköğretime değil; yükseköğretime vermek gerekir. Yükseköğretim olmazsa, ilk ve ortaöğretim gelişmez.*” bkz. Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, s. 271-272.

¹⁸⁷ Doğan, s. 360.

göre bireyler yetiştirmek zorundadır. Emrullah Efendi'nin görüşüne göre bu üç hak bir birini tamamlayan haklardır.¹⁸⁸

2.5.5. Ethem Nejat:

Ethem Nejat, Mutlakiyet Dönemi baskılarından dolayı bir müddet Amerika ve Fransa'da yaşamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte yurda dönmüş ve Manastır, Bursa ve İzmir'de bulunan ğretmen okullarında müdürlük yapmıştır. Onun eğitim üzerine en önemli eserleri arasında “*Terbiye Yolları*” ve “*Terbiye-i İptidaiye Islahatı*” adlı eserleridir.¹⁸⁹ “*Terbiye-i İptidaiye Islahatı*” adlı eserinde; Avrupa da olduğu gibi ilköğretimin altı yıllık bir sürede tamamlanması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre ilköğretimin ilk dört yılında çocuklar birlikte ders görse de son iki yılında çocukların alacağı dersler onları uzmanlaştıracak dersler olacaktır. İlköğretimin son iki yılı uygulamalı ve kuramsal olarak alınacak dersler öğrencilerin bulunduğu yerin özelliklerine göre tarım, ticaret ve sanat becerilerini hayata geçirecek dersler olacaktır. Ethem Nejat, uzun ğrenimlerle adam yetiştirmenin oldukça masraflı olduğunu ve bu amacın gerçekleştirilmesinde yeterli zamanın olmadığını düşünmektedir. Öğretimin evreye uygun bir biçimde yapılmasını ve halkın eğitilmesini öneren Nejat, ayrıca tarım ğretimi, beden eğitimi, ocuk bahçeleri, yatılı okullar ve halk okullarının açılması yönünde görüşler de ileri sürmüştür.¹⁹⁰

2.5.6. Kazım Nami Duru:

Kazım Nami Duru, asker kökenli bir kişi olmasının yanında hayatı boyunca eğitiminde içinde yer almış ve eğitim üzerine önemli eserler yazmış ve çevirmiştir. Paris'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti ile kaynaşan Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer alan Duru, Milli Eğitim ve parlamentoda kendisine yer bulmuş; Atatürk za-

---

¹⁸⁸ Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, ss. 282-283.

¹⁸⁹ Doğan, s. 366.

¹⁹⁰ Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, ss. 299-300.

manında Dil Kurultayları ve Milli Eğitim Şûraları'nın hepsine katılmıştır. Hem Osmanlı son dönemleri hem de Cumhuriyet Dönemi'nde yaşamış olan Kazım Nami Duru'nun Türk Eğitim Tarihi üzerine önemli katkıları bulunmaktadır.¹⁹¹

1933 yılındaki “II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimi” adlı yazısında dönemin eğitimi hakkında önemli bilgiler veren Duru'ya göre; Osmanlı Devleti II. Meşrutiyet Dönemi'ndeki eğitim politikaları ilk olarak dinsel eğitim üzerine inşa ediliyordu. Hanefi mezhebine göre verilen bu eğitim inandırmaya ve ikna etmeye yönelik değil, basmakalıp bilgilerin ezberletildiği bir eğitimidir. II. Meşrutiyette verilmek istenen bir diğer eğitim ise siyasi bir eğitimidir. Eşitlik, kardeşlik ve adalet gibi soyut kavramların çocuklara öğretilmeye çalışıldığı bir eğitim anlayışı takip edildiğini ifade ederek önceki dönemlerin eğitim sistemine eleştiriler getirmiştir.¹⁹²

2.6.Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş Felsefesi

2.6.1.Osmanlı Devleti'nde Etkili Olan Siyasi Akımlar ve Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini doğru zemine oturtmak adına Osmanlı Devleti son zamanlarda var olan siyasi cereyanlara göz atmak gerekir. Yusuf Akçura'nın tespitine göre Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi için üç siyaset tarzı benimsenmiştir. Akçura bu üç siyaset tarzını Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak saptamıştır. Bunlardan Osmanlılık siyasetinin temel felsefesine göre devlet içerisinde var olan ulusları temsil etmek ve birleştirmek suretiyle “Osmanlı Milleti” meydana getirmek amaçlanmıştır. İslamcılık siyaseti ile bütün Müslümanları hilafet makamını elinde tutan padişah etrafında tek vücut haline getirmek olacaktı. Akçura, bu fikirlerden sonuncusu olarak ise ırk temelli olan Türkçülük akımından söz etmektedir.¹⁹³

Osmanlı Devletinde 19.yüzyılda uygulamaya ilk olarak konulmak istenen siyaset Osmanlılık olmuştur. Müslüman ve Müslüman olmayan herkesi eşitlik prensibine dayanılarak Amerika'dakine benzer bir biçimde ortak vatanda birleşmiş yeni bir millet inşa edilmek istenmiştir. Müslüman ve Müslüman olmayan ayırımına son verme

¹⁹¹ Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, ss. 367-368.

¹⁹² Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, s. 368.

¹⁹³ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, 5.bs., İstanbul 2018, s. 75.

arzusu II. Mahmut zamanında uygulamaya konmak istenmiştir. II. Mahmut milletlerin farklılıklarının sadece mensuplarının ibadethanelerinde olması gerektiğini ifade etmekle esasında Osmanlı milliyeti yaratma fikirlerini taşıdığı söylenebilir. Bu fikirler II. Mahmut'la sınırlı kalmamış Ali, Fuad ve Mithat Paşa bu fikrin takipçisi olmuşlardır. Akçura'ya göre, Fransa'nın 1870-1871 savaşında ırki bir milliyet anlayışına sahip Almanya'ya yenilmesi ile "*Osmanlılık Milleti*" fikri tek güçlü desteğini kaybetmiştir.¹⁹⁴

Başlangıçta Osmanlılık fikrinin başarısızlığa uğramasından sonra üzerinde durulan nokta İslamiyet oldu. İslamcılık fikrinin benimsenmesinin altında yatan sebep; gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında eşitlik sağlansa bile tek vatanda Osmanlı milleti oluşturmanın boş bir uğraş olacağına olan inançtır. Bu düşünce yerini din ve ırkın şark için daha gerçekçi bir siyaset olduğu anlayışına bırakmıştır. Sultan Abdülaziz zamanında görülen İslam birliği faaliyetleri II. Abdülhamit devrinin politikası haline gelmiştir. Akçura'ya göre Tanzimat devrinde terk edilmeye çalışılan din devleti anlayışına geri dönmüştür. Öteden beri var olan ayrılıklar daha da derinleşmiştir.¹⁹⁵

Akçura, üçüncü olarak tespit ettiği Türkçülük akımının pek yeni bir akım olduğunu belirtmektedir. Bu akımın ne Osmanlı Devleti'nde ne de diğer cihangir Türk devletleri ve Genç Osmanlılarda görülmediğini belirtmektedir. Akçura'ya göre, ırka dayalı siyasi bir milliyet anlayışı çok az yayılmış bir siyasettir.¹⁹⁶ İlk olarak edebiyat, tarih ve dil alanlarında ortaya çıkan Türkçülük akımı Osmanlıcılık ve İslamcılık gibi akımların devleti kurtarmakta yetersiz kalması sonucu özellikle de II. Meşrutiyetten sonra etkin olmaya başlamıştır. Türkçülük akımı Osmanlı Devleti içerisinde dili, dini, ülküsü bir olan Türkleri tek çatı altında toplamayı amaçlamasına rağmen daha sonra imparatorluk dışındaki Türkleri de kapsayacak şekilde genişlemiş bir akımdır. Bu akımın etkisiz hale gelmesinin en önemli nedenlerinden biri bu olsa da Turan anlayışına

---

¹⁹⁴ Akçura, ss. 75-77.

¹⁹⁵ Akçura, ss. 78-81.

¹⁹⁶ Akçura, ss. 81-82.

dayanmayan Türkçülük milli mücadelede bağımsız bir Türk devletinin kurulmasında etkin olmuş bir akımdır.¹⁹⁷

Osmanlı Devleti'nde etkili olan bu siyasi akımlar çerçevesinde eğitim tartışmaları da yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısının gereği ortaya çıkan problemlerin çözümünde eğitim bir araç olarak görülmüştür. Türk toplumunda ortaya çıkan İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük, Osmanlıcılık ve Batı'dan ithal edilen pozitivism, existansializm, pragmatizm vb. akımlar eğitim etkinliklerine ve uygulamalarına yansımıştır. Bu düşünce akımları toplumsal yapının maddi temellerinden uzak olduğu için felsefi ve ideolojik unsurlar olarak geçerliği olmayan bir zeminde parça parça görünümde kalmışlardır.¹⁹⁸ Osmanlı Devleti'nin yaşadığı doğu batı ikilemi eklektik yapıyla varlığını sürdürürken Osmanlı Devleti kendi insanlarını bütünlüklü bir düşünce ve eğitim potasında eritememiştir.¹⁹⁹

Tanzimat Dönemi, Osmanlı Devleti'nde yeniden yapılanmanın önemli bir başlangıcını oluşturmaktadır. Tanzimat Dönemi'nde eğitime biçilen rolün Osmanlı Devleti'nin askeri açıdan güçlendirilmesi, siyasi birlikteliğin sağlanması ve ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi olduğu görülür. İslamcılık akımının önemli bir siyaset olduğu II. Abdülhamit Dönemi'nde eğitimin okul sayısının artırılması ile yaygınlaştırıldığı görülmektedir. Türkçülük vurgusunun yapıldığı II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise ilkokul parasız ve zorunlu hale getirilmiştir.²⁰⁰

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartların sonucu olarak Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi siyasi ve kültürel akımların hâkim güç olduğu dönemlerde eğitim politikaları bu akımların temel düşüncelerine göre belirlenmiştir. Bu siyasi ve kültürel akımların ortaya çıkmasında Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarma fikri yatmaktadır.

Bu akımlar arasında Cumhuriyet Türkiye'sinde Türkçülük ve Batıcılık anlayışına dayalı eğitim, amaçları Osmanlı Devleti'nden farklı bir biçimde belirlenmiştir.

---

¹⁹⁷ Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, 14. bs., İstanbul 2014, s. 167.

¹⁹⁸ Gürsen Topses, *Eğitim Felsefesi Temel Sorunları*, Ankara 1982, s. 183.

¹⁹⁹ Topses, s. 183.

²⁰⁰ M. Öznur Alkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Modernleşme ve Eğitim", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 6, S. 12, 2008, ss. 9-84.

Bütün Türkleri irki bir paydada birleştirme fikri taşıyan Yusuf Akçura'nın Türkçülüğünden ayrı bir yerde duran ve Türkçülüğü irki temele dayandırmayan Ziya Gökalp, Türkçülüğü Anadolu ile sınırlandırmıştır. Ziya Gökalp ayrıca, Batılılaşmayı medenileşme olarak görmüş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikalarının bu düşünce merkezinde belirlenmesini sağlamıştır.

2.6.2. Atatürk'ün Devlet Anlayışı ve Türkiye Cumhuriyetinin Temel Felsefesi

Atatürk'ün liderliğinde başlayan Milli Mücadele nihayetine erdikten sonra aşamalı bir şekilde saltanat sistemine son verilmiş ve milli iradeye dayalı ulusal, laik demokratik yeni bir devlet kurulmuştur. Devletin muasırlaşması amacıyla siyasi, sosyal ve toplumsal alanlarda inkılâplar birbiri ardına devam etmiş ve bu inkılâpların temel dayanağı akıl ve bilim olmuştur.²⁰¹ Atatürk'ün devlet anlayışı bireycilik, laiklik, demokrasi, ulusçuluk, eşitlik ve özgürlük gibi kavramlara dayanır. Doğal hukuk doktrinine inanan Atatürk, bireylerin özgürlüğünü devletin temeli ve amacı olarak görmüştür. Doğal hukuk doktrinine göre her hakkın kaynağı bireyin kendisidir. Atatürk'ün öngördüğü sistemde devlet içinde bireylerin özgürlüğü sınırsız olmamakla birlikte toplumsal amaca hizmet eden bir çerçevede bırakılmıştır. Bireylerin özgürlükleri milli amaçla bütünleşmiş özgürlüklerdir.²⁰² Akıl ve bilimi kendisine rehber edinen Atatürk'ün ön gördüğü devlet bireyci ve halkçı olmaktan başka demokratik ve laiktir. Demokratik bir rejim olan cumhuriyetin ilanından önce bile 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye'de egemenliğin kaynağı olarak millet gösterilmiştir.²⁰³ Bu prensibin kaynağında da milliyetçilik bulunmaktadır. Milleti sevmek ve yüceltmek, millet için çalışmak, milleti kişi ve zümrelerin otoritesine bırakmayan cumhuriyetçiliğin oluşabilmesi için milliyetçiliğin de olması gerekmektedir. Eşitlik prensibine dayanan halkçılık da olduğu gibi laik yapıdaki devletin de kaynağında millet kavramı yatmaktadır. Ata-

---

²⁰¹ B. Selman Bolat, "Fransız İnkılabının Türk modernleşmesine Etkileri", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, ss. 149-167.

²⁰² Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 10.bs., İstanbul 2005, ss. 354-355.

²⁰³ Ergun Özbudun, *1921 Anayasası*, Ankara 2018, s. 23.

türk'ün millet anlayışı geçmişteki saptanan millet anlayışından farklılık gösterir. Osmanlı döneminde insanları birbirine bağlayan etken din iken Atatürk'ün laik devlet anlayışında kişileri birbirine bağlayan etken aynı dili, ülküyü, geçmişi ve geleceği paylaşan millet olmuştur.²⁰⁴ Atatürk, milliyetçi devlet sistemi ile milleti özgürlük ve demokrasiye götürmeyi hedeflemiştir.²⁰⁵

Sonuç olarak, İslami evrensel Osmanlı İmparatorluğu'ndan tamamen farklı bir yapıda TBMM'nin öncülüğünde halk egemenliğine dayalı laik ve milli bir devlet kurulmuştur.²⁰⁶

2.7. Atatürk ve Eğitim

Osmanlı Devleti içerisindeki siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik buhranlarla çalkalandığı 19. yüzyılda, eski gücünü kaybetmiş, kendi varlığını korumaya çalışıyordu. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu ve çok kültürlü yapısının da bir sonucu olarak öğretim sisteminde birlik oluşturamaması, aynı ülkeye sahip bireyleri de var edememiştir. Oysa bir milletin sağlam bir zemin üzerinde geleceğe uzanmasında eğitimin niteliği yadsınamaz bir gerçektir. Geçmişin iyi bir tahlilcisi olan Atatürk, kurduğu devletin muasırlaşmasında; geçmişte ve kendi zamanında yaşanan problemlerin üstesinden gelmek için eğitime büyük önem vermiş, edindiği tecrübeleriyle kendi eğitim felsefesini şekillendirmiştir.

Esasında eğitimci olmamasına rağmen bir devlet adamı olarak eğitimin genel sorunlarına değinen, eleştiren, yorumlayan ve değerlendirmeler yapan Atatürk, genel olarak kabul gören tek bir felsefi akıma bağlı kalmamış, benimsemiş olduğu felsefi

---

²⁰⁴ Göze, s. 357.

²⁰⁵ Mehmet Saray, *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, Ankara 2012, s. 149.

²⁰⁶ Lewis, ss. 497-498.

akımları da milli özle yoğurmuştur.²⁰⁷ Atatürk'e göre eğitim felsefesi monist olmamalıdır. Atatürk'ün düşünce yapısında değişmez doktrinler yoktur. Onun düşünce yapısının temeli akıl ve bilimdir.²⁰⁸

“Cumhurbaşkanı olmasaydım Maarif Vekili olurduym.” diyen Atatürk, kendi ulusunun bir rehberi olmuştur. “Devlet başkanı milletin eğitimsi olmalıdır.” düşüncesini öne süren ilk eğitim bilimcimiz Farabi'nin görüşlerine uygun olarak Atatürk önemli bir sorumluluk almıştır.²⁰⁹ Atatürk'ün eğitimden beklediği en önemli hususların başında Osmanlı Devleti'nde var olan tebaa anlayışının yerine vatandaşlık bilincine erişmiş ve milli bir kimlik kazanmış bireylerin yetiştirilmesi gelmektedir.²¹⁰

Türkiye'de eğitimin birçok amacının olmasının yanı sıra eğitimi, çağdaşlaşmanın en önemli aracı olarak gören Atatürk, çağdaş toplum ve toplumsal kurumları inşa etmede eğitime büyük önem vermiştir.²¹¹

Atatürk'e göre genç cumhuriyetin üzerinde durması gereken en önemli sorunların başında eğitim sorunları gelmektedir. Ona göre eğitim hususunda var olan sorunların başında da geçmiş yılların ihmallerine bağlı olarak toplumda var olan yaygın bir cehalet, aile baskısı, kalıcı eğitim politikaların olmaması, hayatta faydalı olmayan yüzeysel bilgilerin öğrencilere verilmesi gelir.²¹²

---

²⁰⁷ Mahmut Tezcan, “Eğitim Bilimleri Açısından Atatürk”, Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, C. 2, 1996, ss. 695-707.

²⁰⁸ Şahin Aybek, *Atatürk CHP ve Eğitim*, 14.bs., Ankara 2015, s. 7.

²⁰⁹ Yahya Akyüz, “Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri”, Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, C. 2, 1996, ss. 685-693.

²¹⁰ Nur Mala, *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarının Faydacı ve İlerlemeci Ekole Uygunluğu Bakımından Değerlendirilmesi*, (Danışman: Doç. Dr. Kemal Duruhan), İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.

²¹¹ T. Alim Baran, *Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi*, Parlak, M. A., (edt.), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, (19-33), Ankara, 2010.

²¹² Baran, s. 24.

Atatürk, Modern Türkiye’de cumhuriyetin yüksek ideallerine bağlı olarak birey temelli, cumhuriyet vasıflarını ve ülküsünü edinmiş, iyi vatandaş olarak ülkesine katkıda bulunabilecek nitelikli bireyleri yetiştirecek bir eğitim vizyonu ortaya koymuştur.²¹³

Atatürk, içinde bulunduğumuz şartların en ağır olduğu Milli Mücadele yıllarında cephe dışında bile eğitim meselelerine kayıtsız kalmamış ve 15 Temmuz 1921’de Ankara’ya gelerek milli hareketin milli eğitime verdiği önemi ortaya koyan I. Maarif Kongresi’ne katılmıştır.²¹⁴ Bu kongrenin açılış konuşmasını yapan Atatürk, kongrede ulusun muasırlaşmasında oldukça önemli rol oynayacak olan öğretmenlerin devletin geçirdiği buhranların bir yansıması olarak var olan maddi sıkıntılarından bahsetmiş ve savaş zamanında gerçek bir kurtuluşa ulaşmak için milli bir eğitim politikasının zorunluluğunu vurgulamıştır.²¹⁵ Toplantı kısa süreli olsa da toplantıya önemli bir katılım gerçekleşmiş ve eğitimde “*millilik*” ilkesi ele alınarak yeni bir eğitim sistemi kurulma çabası içine girilmiştir.²¹⁶

Atatürk’ün Maarif Kongresi’nde yaptığı konuşmada en dikkat çeken özelliklerden birisi eğitimin milli olmasına yönelik açıklamalarıdır. Atatürk, Maarif Kongresi’nde; eskiden beri süregelen eğitim ve öğretim yöntemlerinin milletin gerilemesinde başlıca etkenler arasında olduğunu ifade etmiştir. Atatürk’e göre eğitimimiz ne Doğu tesirinde ne de Batı tesirinde olmalıdır. Atatürk eğitimin yabancı kültüründen ayrı bir zeminde yükselmesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre o zemin milletin kendi öz karakteri olmalıdır.²¹⁷

Eğitimle ilgili ilk sistemli hareket olan 1921 Maarif Kongresi’nde Atatürk, eğitimle ilgili görüşlerini belirttikten sonra yapılması gereken işlerin esasları üzerinde

---

²¹³ Doğan, s. 409.

²¹⁴ A.R. Erdem, “Atatürk’ün Bilime Verdiği Önem: Bilimi ve Bilimsel Düşünceyi Hayatta Rehber Edinmesi”, *Belgi Dergisi*, S. 8, Yaz 2014 / II. s. 1041.

²¹⁵ Zeki Sarıhan, *Milli Mücadele’de Maarif Ordusu*, İstanbul 2013, s. 37.

²¹⁶ Şaban Ortak, *Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri*, (Danışman: Prof. Dr. Sinever Esin Dayı), Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.

²¹⁷ A. Bekir Palazoğlu, *Atatürk’ün Eğitimle İlgili Düşünceleri*, Ankara 1999, s. 313.

durmuş ve eğitim problemlerinin ayrıntılarının belirlenmesi işini eğitimcilerle bırakmıştır.²¹⁸

Atatürk'ün eğitim felsefesi doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim sistemi baştan sona yeniden düzenlenmiştir. Atatürk çağdaşlarından oldukça farklı bir şekilde devlet adamlığıyla eğitimciliği birleştirebilmiş nadir bir lider olduğu için de ona "Başöğretmen" unvanı verilmiştir.²¹⁹

Atatürk'ün üzerinde durduğu bir başka konu da okul programları ve ders kitaplarıdır.²²⁰ Atatürk, eğitimde köklü değişikliklerin yapılacağını şu şekilde belirtmiştir:

*"Eğitim işlerinde kesinlikle utkuya ulaşmak gerekir. Bir ulusun gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur. Bu utkunun sağlanması için hepimizin tek can ve tek düşünce olarak özlü bir program üzerinde çalışması gerekir. Bence bu programın özlü noktaları ikidir: 1- Toplumsal yaşamımızın gereksinimlerine uygun olması; 2- Yüzyılın gereklerine uygun olması."*²²¹

Atatürk'ün eğitimden beklentisi tek yönlü bir beklenti değildir. Eğitim toplumun bütün ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bir işleve sahiptir. Atatürk bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Eğitimdir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız, onurlu, yüksek bir topluluk biçiminde yaşatır ya da ulusu tutsaklık ve yoksulluğa götürür. Çünkü eğitimde hızla yüksek bir düzeye çıkacak bir ulusun yaşam savaşında maddi ve manevi bütün güçlerinin artacağı kesindir."*²²²

2.8. Atatürk Dönemi Hükümetlerinin Eğitim Politikaları

Yeni Türk devletinin kuruluşundan itibaren eğitim politikaları da zamanın şartlarına uygun olarak belirlenmiştir. Eğitimden beklenen en önemli görev yeni Türk

---

²¹⁸ Binbaşıoğlu, Başlangıçtan, s. 372.

²¹⁹ Aybek, s. 3.

²²⁰ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 19.bs., İstanbul 2018.

²²¹ Erkan Şenşekerci (edt.), *Söylev ve Demeçler*, Bursa 2014, s. 328.

²²² Şenşekerci, s. 328.

devletine sadık, “*Kendimizin olmayan ve kendimiz için olmayan*” yabancı düşüncelere karşı uyanık vatandaşlar yetiştirmek hedeflenmiştir.²²³

Türk milli eğitim ideolojisinin ikinci aşamasını oluşturan olgunluk çağında ise milli karakterli bireylerin yetiştirilmesinin yanında faydacı bir anlayışla bilgi ve teknolojiyi kullanabilen bir Türk ulusu yaratmak hedeflenmiştir.²²⁴

2.8.1. I. İcra Vekilleri Heyeti’nin Programında Eğitim

I. İcra Vekilleri Heyeti’nin Maarif Vekili Dr. Rıza Nur eğitimin amaçlarını ifade ederken eğitimin, dini ve milli bir karakter taşıması gerektiğini, yetiştirilecek bireylerin hayatla mücadele etmede başarılı olabilecek, üretken bir düşünce ve bilinç oluşturacak düzeyde olması gerektiği üzerinde durmuştur. Eğitim programlarının ise en çağdaş ve bilimsel programlar olacağını; ders kitaplarının Türk milletinin tarihi ve coğrafi karakterine uygun bir biçimde hazırlanacağını belirtmiştir. Rıza Nur ayrıca bu programda milletin milli ruhunu geliştirecek tarihi, edebi ve toplumsal eserlerin uzmanların elinden çıkacağını ifade etmektedir.²²⁵

Maarif kararlarında üzerinde durulan başka bir nokta ise çevrilecek eserlerin sadece ilim ve fen alanıyla sınırlı olacaktır. Çevrilecek eserlerin içerisinde bilimsel olmayan eserlere yer verilmemesinin doğal bir sonucu olarak felsefi akımların ve edebiyatının Türk milli eğitiminin dışında bırakılmaya çalışıldığı söylenebilir.²²⁶

I. İcra Vekilleri Heyeti’nin programında eğitim ve kültür alanlarında milliyetçilik, İslamcılık ve kapitalizm gibi akımların ilk dönem Türk milli eğitim amaçlarının belirlenmesinde etkili olduğu söylenebilir.²²⁷

---

²²³İsmail Kaplan, *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, 7.bs., İstanbul 2013, s. 161.

²²⁴ Kaplan, s. 162.

²²⁵<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786>(09.12.2018).

²²⁶ Kaplan, s. 154.

²²⁷ Kaplan, s. 154.

2.8. 2. V. İcra Vekilleri Heyeti Programında Eğitim

Fevzi Paşa Başkanlığında toplanan İkinci ve Üçüncü İcra Vekilleri Heyeti ve Rauf Orbay başkanlığında toplanan Dördüncü İcra Vekilleri Heyeti hükümetleri herhangi bir program getirmemişlerdir.²²⁸

Maarif Vekilliğini İsmail Sefa Bey'in yapmış olduğu V. İcra Vekilleri Heyeti eğitim konusunda 12 madde hâlinde karar belirtmiştir. 1. maddede eğitim siyasetinin ülkede genel ve ortak eğitim ilkesine göre yapılacağı belirtilmiştir. Eğitimin görevlerinden bahseden 2. maddeye göre çocukların, halkın ve seçkinlerin eğitiminden bahsedilmektedir. Çocukların eğitiminin mekteplerde, halkın eğitiminin çırak okulları ve gece derslerinde sağlanacağı, seçkinlerin eğitimi için orta ve yüksek mekteplerde olacağı gibi yeteneklerine göre uzmanlaşmalarının sağlanması için yurt dışına gönderilerek eğitilecekleri belirtilmektedir. 3. maddede tahsilin bütün derecelerine hükümetin önem vereceği belirtilmiştir. 4. madde ile bakanlığın ülkenin belirli yerlerine erkek ve kız öğretmen okullarının açılmasının yanında tam devriyeli liselerin de açılacağı belirtilmiştir. 5. madde ile milletin her bireyinin yeteneklerinin geliştirilmesinin yolunun açılması ifade edilmiştir. 6. madde ile bireylerin zihinsel ve fiziksel gelişiminin yanında onların ruhsal açıdan gelişmesinin de sağlanacağı hedeflenmiştir. 7. madde ile ilköğretimde genel eğitime ilaveten meslek eğitiminin verileceği belirtilmiştir. 8. madde ile ilköğretimin zorunlu hâle getirileceği hakkında genelge yayımlanacağı belirtilmiştir. 9. madde ile kadın erkek ayrımı yapılmaksızın eğitime her iki cinsinde katılımının sağlanmasına önem verileceği ifade edilmektedir. 10. maddeye göre eğitim ve öğretimin milli kültür ve çağdaş uygarlığa dayalı yapılacağı belirtilmiştir. 11. madde ile öğretmenlik mesleğinin özel bir meslek hâline dönüştürüleceğinden 12. madde ile de milli eğitim bakanlığının örgütsel yapısının oluşturulması için ilmi bir heyetin vazifelenirileceği belirtilmiştir.²²⁹

---

²²⁸ Kaplan s. 154.

²²⁹ <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786>(09.12.2018).

2.8.3. İsmet İnönü Hükümetlerinde Eğitim

İsmet İnönü hükümetleri içerisinde eğitim konusuna değinilen ve 27 Eylül 1930 ile 4 Mayıs 1931 tarihleri arasında görevde olan V. İnönü Hükümeti programına göre eğitim siyasetinde mesleki öğretim ve uzmanlaşmaya yer verileceği, az masrafla çok sonuç elde etmenin yollarının kullanılacağı, okulların zararlı etkilerden korunacağını, ahlak ve düzeni korumayı içselleştirmiş bireylerin yetiştirileceği ifade edilmektedir.²³⁰ VI. İnönü Hükümeti programında herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, V. İnönü Hükümeti programında belirtilen ilke; “*Maarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikinde bilhassa mesai sarfetmek kararındayız.*”²³¹ şeklinde aynen tekrar edilmiştir.

2.8.4. Fethi Okyar Hükümetinde Eğitim

22 Kasım 1924 – 3 Mart 1925 arası görevde olan Okyar Hükümeti’nin programında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile çizilen yolda devam edileceği belirtilmiştir. Ayrıca Okyar Hükümeti milletin fertlerinin bir bütün olarak hayata hazırlanacağını, milletin eğitime olan ilgisinin boşa çıkarılmayacağını ifade ettikten sonra öğretmen eksikliklerinin giderilmesi için tedbirlerinin alınacağını hedeflediği söylenebilir. Ayrıca mektep programında ve okul teşkilatında gereksiz yere yapılacak değişimlerden kaçınılacağını belirtmektedir.²³²

2.8.5. Celal Bayar Hükümetinde Eğitim

1 Kasım 1937- 11 Kasım 1938 arasında görevde olan I. Bayar Hükümeti Parti Programı’nda en fazla üzerinde durulacak mesele olarak ilköğretimi görmüştür.²³³

Bayar Hükümeti, parti programının direktiflerine göre milli kültür konusunda gelişmeye büyük önem verileceğini belirtmektedir. İlköğretimin önemine değinen hü-

²³⁰<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786>(09.12.2018).

²³¹ Yusuf Ekinci, *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim* (1920-1994), Ankara 1994, s. 6.

²³²<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786> (09.12.2018).

²³³ Ekinci, s. 6.

kümete göre öğrenim hayatının en önemli safhasını aileden sonra milli kültürle ilk temasların ilköğretimde başladığı gerekçesiyle ilköğretim oluşturmaktadır. İlköğretimde ihmal edilen ya da doğru olmayan bir biçimde verilecek eğitimin sonradan düzeltilmesinin güçlüklerine değinilerek ilköğretimin ve ilköğretim öğretmenlerinin önemi vurgulanmaktadır. Bayar hükümetine göre zorunlu ilköğretimin gayesi dilin kaidelerini, mensup oldukları milletin tarihini ve rejimini öğretmektir. İlkokulu bitirdikten sonra vatandaşlarının çoğunluğunun meslek okullarına gitmesi gerektiği ifade edilmektedir. Üniversitelere işini gerçekten bilen yetenekli vatandaşların gitmesi sağlandığı takdirde hakiki ilim adamlarının yetiştirileceği belirtilmektedir. Bayar hükümeti tüm bunlardan başka Atatürk'ün dil alanında yürüttüğü araştırmaların devam ettirileceğini, tüm vatandaşların okuma yazma bilmesinin arzulandığı gibi herhangi bir spor dalına da ilgi göstermesi için çalışılacağı belirtilmektedir.²³⁴

2.9. Atatürk Dönemi Parti Programlarında Eğitim

2.9.1. Cumhuriyet Halk Partisi Programları

Atatürk Dönemi'nde hükümet programlarının esasları tamamen Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programına bağlı olarak oluşturulmuştur. Atatürk Dönemi'nde işbaşına geçen hükümetler doğal olarak Atatürk'ün fikirlerinden ayrı bir program meydana getirmemişlerdir.²³⁵

2.9.1.1.1931 Programında Eğitim

1931 Programında Milli Eğitim konularına ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Eğitimin her kademesinde Cumhuriyetçi ve laik vatandaş yetiştirmenin hedeflendiği söylenebilir.²³⁶

1931 Programı'nın 5. bölümünü oluşturan ve iki kısımdan oluşan birinci bölüm eğitim öğretim üzerine bazı düsturları açıklamaktadır. Programın 1. bölümünde eğitim ve öğretimin temel amaçları arasında cehaletle mücadele edileceği, daha fazla çocuk

---

²³⁴<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786>(09.12.2018).

²³⁵ Kaplan, s. 171.

²³⁶ Doğu Perinçek, *Kemalist Devrim - 6 : Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri*, 2.bs., İstanbul 2014, s. 39.

ve vatandaş yetiştirilmesinin sağlamak için bir program takip edileceği belirtilmektedir. Bu programın nasıl vatandaş yetiştirileceği sorusuna verdiği yanıt; “*cumhuriyetçi, laik ve milliyetçi yurttaşların yetiştirilmesinin öğrenim hayatının her kademesinde zorunlu*” olacağı biçiminde ifade edilebilir. Fikri alanlarda olduğu gibi bireylerin bedeni gelişimini önemseyen program, bireylerin milli karakterlerinin yüksek seviyelere çıkarılmasını amaçlamaktadır. Eğitim ve öğretimde usulün hedefi; vatandaşın maddi alanlarda başarılı olmasını sağlamak için bilgiyi bir araç hâline getirileceğini vurgulamaktadır. Eğitimin vasıflarını açıklayan kısımda; eğitimin bilimsel yapılmasını sağlamak amacıyla her türlü hurafelerden ve yabancı fikirlerden arındırılmış olmasına önem veren programın milli ve vatanperver olacağı belirtilmektedir. Öğrenimin her kurumunda öğrencilerin girişimcilik şevkinin kırılmamasına özen gösterileceği kanaatinde olduğu belirtilmektedir. Programın üzerinde durduğu bir başka esas ise Türklük bilincinin oluşturulması konusundadır. Programa göre; CHP, Türk tarihine özel bir önem vermektedir. Bunun gerekçesi olarak ise vatandaşların derin Türk tarihini keşfederek Türklüğün cevherinden yararlanmak suretiyle milli varlığa düşman cereyanlara ve olumsuzluklara karşı koymakta kendinde güç bulması olduğu söylenebilir.²³⁷ Programın eğitime ayrılan 5. Bölümünün ikinci kısmı ise okullar hakkında bir takım fikirlerden oluşmaktadır. Buna göre; İlkokullar, Ortaokullar, Meslek ve Sanat Okulları, Liseler, Darülfünun ve Yüksek Okullar; Müzeler ve Eski Eserler, Dilimiz, Kitap, Neşriyat ve Kütüphane, Spor Teşekküllerinin Himayesi gibi başlıklar altında programın hedefleri açıklanmaktadır. Programın ilkokullar konusundaki hedefine göre, ilkokullar gündüzlük ve yatılı olacak şekilde şehirlerde, köylerde ve köy bölgelerinde artırılabilecektir. Köylerde bölgenin özelliklerine göre tarım, sanat bilgilerinin verilecek, meslek ve sanat okulları konusunda bu okulların artırılacağı ve gerekli kursların açılacağı belirtilmektedir. Ortaokulların her il merkezinde ve ortaokul öğrenimini memlekete yaymak amacıyla kazalar bölgelerinde ortaokul bulundurma gerekliliği ifade edilmiştir. Şehirlere ve kazalara uzak olan öğrencilerin bu okullardan yararlanmasını sağlamak amacıyla öğrencileri gece ücretle yatıracak teşkilat yapılacaktır. Ayrıca ortaokulların açıl-

---

²³⁷<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/597> (09.12.2018).

lacağı yerlerin bölgeleriyle münasebeti olan meslekler hakkında da bilgi verileceğı belirtilmektedir. Programa göre liselerin üniversiteye bir hazırlık dönemi olarak amaçlandığı anlaşılmaktadır. Bu amacın gerçekleşmesi için öğrencilerin yükseköğrenimini tam kabiliyetli olacak şekilde yetiştirilmesi için gereken takviyeler yapılacaktır. Program, Darülfünun'un yetersizliğinden bahsetmekle birlikte tedbir olarak üniversitenin iyileştirilmesi ve düzenlenmesini öngörmektedir. Yüksekokullar kendilerinden beklenen hedefleri gerçekleştirmesi için geliştirilecektir. Güzel Sanatlar içinde özellikle inkılâbın bir tecellisi olarak görülen musikiye ayrı bir önem verildiğini söylemek mümkündür. Programın müzeler ve eski eserler üzerinde hedefleri ise ülkemizde var olan müzelerin ve eserlerin tasnifinin yapılacağı ve özellikle yerinde durması gerekenlerin iyi bir şekilde korunmasıdır. Türk dili üzerinde var olan teşebbüslerin Türk dilinin milli, mükemmel ve beğenilen bir dil hâline getirilmesi amacıyla devam ettirileceğı; partinin kendisi için kitap, kütüphane ve neşriyatın gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu bölümün son kısmında ise CHP; Türk milletinin vücuda getirmiş olduğu ve getireceğı tüm spor örgütlerinin milletin kuvvetli ve iradeli tutulması noktasında oldukça önemli saymakta ve spor örgütlerini korumayı ve devam ettirmeyi kendisi için bir vazife olarak görmektedir.²³⁸

2.9.1.2. 1935 Programında Eğitim

1935 Programı 1931 Programıyla neredeyse aynı özellikleri taşımaktadır. 1931 programında belirtilen "*Ana Fikirler*" Kemalizm olarak adlandırılmış ve Arapça ve Farsça kavramlar yerine Türkçe kavramlar geliştirilmiştir.²³⁹

1935 Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti programında 5. Bölüm eğitimle ilgili esaslar içermektedir. Partinin 1931 programında ifade edilen eğitim hedefleriyle yakınlık gösteren ve "*Ulusal Eğitim*" başlığı altında belirtilen hedeflere göre ilk olarak bilimsizliğin giderileceğı ve kültür işlerinde daha fazla çocuk okutacak program güdüleceğı belirtilmektedir. Kuvvetli cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, laik, devletçi ve devrimci vatandaşların yetiştirileceğı programın ilgili bölümünün ikinci maddesinde

²³⁸<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/597> (09.12.2018).

²³⁹ Perinçek, s. 40.

belirtilmiştir. Program, fikri gelişmelere olduğu kadar bedensel gelişime de önem vermektedir. Programın eğitim ve öğretim başlığı altında belirlediği hedef, bireylerin maddi hayatta başarılı olmasını sağlamaktır. Eğitimin sıfatları olarak açılan başlıkta ise Türk milli eğitimi her türlü dış etkilere kapalı ve milli bir karakter taşımaktadır. Program, her öğretim kademesinde öğrencilerin girişim kapasitesinin kırılmamasına özen gösterileceğinden, onların hayatta kusurlu olmaktan korunmasını sağlayacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türk tarihinin öğretilmesi konusunda oldukça ilgili olduğu görülmektedir. Türk dili alanında yapılan çalışmaların Türk dilini mükemmel bir düzeye erİştirinceye kadar devam edileceğİ vurgulanmaktadır.²⁴⁰

1935 programının eğitim konusundaki hedeflerinin ikinci kısmı “*Okullar Hakkında Başlıca Fikirlerimiz*” şeklinde açılmış ve aşağıda özetlendiğİ biçimiyle belirtilmiştir. Buna göre; ilkokulların süresi 5 yıldır. Şehirlerde, köylerde ve köy bölgelerinde ilkokullar yaygınlaştırılacak, köy okullarının bulunduğu yerlerin coğrafi özelliklerine göre ilkokullarda tarım ve zanaat bilgileri verilecektir. Programın B maddesi köy okulları ile ilgili fikirler vermektedir. Buna göre çocukların pratik hayatta başarılı olması amacıyla üç veya dört sınıftan köy okullarının açılacağından bahsedilmektedir. C maddesine göre; meslek ve zanaat okullarının ülkenin ihtiyaçlarına yetecek kadar açılacağı görülmektedir. D maddesi ile şehirlerde, ilçelerde ve ilçe bölgelerinde ortaokulların yaygınlaştırılması gerektiğİ ifade edilmektedir. Bütün bunların sağlanması adına ilçe bölgelerine çocukların gelebilmesi için ücrete tabi yatılı örgütlerin oluşturulması hedeflenmektedir. E maddesi liseler hakkında bilgi vermektedir. Buna göre liselerden beklenen ödev, öğrencileri üniversiteye tam kapasiteli olarak hazırlamaktır. F maddesine göre üniversitelerin ihtiyaca cevap verebilmesi için niteliklerinin ve sayısının artırılması hedeflenmektedir. Programın 5. bölümün 43. Maddesi yatı evlerinin kurulmasıyla alakalıdır. Az nüfuslu birkaç köyü okutacak tabii ilkokullar ve ayrı tipteki köy okulları için pratik yatı evlerinin kurulacağı ve korunacağı belirtilmektedir. 44. madde ile güzel sanatlara verilen önem ifade edilmektedir. Güzel sanatlar çerisinde müziğın devrim ruhu açısından ayrı bir öneminin olduğu belirtilmektedir. 45. madde müzeler ve tarihi eserler hakkında fikir vermektedir. Müzeleri zenginleştirecek nitelikte tarihi

---

²⁴⁰<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/549> (09.12.2018).

eserler sınıflanacak ve yerinde kalması gereken tarihi eserler iyi bir şekilde korunacaktır. 46. madde ile kitap, kitap saray işlerinin parti için önemli olduğu, köylerde okuma evlerinin hayata geçirileceği belirtilmektedir. Programın 47. maddesi bugünün ve geleceğinin ihtiyaçlarına göre eğitimin planlanacağı yönünde fikir vermektedir. 48. maddede okul eğitimin dışında halkın eğitiminin de sağlanması amacıyla halkevlerin korunacağı ifade edilmektedir. Programın 49. Maddesi, halka devrimi anlatmak ve devrim fikrini benimsetmek amacıyla devrim müzelerinin kurulacağı yönünde karar belirtilmektedir. Program son kısımlarında sporun ve radyo kullanımının yaygınlaştırılacağı ve operaların açılacağı belirtilmektedir.²⁴¹

2.9.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası Programında Eğitim

Fethi Okyar tarafından 12 Ağustos 1930 tarihinde muhalefet partisi olarak kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası 18 Aralık 1930'da partinin kurucusu tarafından feshedilmiştir. Parti programında eğitime yer ayrılmamıştır.²⁴²

2.10. Atatürk Dönemi Alternatif Eğitim Politikaları

1920'lerde Atatürk'ün eğitim politikaları dışında farklı eğitim görüşleri de sunulmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Ziya Gökalp'in eğitim görüşleri ve Türkiye Komünist Partisi'nin eğitim önerileri Atatürk'ün ve CHP'nin eğitim ideolojisinden farklılık gösteren alternatif öneriler olarak sunulmuştur. Bunlar; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Liberal Muhafazakâr, Ziya Gökalp'in Liberal-Solidarist, Türkiye Komünist Partisi'nin Komünist-Eşitlikçi eğitim önerileri olarak belirtilebilir.²⁴³

2.10.1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Eğitim Politikaları

Bireylerin özgürlüğü ve eşitliğinin önceliğini ön plana çıkaran ideoloji veya siyaset felsefesi olarak tanımlanan liberalizm, bireyciliği savunmaktadır. Liberalizmde

---

²⁴¹<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/549> (09.12.2018).

²⁴² Kaplan, s. 179.

²⁴³ Kaplan, s. 145.

toplumdan daha önemli olanın onu oluşturan bireyin olduğu vurgulanmaktadır. Liberalizm, insanla ilgili bütün meselelerde ve kamusal alanda insan merkezci bir yaklaşımı ifade eder.²⁴⁴

TBMM içerisinde temsil hakkı elde eden Liberal- Muhafazakârlar, 1930'lu yıllara kadar meclis içerisinde gerek yasama gerek yürütmede olduğu gibi eğitim alanında da etkin olabilmışlerdir.²⁴⁵

Kısa bir süre de olsa parti olarak mecliste yer alan ve Cumhuriyet Halk Partisine karşı muhalefet olarak 17 Kasım 1924 yılında Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Adanan Adıvar ve Rauf Orbay tarafından kurulmuş olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Liberal- Muhafazakâr eğitim ilkeler savunan bir parti olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁶

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucularından ve Milli Mücadele'nin önemli simalarından Kazım Karabekir'in eğitim faaliyetleri eğitim tarihimiz açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Kazım Karabekir Doğu'da bulunduğu sırada sadece askeri ve siyasi alanlarda değil bölgede Ermeni zulmüne maruz kalmış yetim ve öksüz çocukların eğitimiyle meşgul olmuş ve eğitim konularında kendisinden fikir alınabilen bir kişi olmuştur.²⁴⁷

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, parti programında "*Siyaseti Maarif*" başlığı altında, eğitim konusundaki esaslar ifade edilecek olunursa, ilk olarak eğitim de birlik olunacağı ifade edilmektedir. Eğitimin amacı ise karakterin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi, kararlılık ve iradenin pekiştirilmesidir. Eğitim alan çocukların gerçek hayatta istifade edebileceği bilgilerin onlara verileceği ve özel hayatlarında erdemli olmalarını sağlayacak milli bir eğitimin olacağı yine parti programının eğitim esasları içerisinde yer almaktadır. Pratik hayatta bireylerin başarılı olabilmesi için bilim ve uzmanlık

---

²⁴⁴ Cevizci, Sözlük, s. 280.

²⁴⁵ H. Nihat Güneş, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Muhafazakâr- Liberal Yüzü, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, ss. 59-80.

²⁴⁶ Kaplan, s. 146.

²⁴⁷ Nuri Köstüklü, *Kazım Karabekir ve Eğitim*, 2.bs., Konya 2004, s. 16.

okullarının açılmasına önem verilecektir. İlkokulların yönetimi konusunda farklı bir uygulama ortaya koyan parti programında ilkokulların yönetiminin yerel yönetimlere bırakılacağı ifade edilmektedir. Parasız eğitimin bütün çocuklara yönelik olmadığını söylemek mümkündür. Parti, sadece şehit çocuklarına parasız eğitim verileceğini vurgulamaktadır.²⁴⁸

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın eğitim politikası İsmail Kaplan'ın ifade ettiği biçimiyle *“Mesleki araçsal eğitimi ılımlı milli eğitimle birleştiren bir politikadır. Bu politika aydınlanmayı amaç edinen derin bir eğitim felsefesinden açıkça yoksun ve fırsat eşitliği anlamında bile eşitlikçi ilkelerden uzaktır.”*

2.10.2. Türkiye Komünist Partisi ve Eğitim Programı

10 Eylül 1920'de Bakü'de yapılan kongrede kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin de kendine has bir eğitim programı mevcuttur. Parti, eski kapitalist ilişkilerden kaynaklanan sorunları ortadan kaldırıp uluslararası barışı kurmak için yeni kuşakların barış ve işbirliği içerisinde eğitilmesi gerektiğini savunmakta idi. Milli ve dinsel ön yargılarla mücadele etmek parti programının önemli ilkeleri arasında yer almaktadır. Din eğitiminin ilgili cemaatlerin eline bırakılmasını savunan parti, bütün dinsel kurumların devletten ve okuldan ayrılması gerektiğine inanıyordu. Hükümet teşkilatının kurulmasında federasyon yapısının olması gerektiğini programına alan parti, bütün ulusların, dillerin ve kültürlerin tam olarak eşitliğinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Partinin bu amaçlarının gerçekleşmesine olanak sağlayacak yer ise okuldur.²⁴⁹

2.11. Atatürk Dönemi Eğitim Alanında Yapılan İnkılaplar

2.11.1. Öğretim Birliğinin Sağlanması

Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda savaşlarda almış olduğu yenilgiler, devlette yenileşme ihtiyacı hissettirmiş ve yenileşme hareketlerin ilk defa askeri alanda olmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin klasik eğitim sistemine sahip olan mevcut

²⁴⁸ T. Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Programı” Akt: İsmail Kaplan, s. 146-147.

²⁴⁹ Kaplan, s. 151-152.

medreselerinin yanında, hem azınlık ve misyoner okulları hem de batı tarzı eğitim mekteplerinin açılması toplumda mektepli- medreseli ikiliği yaratarak ölkü birliğine sahip olmayan bir toplum yapısı oluşturmuş ve bu durum sistemsel olarak cumhuriyetin ilk zamanlarına kadar devam etmiştir.²⁵⁰

19.yüzyılda batılılaşmanın etkisiyle bazı aydınların girişimleri ile dini eğitim ağırlıkta olan medreselerin yanında batılı tarzda eğitim veren okullar da açılmıştır.²⁵¹

Tanzimat ve Meşrutiyet ile mevcut problemlerin ortadan kaldırılması için yapılan yenilikler olsa da eskilerle bütünleşme sağlanamamıştır.²⁵² Eğitim öğretim birliğinin olmaması sonucu ortaya çıkan ve toplumsal birliği zedeleyen bu uygulamalara son vermek için Ziya Gökalp'in görüşleri doğrultusunda daha önce İttihat ve Terakki yönetimi tarafından ilk girişim yapılmıştır.²⁵³

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra daha önce de yukarıda ifade edilen problemlerin kalıcı bir biçimde çözümlenebilmesi için eğitim faaliyetlerini tek bir elde toplayan Tevhid-i Tedrisat Kanun'u kabul edilerek eğitim alanında çok köklü bir değişikliğe gidilmiştir.²⁵⁴

Öğretim birliğinin sağlanması ile bütün okullar Maarif Vekâleti'ne bağlanmış; Dewey, Kühne, Malche, Omer Buyse gibi yabancı uzmanların da görüşü alınarak okul sistemleri ve ders kitapları düzenlenmiştir.²⁵⁵

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda açık bir biçimde medreselerin kapatılmasına ilişkin ifade bulunmamış olsa da bir hafta sonra dönemin Maarif Vekili Vasıf Çınar yetki

---

²⁵⁰ Asım Arı, "Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S.2, 2002, ss. 181-192.

²⁵¹ Mahmut Tezcan, *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, 3.bs., Ankara 2011, s. 22.

²⁵² Beyza Bilgin, "Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 35, Temmuz 1996, s. 527-535.

²⁵³ Tezcan, Atatürk, s. 22.

²⁵⁴ Özkan, s. 118.

²⁵⁵ Sönmez, s. 214.

kullanarak Osmanlı Devleti'nin eğitim zihniyetini taşıyan medreselere son vermiştir.²⁵⁶

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi okul programlarında geleneksel anlayışı içinde barındırmayan ve laik eğitim sistemi inşa eden bir yapıda işlemiştir. Zamanla milli bilince ve bilimsel düşünceye sahip bireyler yetiştirmek amacıyla Arapça ile Farsça, okul programlarından çıkarılmış ve din dersinin saatleri azaltılarak programda pozitif ilimleri içeren yeni dersler eklenmiştir.²⁵⁷

2.11.2. Azınlık ve Yabancı Okullar

Osmanlı Devleti sadece Müslümanlardan oluşmayan bir devlettir. Bu devletin içerisinde bulunan gayrimüslimler kendi varlıklarını sürekli canlı tutabilmek için hukuk ve eğitimlerini de canlı tutmuşlardır. 16.yüzyıldan itibaren Osmanlı tebaası olmayan ama Osmanlı Devleti'nde okul açan yabancılar da vardı.²⁵⁸

Birden fazla unsuru bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıklar devlet tarafından sağlanan kendi okullarını açma imkânı ile toplumlarını eğitmek, din adamı ve öğretmen yetiştirmek amacıyla faaliyetlerine başlamışlardır.²⁵⁹

Azınlık okulları ve yabancı okullar zaman içinde çok hızlı bir şekilde yaygınlaşmış ve çok önemli sorunlara da yol açmıştır.²⁶⁰

Osmanlı Devleti, içerisindeki ayrılıkçı hareketleri önlemek için Tanzimat Fermanı'nı ilan ederek bir takım tedbirler alsa da, bu tedbirler eksikliğini hissettirmiş ve 1856 Islahat Fermanı'ı ilan edilmiştir. Islahat Fermanı'nın sağladığı özgürlük ortamından yararlanan gayrimüslimler ve yabancılar bu durumu istismar etmişlerdir. Yabancı

---

²⁵⁶ M. Gündüz, Türkiye'de Eğitimin Kısa Tarihi, Gümüş. A. (edt.), *Türkiye'de Eğitim Politikaları*, (17-53), Ankara, 2015.

²⁵⁷ Güray Kırpık, Uğur Ünal, Hasan Işık, Bahattin Demirtaş, M.Ahmet Tokdemir, T. Seçkin Birbudak, Hasan Akyol, *Türk Eğitim Tarihi El Kitabı*, Mart 2016, s. 194.

²⁵⁸ Gündüz, Türkiye'de, s. 28.

²⁵⁹ S. Tunay Kamer, *Türk Eğitim Sisteminde Karma Eğitime İlişkin Fikirler, Tartışmalar ve Uygulamalar (1908-1950)*, (Danışman: Prof. Dr. Yahya Akyüz), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.

²⁶⁰ Gündüz, Türkiye'de, s. 28.

rahipler ve misyonerler yıkıcı faaliyetler için kendilerine uygun bir ortam yaratmışlardır.²⁶¹

Rum, Ermeni ve Yahudilerin kendi okullarını açmalarına Islahat Fermanı ile getirilen bir düzenlemeyle izin verilmiştir. Bu okulların eğitim- öğretim biçimi, öğretmen kadrosu ve denetimi Maarif Meclisi'nin nezaretinde gerçekleştirilmiştir.²⁶²

Osmanlı Devleti hem bünyesinde barındırdığı azınlıklara hem de yabancı devletlere okul açma izni vermiş ve onların masraflarına karışmamıştır. Toplumsal kaynaşmayı ortadan kaldıran ve parçalayıcı faaliyetleri tetikleyen bu okulların büyük kısmı Osmanlı Devleti'nin yıkılışına yakın, ya kendiliğinden kapanmış ya da kapatılmıştır.²⁶³

Osmanlı Devleti'nde 17. ve 18.yüzyıllarda ekonomik olarak yeniden üretim sağlama, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerinde ihtiyaç duyduğu Osmanlıca bilen kadroların yetiştirilmesi ve Doğu Hıristiyan cemaatleri üzerinde yayılmak amacı taşıyan yabancı okullar, Katolik kilisesine bağlı iken; Protestanların okulları 19.yüzyıldan sonra gelişme göstermiştir.²⁶⁴

Osmanlı Devleti'nde önemli nüfuz gösteren azınlık okulları, bir problem olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde gündeme gelmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla vatandaş kabul edilen azınlıklara kendi okullarını açma izni verilmiştir. Daha önce var olan azınlık okullarının istismarlarının bilinciyle Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra genelgelerle, devletin sıkı denetimi altında, Türkiye Cumhuriyeti aleyhine faali-

---

²⁶¹ Sezen Kılıç, *Türk Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları(1852'den 1945'e Kadar)*, Ankara 2005, s. 79.

²⁶² Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, 2.bs., Ankara 2012, s. 154.

²⁶³ Kırpık vd., s. 195.

²⁶⁴ İlhan Tekeli; Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, 2.bs., Ankara 1999, s. 37.

yet göstermeleri yasaklanmış; Türkçe, tarih ve coğrafya dersleri milli duyguları geliştirmiş Türk öğretmenlerce haftada beş saat verilerek, laik eğitim sistemine uymaları zorunlu kılınmıştır.²⁶⁵

2.11.3. Harf İnkılâbı

Büyük devletler kuran atalarımız tarih boyunca farklı coğrafyalarda farklı kültürler üzerinde etkin bir millet olmuş ve süreç içerisinde başka kültürleri etkilediği gibi başka kültürlerden de etkilenmiştir. Orta Asya’da ilk defa güçlü bir siyasi teşekkül varlık gösteren Türk milleti, Göktürk ve Uygur Alfabesi’ni oluşturduğu hâlde; Mani, Çin, Tibet, gibi farklı kültürlerle ait alfabeler de kullanmışlardır.²⁶⁶ Türklerin dini inançlarında kalıcı ve en etkili biçimde varlık gösteren İslamiyet, zamanla Türkler arasında yayılmış ve ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar’dan (932–1212) itibaren Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar yaklaşık bin yıl sürecek olan Arap alfabesi kullanılmıştır.²⁶⁷

Atatürk’ün önemseydiği en önemli sorunların başında eğitim sorunları ve okuma yazma bilmemeye bağlı olarak cehalet geliyordu. Ulusun gerçek kurtuluşunu eğitimdeki başarısında gören Atatürk, öğrenilmesinde öğrencilerin güçlük yaşadığı Arap alfabesinin değişmesini istemiştir. Kısa sürede okuryazarlık oranını artırmak amacıyla, çok köklü bir değişiklik olarak kabul edilebilecek olan Arap harflerinin yerine üzerinde çeşitli düzenlemeler yapılarak Türkçe ses yapısına daha uygun olan Latin alfabesine geçilmiştir.²⁶⁸

Osmanlı Devleti’nin kullanmış olduğu Arap alfabesinin değişmesi üzerine tartışmalar, günümüzde bile güncelliğini korumaktadır. Alfabe değişikliğine olan ihtiyaç kendini Yeni Türk Harfleri’nin kabulünden çok daha önceki zamanlarda, ilk olarak Tanzimat Dönemi’nde Münif Efendi ve Ahondzade Mirza Fethâli tarafından harflerin

---

²⁶⁵ Kırpık vd., s. 196.

²⁶⁶ Ayşegül Şentürk, “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, Ağustos 2012, ss. 27-44.

²⁶⁷ Şentürk, s. 28.

²⁶⁸ Tezcan, Atatürk, s. 27.

ıslah edilmesi yönünde ortaya atılmıştır. İslah etmenin bir çözüm olmadığını savunanlar arasında, II. Meşrutiyet Devri'nde Hüseyin Cahit ve Abdullah Cevdet gibi kişiler, Arap alfabesinin Türk dilinin gramer yapısına uymadığını ifade etmiş ve köklü bir değişikliği benimseyerek bu harflerin tamamen kaldırılıp Latin Alfabesi'nin kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur.²⁶⁹

Harf inkılâbının yapılma gerekçesi okuyanı ve yazanı çok az olan bir toplumda üç dört ay gibi kısa sürede topluma okuma yazma öğrenme şansı vererek köylüsünden şehirlisine kadar herkesin okuryazar olmasını sağlamaktır.²⁷⁰

Latin harfleri konusu ilk kez 21 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilmiştir.²⁷¹ Atatürk'ün harf inkılâbını yapma fikri daha önceki zamanlara rastlasa da Türk eğitimi için rapor hazırlamakla görevlendirilen Dr. Kuhne, 1926 yılında harf değişikliğini önermiş ve Atatürk 1927 yılında Maarif Vekâleti'ne harf değişikliği konusunda çalışmalar yapmasını emretmiştir. 1928 yılında da Latin Harfleri 1353 sayılı kanunla kabul edilmiştir.²⁷²

2.11.4. 1933 Üniversite Reformu

Osmanlı Devleti'nin başlangıçta ve klasik dönemlerinde ihtiyaca cevap veren kurumları zaman içerisinde ihtiyaçlara cevap veremez olmuş ve bu durum medreselerde de görülmüştür. 17.yüzyılda pozitif bilimlerin etkisini kaybetmeye başlamış ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla medreselerin yanında Tanzimat'tan itibaren batılı tarzda okullar açılmıştır. Darülfünun'un kurulması fikri ilk defa 1845 yılında ortaya atılsa da Darülfünun ilk olarak 1863 yılında kurulabilmiştir.²⁷³ Batılı anlamda

---

²⁶⁹ Kırpık vd., s. 200.

²⁷⁰ Sabiha Tansuğ, "Atatürk'ün Harf İnkılâbı ve Batı Trakya Türkleri", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, C. 2, 1996, ss. 989-994.

²⁷¹ Tezcan, Atatürk, s. 28.

²⁷² M. Naci Bostancı, *Cumhuriyetimiz*, Ankara 2002, s. 70.

²⁷³ Necdet Öklem, *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, 2.bs., Antalya 2017, s. 38.

kurulan ilk üniversite olan Darülfünun'un ilk derslerini halka açık bir biçimde dönemin tanınmış paşaları ve düşünürleri vermiştir.²⁷⁴ Darülfünun'da ilk dersi fizik konusunda işleyen Derviş Paşa'nın yanında, Ahmet Vefik Paşa, Hekim Salih Efendi, Mehmet Cevdet Efendi, Müneccimbaşı Osman Saib Efendi gibi kişiler tarih, nebatat, tabii coğrafya gibi konularda dersler vermişlerdir.²⁷⁵

Eğitim faaliyetlerine 1863'te başlayan Darülfünun, 1933 Üniversite Reformu'na kadar birkaç kez açılıp kapanmış hem okutulacak derslerde hem de üniversite kadrolarında değişiklikler geçirmiştir.²⁷⁶

Birbiri ardına çıkan savaşlar ve bu savaşların ortaya çıkardığı sorunlar ile fakülteler ve müesseseler arasında kopukluk yaşanması, öğrenci ve hocalar arasında bir yakınlığın olmaması, politik görüşlerin öğrencilere dayatılması, basit çevirilerin tez olarak kabul edilmesi gibi sorunlarla dolu olan Darülfünun'da 1933 yılında reform yapma gereği duyulmuştur.²⁷⁷

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türkiye'de ardı ardına inkılâplar gerçekleştirilmiştir. Muasır medeniyet seviyesine erişme hedefinde en büyük destekçi olarak görülen kurumlardan birisi Darülfünun olmasına rağmen, bu konuda katkısının olmamasının yanında yapılan inkılâplara da ayak uyduramamıştır.²⁷⁸

Bölüm ve kürsüleri olmayan ve uygulamalı eğitimden yoksun olan Darülfünun'da daha çok teorik bilgi verilmesi, Darülfünun'un bir başka eksiliğini gözler önüne sermektedir.²⁷⁹

---

²⁷⁴ Ersoy Taşdemirci "Atatürk'ün Önderliğinde Yapılan 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamlarının Rolü", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, C. 2, 1996, ss. 769-790.

²⁷⁵ Öklem, s. 38.

²⁷⁶ Yücel Namal, Tunay Karakök, "Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, S.1, Nisan 2011, s. 27-35.

²⁷⁷ Öklem, s. 45.

²⁷⁸ Öklem, s. 49.

²⁷⁹ Abdurrahman Siler, *Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933)*, (Danışman: Rıfat Önsoy), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1992.

Darülfünun'un yetersizliğini dönemin Maarif Vekili Reşit Galip şöyle ifade ediyordu:

*“Memlekette, siyasi, içtimai büyük inkılâplar oldu. Darülfünun bunlardan habersiz görünüyordu. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünun yalnız yeni kânnunları tedrisat programına almakla yetindi. Harf inkılâbı oldu. Öz dil hareketi başladı Darülfünun hiç tınmadı. Yeni tarih anlayışı, milli bir hareket hâlinde bütün ülkeyi sardı. Darülfünun'da buna alaka uyandırabilmek için üç yıl kadar bir uğraşmak ve beklemek gerekti... İstanbul Darülfünun'u artık durmuştu. Kendisine kapanmıştı. Vustai bir tecerrüt içinde dış âlemden elini ayağını çekmişti.”*²⁸⁰

Darülfünun'un bir üniversite vasfı taşınamaması ve basında yer alan eleştiriler üzerine Maarif Vekili Dr. Reşit Galip, İsviçre'den getirilen Prof. Dr. Albert Malche'nin Darülfünun üzerine verdiği bir rapor sonucunda, Darülfünun 1933 yılında kapatılmış ve bunun yerine 1 Ağustos 1933 tarihinde “*İstanbul Üniversitesi*” adıyla yeni bir üniversite kurulmuştur.²⁸¹

Profesör Malche, raporunda; İstanbul Darülfünun'unun Türk İnkılâbına yaraşır bir dinamizmden mahrum olduğunu belirtmiştir. Ona göre, Darülfünun şuurlu bir şekilde belli bir noktaya yöneltecek ilmi ve fikri bir hıza sahip değildir. Üniversitenin ilmi ve fikri tutumuyla hayat arasında bağ bulunması gerekmektedir. Malche, Türkiye gibi baştan kurulan bir ülkede, üniversite kürsülerinin çok başka konularla meşgul olması gerektiğini, bunu Türkiye'nin istikbaliyle çok alakalı gördüğünü vurgulamaktadır.²⁸²

Atatürk, konunun sadece bir üniversite sorunu olmadığını söylemiş, hem milli eğitimi hem de üniversiteyi Türk inkılâbının ruhuna göre şekillendirmek istediği için

---

²⁸⁰Öklem, s. 50.

²⁸¹Binbaşlıoğlu, Başlangıçtan, s. 383.

²⁸² Burhan Göksel, “Atatürk'ün Eğitim Konusundaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 3, Temmuz 1985, ss. 921-958.

Malche'in islahat projelerini uygun bulmuş olsa da yeterli görmemiştir.²⁸³ Atatürk, istenilen hedeflere ulaşmada tüm yurttan eğitim, kültür ve bilim alanında inkılaplar yapılması gerektiğini belirtmiştir.²⁸⁴

Almanya'da Adolf Hitler baskısından kaçarak ülkemize gelen 250–300 kadar bilim adamının da katkısıyla gerçek bir üniversitede olması gereken niteliklere sahip olma yolunda İstanbul Üniversitesi'ni deney, gözlem ve araştırmaya dayanan bir kimlik kazanmaya başlamıştır.²⁸⁵

İstanbul Üniversitesi'nde görev alan Almanların akademik geleneklerin oluşmasında ve ders kitaplarının hazırlanmasında önemli katkıları olmuş ve sonraki bilim adamlarına da esin kaynağı olmuşlardır.²⁸⁶

Darülfünun'da görev alan bilim adamlarının öğretim üyesi ve öğrenci yetiştirilmede; Türkçe ders kitabı hazırlamada ve birçok klinik, laboratuvar ve enstitü kurulmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir.²⁸⁷

Üniversite Reformu, Cumhuriyet Dönemi inkılaplarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde ve yeni nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.²⁸⁸

İstanbul Üniversitesi'nin açılmasından başka, 1933 yılında Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1934'te Milli Musiki ve Temsil Akademisi, 1935'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi açılarak üniversiteler yaygınlaştırılmıştır.²⁸⁹

---

²⁸³ Yücel Aktar, "Atatürk'ün İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşuyla İlgili Özel Notları ve Görüşleri", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 1994, ss. 245-256.

²⁸⁴ Metin Özata, *Atatürk, Bilim ve Üniversite*, 4.bs., Ankara 2013, s. 108.

²⁸⁵ Binbaşıoğlu, *Başlangıçtan*, s. 523.

²⁸⁶ Abdurrahman Çaycı, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, 1994, ss. 229-237.

²⁸⁷ Akyüz, *Türkiye'de*, s. 474.

²⁸⁸ Mustafa Gündüz, *Maariften Eğitime*, Ankara 2016, s. 586.

²⁸⁹ Bostancı, s. 73.

2.11.5. Din Eğitimi

Bütün insanlık tarihi boyunca din ve o dine ait kuralların o dinin mensuplarına aktarımı her zaman önemini korumuştur. Şüphesiz Türklerin büyük çoğunluğunun asırlardır takip ettiği İslam dini ve İslami eğitim de milletimizin en hassas meselelerindendir. İnsanların hayatını oldukça fazla ilgilendiren din ve öğretisi, dini kuralların ve bilgilerin aktarımının doğru olması da oldukça gereklidir. Dini eğitimin ehliyetli kişiler tarafından gelişigüzel veya yanlış verilmesi, telafisi oldukça zor problemleri de beraberinde getirmiştir.

Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihi'nde hem düşünceleri hem de eğitimdeki inkılaplarıyla önemli bir yeri vardır. O, sadece bir asker ve bir devlet adamı değil; aynı zamanda kara tahta başında milletine ders veren bir öğretmendir. Onun eğitim tarihimizde önemli yer tutmasının sebebi eğitim sorunları üzerine yaptığı tespitleriyle eğitim sorunlarını millete göstermiş olmasıdır.²⁹⁰ Atatürk için asıl tehlike, milletin üzerine asırlarca çökmüş olan cehalettir. Ona göre asıl kurtuluş, cehaleti yok etmektir.²⁹¹

Atatürk'ün dine bakışı ve dini eğitim anlayışı, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi olmuş; kimi zaman istismar edilmiş ve farklı çevrelerce keyfiyete dayalı yorumlarla topluma aktarılmış, hatta toplumda Atatürk'ün laik eğitim anlayışı ve inkılapları işaret edilerek, kimileri Atatürk düşmanlığına kadar götürülmüştür.²⁹²

Oysa Atatürk, din eğitiminin de kendi eğitim anlayışında mevcut olan ilmi metotlarla yapılmasını istemiş ve toplumda şifahen aktarılan bilgilerin sakıncalarını dile getirmiştir. Kendi yaşantısından aktardığı şu ifadeleri dikkate değerdir:

“Benim rahmetli anam beni terbiye ederken bana derdi ki: ‘Padişahda ve halifede yedi evliya kuvveti var’ Ben zaten evliyanın ne olduğunu, büyük ve üzeri yeşil örtülü bir takım meftunlara bakarak öğrenmek istiyordum. Herhâlde büyük bir şey, manevi, gökten inmiş bir şey aklıma gelirdi. Ve bunun yedi tanesinin kuvvetine malik

---

²⁹⁰ Akyüz, Türk, s. 335.

²⁹¹ Akyüz, Türk, s. 336.

²⁹² Eyüp Şimşek, “Atatürk'ün Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 45, 2011, ss. 219- 234.

olan insan ne olacak? Dehşet veren bir şey! Ve böyle bir büyüklük korkusunun ve büyüklüğü belirten şey hakkında söz söylemek de günahdır. Annemin bana verdiği terbiye bu idi. Ve hiç şüphe etmem ki, çoğumuzun aldığı terbiye budur. Annemin de kabahati yoktur. Çünkü ona da annesi aynı terbiyeyi vermişti."²⁹³

Dini eğitimin ilmi metotlarla yapılarak halka gerçek din eğitiminin verilebilmesini sağlamak ve yüksek din bilgini yetiştirmek amacıyla, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile din eğitimi veren İmam Hatip Okulları ve Darülfünun'da bir ilahiyat fakültesi açılmıştır.²⁹⁴ Osmanlı Devleti'nin gelenekçi eğitim anlayışına sahip medreseler kapatılmış ve bunların yerine başlangıçta 29 tane olan İmam Hatip Okulları, 1931–1932 öğretim yılında öğrenci eksikliğine bağlı olarak kapatılmıştır.²⁹⁵

1928 yılında anayasadan "*Devletin dini İslam'dır*" ibaresinin çıkartılmasına paralel olarak zorunlu din dersleri kaldırılmış, Arapça ve Farsça da sadece üniversite düzeyinde bilimsel araştırma aracı olarak öğretilmiştir.²⁹⁶

Dini okulların kapanmasıyla dini görevler eski okullardan mezun olanlar tarafından yürütülmüş, bu neslin tükenmesinden sonra da din hizmetleri ehliyetsiz kişilerin eline geçmiştir.²⁹⁷

2.12. Türk Eğitimi Üzerine Yabancı Uzmanların Etkisi

Türk modernleşmesine bağlı olarak hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemi'nde kaynaklardan ve zamandan tasarruf yapabilmek amacıyla alanında yetkin olan yabancı uzmanlardan yararlanma yoluna gidilmiştir.²⁹⁸

---

²⁹³ Sadi Borak, "*Atatürk'ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri*", İstanbul 1997, s. 158. ; Akt: Eyüp Şimşek, s. 227.

²⁹⁴ Şimşek, s. 228.

²⁹⁵ Akyüz, Türk, s. 372.

²⁹⁶ Berkes, s. 533.

²⁹⁷ Özkan, s. 178.

²⁹⁸ Ömer Akdağ, "*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-1940)*", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2008, s. 45-77.

Tablo 1: Türkiye Cumhuriyeti Eğitimi Hakkında Rapor Veren Başlıca Yabancı Uzmanlar ve Ele Aldıkları Temel Konular (1924- 1934)

Çağrıldığı Yıl	Adı	Ülkesi	Verdiği Rapor Konusu
1924	Prof. John Dewey	ABD	Daha çok genel eğitim sistemi (2 Rapor)
1925	Kühne	Almanya	Daha Çok Teknik Öğretim
1927	Omer Buyse	Belçika	Teknik Öğretim
1932	Prof. Albert Malche	İsviçre	Üniversiteler
1934	Mis Parker	ABD	Daha çok genel eğitim sistemi ve ilköğretim
1933-34	Bir grup uzman	ABD	Genel eğitim sistemi ²⁹⁹

Türk eğitimi üzerine Dewey ve Kühne'nin raporlarında Türk eğitiminde öğretmenlerin maaşlarının yetersiz olduğu belirtilmiş ve dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin öğretmenlerin ekonomik durumunu düzelterek adımlar atması neticesinde öğretmenlerin bir nebze de olsa rahatlatıldığı görülmektedir.³⁰⁰

2.13.Eğitim Öğretim Alanında Gelişmeler

2.13.1. Örgün Eğitim

2.13.1.1.İlköğretim:

İlköğretim bireylerin temel bilgi ve becerileri kazanmasında, etkileri sonraki eğitim kademelerinde de devam edebilen en hassas eğitim kademelerinden birisidir.³⁰¹

²⁹⁹ Akyüz, Türk, s. 409.

³⁰⁰ Akyüz, Türk, s. 410.

³⁰¹ Özkan, s. 163.

İlköğretimi İstanbul'da zorunlu hâle getiren II. Mahmut'tur. 1824 fermanı ile Müslümanların dinini öğrenmeleri önemli bir zaruret olmasına rağmen bu çocukların geçim kaygısıyla cahil anne ve babaları tarafından daha 5 - 6 yaşında iken okullara göndermek yerine çocuklarını şakirt olarak sanat öğrenmeleri için bir ustanın yanına vermelerini II. Mahmut, dinen büyük bir vebal olduğunu belirttikten sonra yasaklamıştır. II. Mahmut, 12 yaşına kadar çocukların ilköğretime devam etmesini emretmiştir. Buluğa eren çocukların çırak eğitimi alabilmeleri için ise velilerin çocuk için İstanbul, Üsküdar, Galata kadısından mühürlü izin belgesi almalarını şart koştur.³⁰²

İlköğretim konusunda başka bir gelişme de, 1913'e kadar "*Meccanilik*" (parasız) konusuna açıkça değinilmese de, 1869 Nizamnamesi ile kız, erkek, Müslim ve gayrimüslimler için dört yıllık süreli ve zorunlu ilköğretimin ilk basamağı olan sıbyan okullarının her mahalle ve köyde en az bir tane açılmasına karar verilmiş olmasıdır.³⁰³

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk zamanlarda ise milli eğitimin çözmesi gereken en önemli mesele, okuma yazma problemini çözmek ve ilköğretimi yaygınlaştırmaktır.³⁰⁴

Cumhuriyet Dönemi'nde okuma yazma bilenlerin sayını artırmak ve etkin vatandaşlar yetiştirmek için, ilköğretime büyük önem verilmiştir. 1924 ilkokul programında idealist ve realist bir eğitim felsefesi benimsenerek eğitim yoluyla bireylerin hızlı bir şekilde Cumhuriyet rejimini benimsemelerinin sağlanması için çalışılmıştır.³⁰⁵

Milli Mücadele yıllarında mevcut ilkokulların elde tutulabilmesi ve yetersizlikten dolayı bunlara yenilerini ilave etme çabası görülmektedir.³⁰⁶ Atatürk'ün de ifade ettiği gibi halkın genel bilgisizliğinin ortadan kaldırılması için, 1924 Anayasa'sında

---

³⁰² Akyüz, Türkiye'de, s. 74.

³⁰³ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul 1974, s. 127.

³⁰⁴ Özkan, s. 126.

³⁰⁵ Mala, s. 90.

³⁰⁶ Kırpık vd., s. 209.

ilköğretim zorunlu ve parasız esaslara dayandırılmıştır.³⁰⁷ Eğitimin yaygınlaştırılması ve genel bilgisizliğin derhâl yok edilmesi için büyük çabalar sarf edilmiş olsa da 1936'da Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın belirttiğine göre; ülkemizde 40 bin köyün 35 bininde okul ve öğretmen yoktur ve okula sahip olan köylerin de bazılarında ilköğretim ancak 3 yıldır.³⁰⁸

2.13.1.2.Ortaöğretim

Tanzimat döneminde başlayan ortaöğretim yenileşme faaliyetleri sonucu açılan idadiler ve sultaniler, Cumhuriyet Dönemi'nde ortaokula ve liselere dönüştürülmüştür.³⁰⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretime önem verilse de ülkenin bütün bölgelerinde ortaöğretim için gerekli sayıda öğrenci bulma güçlüğünden dolayı ortaöğretimin yaygınlaştırılması temel hedef olmamış, bunun yerine belli merkezlerde ihtiyaç ortamında ortaöğretim kurumları oluşturulmuş ve var olan ortaöğretim kurumlarının da kalitesi korunmak istenmiştir.³¹⁰

2.13.1.3. Mesleki ve Teknik Öğretim

Tablo 2: Meslek ve Teknik Öğretim İstatistiği

Yıllar	Erkek Teknik Öğretim		Kız Teknik Öğretim		Ticaret Öğretimi	
	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
1927-28	9	1098	2	456	5	553
1938-39	11	2957	13	2175	5	1447 ³¹¹

³⁰⁷ M. Ergün, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Eğitim*, Hesapçıoğlu, M, Durmuş, A, (edt.), Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi, (56-79), Ankara, 2006.

³⁰⁸ Akyüz, Türk, s. 346.

³⁰⁹ Özkan, s. 127.

³¹⁰ Mehmet Özgedik, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul 2014, s. 185.

³¹¹ Reşat Özalp, *Türkiye'de Mesleki ve Teknik Öğretim*, Ankara 1956, s. 41; Akt: BAŞGÖZ, 2016, s. 226.

Osmanlı Devleti, Meslek Eğitimi'ni 1860'lı yıllara kadar ahilik ve loncalar örgütü gibi yaygın eğitim kurumlarıyla sürdürse de belirtilen tarihten sonra örgün eğitim kurumlarını da açmıştır.³¹²

Osmanlı'da ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, yetimlerden ve yoksul çocuklardan oluşan terzilik, ayakkabıcılık, matbaacılık, değirmencilik, dokumacılık gibi sanatların öğretildiği, bir nevi yetimhane işlevi taşıyan ilk sanat okulunu Mithat Paşa açmıştır.³¹³

I. Meşrutiyet zamanında sözü geçen önemli devlet adamlarından olan Mithat Paşa'nın kurduğu Islah-ı Sanayi Komisyonu'nun kaldırılması ve Mithat Paşa'nın 1882'de sürgün edilmesi ile sanat okulları zamanla önemini kaybetmiş ve 1891'de Ebuzziya Tevfik Bey'in gayretleriyle sanat okulunun ıslahına çalışılmıştır.³¹⁴

Teknik öğretimin gelişmemesinin iki temel sebebi; devletin tutumu ve dış ticaretin fabrikasyon mallara sahip yabancıların veya Müslüman olmayan kişilerin elinde bulunmasından dolayı Türk sanatkârının rekabet edememesidir.³¹⁵

1922–1927 arasında öğretime açık olan sanat okullarının toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen derslerinin yanında hem birbirlerinden farklı öğretim programlarına hem de eğitim sürelerindeki farklılıklara sahip olması önemli bir sorun teşkil etmiştir.³¹⁶

Türkiye Cumhuriyeti daha başlangıçta Teknik Öğretim Teşkilatı oluşturarak, yüksek uygarlık düzeyine erişmek için sanayisini geliştirmeye ve bunun için gerekli olan teknik eleman ihtiyacını karşılamaya çalışmıştır.³¹⁷

---

³¹² Kemal Turan, *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Rüştü Uzel*, İstanbul 1992, s. 25.

³¹³ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, 2.bs., İstanbul 2016, s. 40.

³¹⁴ Koçer, s. 159.

³¹⁵ Koçer, s. 212.

³¹⁶ Turan, s. 38.

³¹⁷ Özkan, s. 129.

Cumhuriyetin ilk yıllarında okul ve öğrenci yetersizliğinin bir sonucu olarak mesleki ve teknik eğitim konusunda da yetersizlikler göze çarpmaktadır.³¹⁸ Mesleki ve teknik okulların yaygınlaştırılmasındaki aksamalar, ilköğretime ağırlık verilmesinin de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁹ Ülkemizde Tanzimat ile birlikte başlayan mesleki ve teknik öğretim Tevhid-i Tedrisat ile Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, hem Batı'dan uzmanlar getirilerek hem de Avrupa'ya öğrenciler gönderilerek öğretmen açığı kapatılmaya çalışılmıştır.³²⁰ Mesleki ve Teknik Okulların daha iyi idare edilebilmesi için Mesleki ve Teknik Genel Müdürlüğü kurulmuştur.³²¹

1935 yılında mesleki ve teknik öğretim okullarının bütün giderleri Genel Bütçe'den sağlanmaya başlanınca Mesleki ve Teknik Öğretim okullarının sayısında hızlı bir artış olmuş ve bu artışın bir sonucu olarak da 1941'de Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı kurulmuştur.³²²

2.13.1.4. Yükseköğretim:

Osmanlı Devleti'nde Sahn-ı Seman bazı kaynaklarca yükseköğretim olarak kabul edilmiş olsa da medreselerin dersleri ve amaçları bakımından ancak ilahiyat olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Hâlbuki gerçek manada yükseköğretime 19. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti'nde rastlanmaz.³²³

1870 yılında açılan Darülfünun, çok geçmeden, 1871'de kapatılmıştır. Darülfünun fikri, maarifin önemini anlayan Maarif Vekilleri'nin kafasında devam etmiş ve

---

³¹⁸ Kırpık vd., s. 224.

³¹⁹ Özgedik, s. 187.

³²⁰ Turan, s. 49.

³²¹ Turan, s. 49.

³²² İ.Ethem Başaran; Şakir Çankır, *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, 4.bs., 2013 Ankara, s. 108.

³²³ Başaran; Çankır, s. 115.

1900’de Darülfünun yeniden açılmıştır.³²⁴ Avrupai tarzda kurulan ilk üniversite, 1933 reformuna kadar varlığını sürdüren Darülfünun-ı Şahane’dir.³²⁵

Cumhuriyetin ilk zamanlarında ilköğretim ve ortaöğretimde var olan sorunlar yükseköğretime verilecek önemi azaltmıştır.³²⁶ Darülfünun’un çağın gereklerine ayak uyduramamasından dolayı kapatılarak Avrupa’dan getirilen uzmanların görüşlerine bağlı olarak daha nitelikli insan yetiştirmek ve bilimsel bilgi üretmek amacıyla 2252 sayılı yasa ile İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Bu yasaya bağlı olarak üniversitenin özerkliği kaldırılarak üniversite, Maarif Vekâleti’ne bağlanmıştır.³²⁷

2.13.2. Yaygın Eğitim

2.13.2.1. Türk Ocakları:

II. Meşrutiyetin ilanından sonra açılan ve varlığını 1932’ye kadar sürdüren Türk Ocakları, nizamnamesinde belirttiği gibi; Türklerin ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerini geliştirmek gayesini taşımaktadır.³²⁸

İlki Cenevre’de açılan ve Türkçülük hareketinin öncülüğünü yapan Türk Ocakları’nın bir şubesi de 1911’de İstanbul’da açılmıştır.³²⁹

Türk Ocakları dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey tarafından yeniden canlandırılmış; milliyetçi, pozitivist ve laik düşünceleri kurslar ve sergiler yoluyla yaymaya çalışmıştır.³³⁰

Halk eğitiminde önemli bir yer tutan Türk Ocakları’nın 1927 yılındaki çalışma raporuna göre; vatandaşlara okuma ve yazma ile el sanatlarının öğretilmesinin yanında

---

³²⁴ Koçer, s. 134-135.

³²⁵ Ali Arslan; Mustafa Selçuk, “Üniversite ve Özerklik: Tek Parti Döneminde Yüksek Öğretim (1923-1946)”, *Türk Litaratürü Dergisi*, C. 6, S. 12, 2008, s. 349-369.

³²⁶ İskender Okudan, *Maarif Vekili Teyfik İleri*, Ankara 2011, s. 70.

³²⁷ Başaran; Çankır, s.117.

³²⁸ Özkan, s. 233.

³²⁹ Başgöz, s. 138.

³³⁰ Zürcher, s. 267.

Adana ve Ankara'nın iki köyünde ilkokul binası açılmış, İstanbul ve Ankara'da merkeze yakın köylerde halkı ücretsiz muayene eden ve ilaç dağıtan sağlık ocakları kurulmuştur.³³¹

Birçok yararı olmasına karşın hem Türk Ocakları hem Öğretmen Birlikleri tarafından girişilen çabalar yetersiz kalmış ve Türk Ocakları kapatılarak yerini Halkevlerine bırakmıştır.³³²

2.13.2.2. Halkevleri:

Halkevleri düşüncesini oluşturup uygulamaya koyan Atatürk'tür.³³³ Atatürk, Türk milletinin gelişimini sınırlandıran bütün engelleri kaldırmak suretiyle bütün memleketi muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak için köyden kente kadar teşkilatlanabilen merkezler kurmaya karar vermiş ve bütün milletin aydınlanması için bu yolda Halkevlerini vasıta olarak görmüştür.³³⁴

1931 yılında CHP'nin Üçüncü Kongresi'nde kurulmasına karar verilen Halkevleri, eğitim örgütleri vasıtasıyla halkı aydınlatma, aydın ve halk arasındaki kopukluğu giderme gibi amaçlar doğrultusunda 1932 yılında açılmıştır.³³⁵ Halkevleri her türlü halk eğitimini kapsayacak şekilde kurulmuştur. Halkevleri, halka okuma yazma öğretmenin dışında; biçki- dikiş - nakış, dil, fen ve vatandaşlık bilgilerini halka indiren bir faaliyet alanı olmuştur.³³⁶

Halkevi İdare Heyeti ile Şube İdare Komitelerine üye olabilmek için CHP'ye mensup şartı aranmış olsa da açılan Halkevlerine kafasında ve gönlünde vatan, millet sevgisi taşıyan herkes katılabilmektedir.³³⁷

---

³³¹ Başgöz, s. 138.

³³² Başgöz, s. 138.

³³³ Nurcan Toksoy, *Halkevleri: Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Ankara 2007, s. 9.

³³⁴ Kırpık vd., s. 237.

³³⁵ H. Karaaslan Şanlı, *Hasan Ali Yücel Konuşmaları Ulusal Kimlik İnşası ve Politik Retorik*, Ankara 2012, s. 124.

³³⁶ Eşref Kılıç, *Türkiye'de Halk Eğitimi: Başlangıcından Bugüne Kadar*, Ankara 1968, s. 57.

³³⁷ Toksoy, s. 37.

Halkevlerinin faaliyetleri Atatürk'ün belirlediği temel ilkeler çerçevesinde yürütülmüş, güzel sanatların her alanında kurslar açılmış, konserler verilmiştir.³³⁸Yüzde sekseni okuryazar olmayan, modern olmayan metotlarla kuru tarım yapan halk için köycülük devlet eliyle toplu bir kalkınma ve sosyal reform biçiminde ortaya çıkmış olsa da köyler istenilen hedeflere ulaştırılamamıştır.³³⁹

Demokrat Parti döneminde 8 Ağustos 1951 yılında Halkevlerinin malları hazine devredilerek fiilen kapatılmıştır.³⁴⁰

2.13.2.3.Millet Mektepleri:

Tablo 3: Cumhuriyet Dönemi Okuma Yazma Kursları ve Katılım

Yıllar	Kurs	Katılan
1928–29	17.531	485.632
1929–30	10.244	206.241
1930–31	7.582	146.822
1934–35	2.841	53.330
1937–38	2.179	45.883 ³⁴¹

Okuma yazmayı geniş kitlelere ulaştırmak için yapılan yeni alfabeyi ülkemizde büyük kitlelere ulaştırmak çabasının bir sonucu olarak, A ve B şeklinde örgütlenen Millet Mektepleri'ne ilk yıl yarım milyon vatandaş katılarak okuma yazma öğrenmiştir.³⁴²Ancak Millet Mektepleri'ne olan ilgi zamanla azalmış 1930'ların sonlarına doğru bu kurslara devam edenlerin sayısı 40 binlere kadar düşmüştür.³⁴³

³³⁸ S. Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara 2010, s. 55.

³³⁹ Başgöz, s. 218.

³⁴⁰ Kırpık vd., s. 155.

³⁴¹ Rıfat Okçabol, *Türkiye Eğitim Sistemi*, Ankara 2005, s. 45.

³⁴² Başgöz, s. 136.

³⁴³ Okçabol, s. 44.

Millet Mektepleri halka sadece okuma-yazma öğretme amacı taşımayan, ayrıca halkın gündelik ihtiyaçlarını karşılaması için basit hesap ve sağlık bilgilerinin yanında iyi vatandaş yetiştirmek amacıyla medeni bilgilerin de verildiği işlevleri yerine getiren kurslardır.³⁴⁴Millet Mektepleri; eğitim için ayrılan özel bütçe, yardımlar, il özel bütçesi ve cezalar yoluyla kendisine mali kaynaklar oluşturmuştur.³⁴⁵

2.14. Öğretmen Yetiştirme Politikaları

2.14.1.Öğretmen Okulları:

Osmanlı Devleti'nde okullar, eğitim-öğretim bakımından Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olsa da mali yönden yerel yönetimlere bağlıydılar ve bu durum farklı nitelikte öğretmenlerin yetişmesine sebep oluyordu. Öğretmenlerin yetiştirilmesindeki bu problemi çözmek amacıyla kız ve erkek öğretmen okulları bütçe bakımından Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır. 1932 - 1933 yılında ilk öğretmen okullarının süresi altı yıla çıkartılmıştır. Ortaöğretim kurumlarının öğretmenleri ilk zamanlarda İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu, Güzel Sanatlar Akademisi ve İstanbul Üniversitesi, Ankara Musiki ve Muallim Mektebi gibi okullarda yetiştirilmiştir.³⁴⁶

2.14.2.Köy Enstitüleri:

Daha önce Muallim Mekteplerinden mezun olan öğretmenlerin köy hayatına uyum sağlamada zorlanmaları ve köyü terk etmeleri köye göre öğretmen yetiştirme fikirlerinin ortaya atılmasına neden olmuştur.³⁴⁷

Köylerde yaşayan halka, temel eğitim, hastalıklarla mücadele etme, üretimi verimli hâle getirme, cumhuriyet vatandaşı olma bilinci kazandırmak için; köy hayatına alışkın, köyün kendi bünyesinden çıkarılan öğretmenlerle yukarıda bahsi geçen amaçları kazandırmak için İsmail Hakkı Tonguç'un kuramcısı ve uygulayıcısı olduğu Köy

---

³⁴⁴ Başgöz, s. 136.

³⁴⁵ İsmail Doğan, *Eğitim Sosyolojisi*, 2.bs., Ankara 2012, s. 199.

³⁴⁶ Kırpık vd., s. 241.

³⁴⁷ Akyüz, Türkiye'de, s. 441.

Enstitülerinin kurulması kararlaştırılmıştır.³⁴⁸ Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı kanunla kurulmuştur.³⁴⁹ Köyde öğretmenlik yapmak istenmemesinden dolayı köyde öğretmenliği sürekli hâle getirmek için “*Köyden alıp köye verme*” maddesi daha ilk eğitim şurasında tartışıldıktan sonra TBMM tarafında kabul edilmiştir.³⁵⁰

Köy Enstitüleri bölgesel olarak faaliyette bulunan, yaparak yaşayarak öğrenme esasına dayanan ve yetiştirdikleri öğrencileri kendi kabiliyet alanlarına göre; öğretmen, sağlıkçı, demirci, yapıcı, dülger vb. yetiştiren bir eğitim kurumudur.³⁵¹

Köy Enstitüsü’ne alınacak öğrenciler seçilirken sağlıklı ve köy ilkokullarından mezun olmaları şartı aranmış, beş yıllık süreli Köy Enstitüsü eğitimi tamamlayanların yirmi yıllık zorunlu köy öğretmenliği görevini tamamlamaları için görev sürelerini tamamlamadan köyden ayrılan öğretmenlere yaptırım olarak devlet memurluğuna bir daha girmeleri yasaklanmış ve tazminat ödemesi şartı konulmuştur.³⁵²

Köy Enstitüleri 1953 yılında 5 yıldan 6 yıla çıkarılmış ve müfredat programı Öğretmen Okulu müfredatı ile denkleştirilmiştir. 1954 yılında Maarif Vekili Tevfik İleri’nin teklifiyle Köy Enstitüleri kapatılmıştır.³⁵³

---

³⁴⁸ Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, ss. 267-282.

³⁴⁹ A.Türkoğlu, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları*, Hesapçıoğlu, M, Durmuş, A, (edt.), *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi*, (328-364), Ankara, 2006.

³⁵⁰ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, 6.bs., İstanbul 2017, s. 191.

³⁵¹ Esra Mindivanlı Akdoğan, *Köy enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*, (Danışman: Prof. Dr. Ali Sinan Bilgili), Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016.

³⁵² Kaplan, s. 18.

³⁵³ Özkan, s. 218.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli:

Bu çalışmada nitel araştırma modellerinden tarihsel araştırma türü kullanılmıştır. *“Tarihsel araştırmada dönemin dokümanları dikkatlice okunarak ya da o zamanlarda yaşamış kişilerle görüşmeler yapılarak odaklanılan problemle ilgili olarak “geçmişte ne oldu?” sorusuna cevap arar. Araştırmacı o dönemde neler yaşandığını olabildiğince doğru bir şekilde anlamaya ve bunun için olduğunu açıklamaya çalışır.”*³⁵⁴

Doküman analizi: *“Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Belgesel tarama, hemen her araştırma için kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. Bu tür araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi gözlem veya görüşme yapmaya gerek duymadan elde edebilir.”*³⁵⁵

*“Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir.”*³⁵⁶

3.2. Veri Toplama Aracı:

Araştırmanın amacına uygun verilerin toplanması için doküman incelemesi tekniğini kullanılmıştır.

Veriler analiz edilirken konuyla ilgili dergi, kitap, makale, TBMM Açık Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA) taranarak elde edilen veriler tematik olarak

³⁵⁴ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 20.bs.,Ankara 2016, s. 20.

³⁵⁵ Ali Yıldırım; Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 7.bs., Ankara 2008. s. 187.

³⁵⁶ Yıldırım; Şimşek, s. 187.

sıralanmış ve araştırma problemini aydınlatarak alıntılardan yorumlar yapılarak sonuç ve tartışma bölümüne eklenmiştir.

3.3. Araştırma Süreci:

Araştırma sürecinde araştırmanın amacı ve problem cümlesi belirlenmiştir. Daha sonra alt problemler belirlenip problem ve alt problemlerin çözümüne yönelik literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması araştırma boyunca devam etmiştir. Araştırmanın amacına ulaşması için problem ve alt problemleri aydınlatarak makale, kitap, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA), TBMM açık arşivinde bulunan konuyla ilgili veriler toplanmıştır. Son olarak elde edilen verilerden yola çıkılarak problem ve alt probleme dönük sorulara cevap aranmış ve değerlendirmeye gidilmiştir.

3.4.Verilerin Analizi:

Araştırma sürecinde elde edilen verilerin yorumlanmasında betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. *“Betimsel analiz yaklaşımında elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır.... Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir.”*³⁵⁷

---

³⁵⁷ Yıldırım; Şimşek, s. 224.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Birinci Alt probleme dair Bulgular ve Yorumlar:

4.1.1. Pragmatizm, Rasyonalizm ve Pozitivizmin Atatürk'ün Fikir Hayatındaki Etkisi

Atatürk'ün fikir hayatında doğrudan bağlı olduğu herhangi bir felsefi akım olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu, Atatürk'ün fikir yapısının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürk, felsefi akımlara karşı düşüncelerini açıklarken felsefi akımlara karşı bir eleştiri getirdiğini görmekteyiz. Atatürk:

“Felsefe, evren karşısında insanın akılcı davranışdır. Bu yüzden önemlidir. Bu yüzden felsefe bilmeyen insan, edebiyatçı da politikacı da olamaz. Felsefe bilmeyen bir asker, belki bir savaş kazanır, ama savaşı anlayamaz. Benim felsefe ile aram ne kadar iyi ise, filozoflarla da o kadar açık! Tuhaf görülecek bu sözüm ama anlatayım; Bütün filozofların hastalığı her şeyi tek bir nedene bağlamaktır. Kimi bütün yeryüzü bilmecelerini Tanrı anahtarı açar der, kimi her şey ‘Monad’ır diye direnir; kimi akıl der, kimi ruh der, kimi ateş, su, toprak der, kimi de kalkar ille ‘madde’ diye tutunur. Her birinin bir gerçek payı vardır elbette. Ama ‘payı’ vardır. Her şeyin aslı maddedir ve insanı madde kanunları yönetir, dersin; karşına bir idealist çıkar, bütün madde kanunlarını allak bullak eder! Ne çıkar dinler, ne öğüt; inancının doğrultusunda yürür gider”³⁵⁸

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi, Atatürk bir felsefenin ne olursa olsun katı bir takipçisi değildir. Atatürk felsefi akımları böyle eleştirirken esasında felsefi akımların dogmalarına karşı gelmektedir. Bilindiği gibi felsefi akımların kurucu veya savunucuları bağlı oldukları felsefelerin bilgi, varlık ve değer anlayışlarını temele alarak söylemler geliştirmişlerdir. Atatürk ise, hiçbir felsefi akımı mutlak doğru olarak kabul etmemiştir. Buradan da herhangi bir felsefi akımı mutlak, değişmez hakikatler olarak görmeyen pragmatizm akla gelmektedir. Pragmatizm; pratiğin, teoriye karşı üstünlüğü

³⁵⁸<http://www.dagarcikturkiye.com/ataturkbilim-ve-felsefe-yd-915.html> (10.07.2019).

esasına dayandırıldığı için “gerçek” olarak kabul edilen şey de, insan deneyimlerinin sonucunda ortaya çıkan bilgi olmak durumundadır. Bundan dolayı klasik felsefelerin savunduğu bilgi (hakikat) anlayışının ölçüleri pragmatistlerce reddedilmiştir.³⁵⁹ Pragmatizm, gerçeğin göreceli olduğunu, sabit değişmez gerçeklerin de doğal olarak olmayacağını savunduğu için her bireyin deneyimler yoluyla kendi gerçeğini yarattığını ifade eder.³⁶⁰ Bu ifadeden anlaşılacağı üzere pragmatizme göre evrensel bir hakikat yoktur. Pragmatizm bu yönüyle diğer felsefelerden kesin çizgilerle ayrılmaktadır.³⁶¹ Atatürk, Yusuf Hikmet Bayur’un, “Kurulan bu partinin doktrini ne olsun?” sorusuna karşılık cevap olarak, “Doktrin istemem, donar kalırız. Biz yürüyüş halindeyiz.”³⁶² demiştir. Atatürk’ün bu ifadesinden herhangi bir doktrine bağlı olmadığını söylemek mümkündür. Pragmatizmin temel görüşleriyle Atatürk’ün bu ifadesi arasında paralellik olduğunu söylemek mümkündür.

Pragmatizm kendi içinde; “gelecek”, “hayat”, “dün/ bugün”, “ileri/geri”, “ilim-fen/din-dogma” gibi ikili karşıtları barındırmaktadır.³⁶³ Pragmatizmde “gelecek” kavramı hayal edilen bir gelecek olarak anlaşılmalıdır. Gelecekte kast edilen bugünün gereklerini yerine getirmektir. Pragmatizmin “gelecek” vurgusu mümkün olanı tahayyül etmektir³⁶⁴. Atatürk’ün Mazhar Müfit Kansu’ya aldıracağı notlar incelendiğinde pragmatizmin gelecek anlayışını yansıttığını görebiliriz. “Zaferden sonra hükümet biçimi Cumhuriyet olacaktır... Bu bir. İki Padişah ve Haneden hakkında zamanı gelince gereken işlem yapılacaktır. Üç, fes kalkacak, uygar milletler gibi şapka giyilecektir.”³⁶⁵ Buradan anlaşılacağı üzere Atatürk yapacağı işleri içinde bulunduğu anın gereklerinin yerine getirilmesine bağlı olarak oluşacağını ifade etmektedir. Burada en dikkat çeken ifade “Zaferden sonra...” ifadesidir. Gelecek basit bir hayal

---

³⁵⁹ Ülken, s. 37.

³⁶⁰ Ergün, s. 51.

³⁶¹ Kırık ve Morva, s. 123.

³⁶² <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkculuk-ve-ataturk-ilkeleri> (05.03.2019).

³⁶³ Kırık ve Morva, s. 111.

³⁶⁴ Kırık ve Morva, s. 113.

³⁶⁵ <https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/yaz-mufit-zaferden-sonra-hukumet-bicimi-cumhuriyet-olacaktır-1474285/> (06.03.2019)

ürünü olarak değil, günün gereklerinin yerine getirilmesiyle inşa edildiğini göstermektedir.

*“Eğitim ve öğretimde uygulanacak yol, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir zorbalık vasıtası yahut medenî bir zevkten ziyade maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden pratik ve kullanılması mümkün bir cihaz haline getirmektir. Millî Eğitim Bakanlığı bu esasa önem vermelidir.”*³⁶⁶ *“... Okulların tatilinde yirmi beş, otuz merkezde bütün köy imamlarını toplayarak kendilerine üç aylık bir uygulama dersi vermeyi Milli Eğitim Bakanlığı bu yılki çalışmaları içine almıştır.”*³⁶⁷ Atatürk’ün bu ifadeleri pragmatik felsefeyi yansıtmaktadır. Çünkü pragmatizmde eğitimden beklenen amaç bireylerin bilgiyi hayatta uygulamalı olarak kullanabilmesini sağlamaktır.

Atatürk’ün rasyonalistliği rasyonel empirist felsefeyi yansıtmaktadır. Rasyonel empirizm tümevarımcı bir yöntem kullanan deneyci bir temele sahiptir. Bu yönüyle de pozitivismle yakın ilişki içindedir. Bilimsel bilgi hem empiristlerin hem de pozitivistlerin temel felsefesini yansıtmaktadır. Atatürk’ün: *“Dünyada her şey için, uygarlık için, yaşam için, başarı için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fen haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir.”*³⁶⁸ *“...Müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız, bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerde ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.”*³⁶⁹ ifadesinde pozitivism ve empirizme yakınlığını göstermektedir.

Bu durumda Atatürk’ün fikir hayatında felsefi akımların farklı boyutlarda etkisi olduğu söylenebilir. Bunun için Atatürk’ün fikirlerini eyleme dönüştürme süreci takip edildiğinde onun pragmatist, empirist ve pozitivist özellikleri betimlenebilir.

³⁶⁶<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/ataturk-ve-kadin-egitimi> (06.03.2019)

³⁶⁷ Sedat Tüzüner, *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni Açış Konuşmaları*, Ankara 1987, s. 110.

³⁶⁸ Akyüz, Türk, s. 340.

³⁶⁹ *Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, C. 1., Ankara 1946, s. 8-9.

4.1.2. Atatürk'ün Eğitim Felsefesinde Pragmatizm, Rasyonalizm ve Pozitivizmin Yeri

Atatürk'ün eğitimle ilgili düşünceleri onun hangi eğitim felsefesine yakın olduğunu da bize göstermektedir. Atatürk'ün eğitim anlayışına göre başarılı olmanın şartı eğitim işlerinin milli olmasıdır. Milli olmayan bir eğitimin sonuçları milleti başarısızlığa götürür. Eğitimin milli bir karakter taşıması milletin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. İstenilen sonuçların oluşabilmesi açısından geleceği inşa etmek için bugünü iyi yapılandırmak gerekir. Pragmatizmin “gelecek” ve “bilim” vurgusu ile Atatürk'ün şu sözleri arasında bir ilişki mevcuttur: “Bugün hepimizin en önemli ve en verimli görevimiz milli eğitim işleridir. Milli eğitim işlerinde kesinlikle başarılı olmak gerekir ve olacağız. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur.”³⁷⁰

“Memleketi bilim, kültür, ekonomi bayındırlık alanında da yükseltmek, milletimizi her konuda pek verimli olan yeteneklerini geliştirmek, gelecek nesle sağlam, belirli ve olumlu bir karakter vermek gerekir.”³⁷¹

Pragmatik eğitim felsefesinin en önemli isimlerinden John Dewey'in eğitim üzerinde en çok vurguladığı kavramlardan birisi de “değişim” kavramıdır. Dewey, okulu hayata hazırlık olarak görmez. Ona göre okul değişen dünyanın problemlerine çözüm üretebilen bireyler yetiştirmelidir. Aksi durumda eğitilen bireylerin okullardan mezun olduktan sonra hızlıca dönüşen dünyaya ayak uyduramamaları eğitimin hedeflerinin de gerçekleşmesini engellemektedir. Atatürk de uygarlaşmanın şartı olarak değişime ayak uydurulması gerektiğini düşünmektedir. Atatürk'e göre değişim kaçınılmazdır.

“Efendiler uygarlık yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, bilim ve teknik alanında başarılı olmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur. Hayat ve geçime egemen olan hükümlerin zamanla değişmesi, gelişmesi ve yenileşmesi zorunludur. Uygarlığın buluşları, tekniğin harikaları, dünyayı değişiklikten değişikliğe uğrattığı bir dönemde, yüzyıllık eski zihniyetlerle, geçmişe bağlılıkla

---

³⁷⁰ Palazoğlu, s. 119.

³⁷¹ Palazoğlu, s. 127.

varlığın korunması mümkün değildir.”³⁷² diyen Atatürk, pragmatik felsefede olduğu gibi değişimi vurgulayarak geleneksel eğitim sistemini de eleştirmektedir. Atatürk pragmatik eğitim felsefesinde yer alan yaparak yaşayarak öğrenme yönteminin geçerli yöntem olduğu kanısındadır. Atatürk:

*“Bir yandan bilgisizliği ortadan kaldırmaya uğraşırken bir yandan da memleket çocuklarını sosyal ve ekonomik hayatta aktif şekilde faydalı ve verimli kılabilmek için en gerekli olan ilk bilgileri, uygulamalı bir şekilde vermek yöntemi, milli eğitimimizin temelini oluşturmalıdır.”*³⁷³ diyerek bu kanıyı güçlendirmektedir.

Pragmatik felsefede Mill’in belirttiği gibi çoğunluğun faydası kişisel faydanın önündedir. Fayda bireylerin değil çoğunluğun faydası olmalıdır. Pragmatizmin demokrasi vurgusu ve pozitivist aydınlanmanın aracı olarak bilimi tek çıkar yol görmesi Atatürk için de geçerlidir. Atatürk;

*“Memleketimizde demokrasi ile Cumhuriyet ilkelerinin mutlak ve kesin şekilde uygulanması, memleketimizin bilim ve uygarlık yolunda layık olduğu yüksek düzeye erişmesi konusunda, üniversitemizin düşünce ve bilim gücüne dayanan nurlu ve bilinçli aydınlatma çalışmalarının daima en değerli ve en verimli etken olduğunu....”*³⁷⁴ diyerek pozitivist ve pragmatist düşünceyi desteklemiştir.

Atatürk’ün gerek eğitim konusunda gerek diğer konularda ifadeleri birbiriyle iç içe girmiş olan empirizm, pragmatizm ve pozitivist felsefe ile katı bir şekilde ayrılmaz. Aksine bu felsefeleri destekleyici nitelikte olduğunu söyleyebiliriz.

Özellikle pozitivism, devletin resmi ideolojisi haline gelmiştir. Eski sistemlere karşı cumhuriyet kadrosunun elindeki en önemli silah bugün de geçerliliğini koruyan pozitivism, doğal olarak da bilim olmuştur.³⁷⁵

---

³⁷² Palazoğlu, s. 129.

³⁷³ Palazoğlu, s. 141.

³⁷⁴ Palazoğlu, s. 153.

³⁷⁵ Karaca, 197.

Yukarıda belirtilen düşünce akımlarının ortak noktası; bilimsel düşüncenin Atatürk öncülüğünde toplumun siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemesinin yegâne yolu olarak görülmesidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki felsefi açıdan Atatürk, pozitivist, pragmatist ve rasyonalisttir.³⁷⁶ Pozitivizm, pragmatizm ve rasyonalizmin birbirleriyle olan ilişkileri ve Atatürk'ün söylevleri arasındaki paralellik, Atatürk'ün düşünce dünyasında bu akımların etkili olduğunu bize göstermektedir.

4.2. İkinci Alt probleme Dair Bulgu ve Yorumlar

4.2.1. Eğitim Alanında Yapılan İnkıplamların Türk Eğitimine Katkısı

Atatürk'ün mücadele sahası içinde en fazla yer tutan konulardan birisi eğitim konusudur. Atatürk eğitim alanında yapılan inkıplamların gerekliliğini TBMM'nin II. dönem 2'nci yasama yılı açış nutkunda *“Eğitimde başlanılan genel ve temel reformların ciddi bir biçimde sürdürülmesi gereklidir. Geçen yıl içinde, milli eğitim için konulan kurallar çok değerli sonuçlar vermiştir.”*³⁷⁷ şeklinde ifade ederken İnkıplamların devam edeceğini ve bu inkıplamlar ile önemli kazanımlar elde edildiğini vurgulamıştır.

4.2.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924)

Eğitim alanında yapılan en ciddi inkıplamlardan birisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Bu kanun ile geleneksel anlayışa dayalı eğitimden de vazgeçilmiştir. Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısı eğitim alanında da ciddi sorunlara neden olmuştur. Devletin zaafa uğradığı son dönemlerinde ülkü birliği taşımayan bireylerin yetiştirilmesi eğitimin milli bir karakter taşımasının da önünde engel olmuştur. Atatürk'ün eğitim konusundaki hassasiyeti eğitim işlerinin bir an evvel düzene sokulmasını gerektirmiştir. Daha önce din felsefesine dayalı Osmanlı eğitimi artık Türkiye Cumhuriyetinde kendisine yer bulamamıştır. 1 Mart 1923'te TBMM üçüncü yılı açılışında Mustafa Kemal; *“Ülke çocuklarının birlikte ve eşit olarak paylaşmak zorunda buldukları,*

³⁷⁶ Mahmut Tezcan, *“Sosyoloji Açısından Atatürk”*, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 33.

³⁷⁷ Tüzüner, s. 143.

bilim ve kültür vardır, yüksek meslek ve ihtisas sahibi kişilerin, diğerlerinden ayrılacakları öğrenim düzeyine kadar, öğretim ve eğitimde birlik, sosyal topluluğumuzun kalkınma ve yükselmesi için çok önemlidir... ”³⁷⁸ ifadeleriyle öğretim birliğinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Bilimsel esaslara dayanan laik ve milli karakteri güçlendirecek eğitim için 3 Mart 1924’te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilerek hayata geçirilmiştir.

Maarif Vekili Mustafa Necati ise bir genelge yayımlayarak eğitim programlarının amacını şöyle saptamıştır:

“Türkiye’de herkesin milli ve dünyevi, modern ve demokratik bir terbiye alması esastır. Eğitimin milli olmasından maksat gençleri yaşayan bütün kurumları düşünce ve idealleriyle milli topluma uydurmaktır.... Dünyevi kelimesinden hedeflenen anlam, eğitimin laik olması, düşünceyi daraltan ve vicdan özgürlüğünü kıran her türlü etkiden uzak bulunmaktır. Modern deyimiyile eğitimin, yöntemler ve teknikler bakımından en yeni bilimsel kurallara göre sürdürülmesi demokratiklik ile de eğitim ve öğretimin bütün olanaklarından kadın-erkek tüm ulus bireylerinin eşit derecede yararlanması, serveti, toplumdaki yeri ne olursa olsun, her gencin yeteneği ve zekası derecesinde öğretim görebilmesine hiçbir engelin konmaması düşünülmüştür.... ”³⁷⁹

Maarif Vekili Mustafa Necati’nin bu genelgesi ile milli eğitim işlerinin laiklik ilkesine göre yapılacağı ifade edilirken esasında geçmiş eğitim zihniyeti de terk edilmiştir. Dünyevi eğitim sistemi ile kadın erkek eşitliğine dayanan ve bilimsel metotları öngören bir eğitim sistemi inşa edilmiştir. Bu yönüyle Türkiye Cumhuriyeti ile geçmişte uygulanan eğitim sistemi arasında çok önemli bir ayrıma gidilmiştir.

Öğretim birliğinin sağlanması ile aynı idealleri benimsemiş vatandaşların yetiştirilmesi Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını koruyabilmesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. Atatürk’ün eğitimde birlik anlayışı kadın ve erkek her vatandaşın eğitim alması milleti aynı ülkü etrafında kaynaştırdığı gibi, bilimsel temelli eğitim sisteminin de inşa edilmesi sağlanmıştır.

---

³⁷⁸ Tüzüner, 112.

³⁷⁹ <http://egitiminchpsi.com.tr/ataturk-ve-egitim/> (08.04.2019)

Atatürk'ün Tevhid-i Tedrisat Kanunu hakkındaki ifadeleri bilime ve toplumsal kalkınmaya vurgu yapmaktadır. Bu ifadeler hem pozitivist hem de pragmatist felsefeyi yansıtmaktadır. Pozitivizm dini felsefeyi bütünüyle reddetmektedir. Oysa pragmatizm dini felsefenin toplumsal sonuçlarına göre değerlemede bulunmaktadır. Atatürk'ün bilimsel temelli eğitim sistemini savunması onun pozitivist yönünü göstermektedir. Pragmatizmde bireysel fayda değil toplumsal fayda söz konusudur. Atatürk'ün: “...*öğretim ve eğitimde birlik, sosyal topluluğumuzun kalkınma ve yükselmesi için çok önemlidir...*” ifadeleri de onun pragmatist yönünü göstermektedir.

Atatürk'ün monist bir felsefeye sahip olmaması Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların gereğinin yapılmasını sağlamıştır.

4.2.1.2. Medreselerin Kapatılması (1924)

3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretimde Osmanlı Devleti'nden beri süregelen ikiliklere son verilmiştir. Laik eğitimin bir gereği olarak medreseler kapatılmıştır. Medreselerin spiritüalist bir felsefeyi yansıttığını söyleyebiliriz. Spiritüalizm hem Hıristiyan batı dünyasında hem de İslam dünyasında bütün ortaçağa damgasını vurmuş bir akımdır. Bu dönemde eğitimin amaçları hâkim felsefeye göre belirlendiğinden pozitif ilimler ikinci planda kalmıştır.

Spiritüalizmde bilginin kaynağı tanrı olarak görüldüğünden bilginin konusu da tanrı olmuştur. Spiritüalistlere göre tanrıyı bilmek vahiy ve tanrının yaratıklarını anlamakla mümkündür. Burada devreye dini ilimler ve pozitif ilimler girmektedir. Medreselerde eğitim sistemi bu anlayışa göre şekillendiğinden hem pozitif ilimler hem de dini ilimler okutulmuştur. Spiritüalist eğitim sisteminde, geçici dünya hayatı ölümden sonraki hayat için bir araç olarak düşünüldüğünden dini ilimler ön plana çıkarılmıştır.

20.yüzyıla gelindiğinde Atatürk, eğitimi dünyanın geçiciliğine değil modern dünyaya uyum sağlayan bir araç haline getirmek için istediğinden mekteplere önem vermiş ve medreseleri kapatmıştır. Medreselerin kapatılması Atatürk'ün pozitivist anlayışın bir ürünüdür. Medreselerin toplumsal amaçları ile Atatürk'ün idealindeki amaçlar örtüşmemektedir. Atatürk'ün hedeflediği toplum yapısı birbirini anlamayan

toplum değil; aklın ışığında çağdaş uygarlık düzeyine erişmiş bir toplumdur. Bu kaynaşmanın aracı olarak pozitif düşünce görülmüştür. Bu düşünce Comte'un pozitivismiyle örtüşmektedir.

Birbirinden kopuk insanların oluşturduğu bir toplumun homojen yapıda olamayacağı açıktır. Atatürk'ün mektep - medrese ikiliğine son vermesinin altında yatan bir başka neden de toplumu çağdaş ideallerde birleştirme hedefi olduğu söylenebilir.³⁸⁰

4.2.1.3. Karma Eğitim (1924)

Atatürk'ün önem verdiği bir başka konu da karma eğitimidir. Atatürk öncesi Osmanlı Devleti'nde kadının eğitimi ihmal edildiği gibi karma eğitim de temel bir ilke olmamıştır.³⁸¹ Osmanlı Devleti'nde esasında Tanzimat'a kadar karma eğitim problemi yaşanmamıştır. Ortaokullarda kız çocuklarının okutulmaya başlanması ile birlikte karma eğitim problemi de ortaya çıkmıştır. Kız çocuklarının okuduğu ortaokullar erkek çocuklardan ayrı okullar halinde tutulmuş hatta zorunluluk olmadıkça erkek öğretmenler dahi bu okullarda öğretmenlik yapamamıştır.³⁸²

Cumhuriyetin ilk yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı kız ve erkek ayrımının olmayacağını duyurmuştur. 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Dairesi karma eğitimi öngören bir tasarı hazırlamış ve bazı ortaokullardaki uygulamalardan sonra bütün okullarda karma eğitime geçilmiştir.³⁸³ Karma eğitim uygulamasına Cumhuriyet Dönemi'nde ilk olarak ilkokullarda 1924 yılında geçilmiştir. 1930'dan sonra liselerde yaygınlaşmıştır.³⁸⁴

Türkiye'de karma eğitime geçilmesi hem kadın erkek eşitliğinin hem de Türkiye'nin ekonomik durumunun zorunlu sonucu olarak düşünülebilir. Cumhuriyetin ilk

---

³⁸⁰ H. Ali Koçer, "Türk eğitim Tarihimizde Atatürk'ün Yeri", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 65.

³⁸¹ Mine Tan, "Atatürk ve Karma Eğitim", Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 46.

³⁸² Başgöz, s. 118.

³⁸³ Başgöz, s. 120.

³⁸⁴ Akyüz, Türk, s. 398.

yıllarında kadının sosyal hayata dâhil edilmesi, haklar bakımından da erkeklerle eşit olarak görülmesi esasında karma eğitimi de zorunlu hale getirmiştir.

Kadın erkek eşitliği konusunda Atatürk: “*Bir toplum, bir millet; erkek ve kadın denilen iki cins insandan meydana gelir. Mümkün müdür ki, bir toplumun yarısı toplarlara zincirlerle bağı kaldıkça, diğerk kısmı göklere yükselebilir?*”³⁸⁵ diyerek kadın erkek eşitliğinin gerekliliğini vurgulamıştır. Atatürk’ten sonra da 1973 Milli Eğitim Temel Kanununun 15. maddesine göre okullarda karma eğitim özel şartlar dışında zorunlu kabul edilmiştir: “*Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.*”³⁸⁶

Günümüzde kadınların siyasi, sosyal ve kültürel hayatta etkin rol alması Türkiye’nin ilerlemesinde büyük rol oynamaktadır. Atatürk’ün ilerlemenin yolu olarak yukarıda bahsettiğimiz görüşleri pragmatizmle örtüşmektedir. Pragmatizmde hem bireysel hem de toplumsal ilerlemenin sağlanması için demokratik bir ortamın olması gerektiği görüşü hâkimdir. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için demokratik bir ortamın olması gerekmektedir. Atatürk’ün kadın - erkek eşitliğinin sağlanması konusundaki görüşleri bireysel çıkarların toplumsal çıkarların gerisinde olduğunu göstermektedir. Mill’in pragmatizmi açıklarken kişisel menfaatten ziyade, “*çoğunluğun faydası*”³⁸⁷ şeklindeki ifadeleri Atatürk’ün pragmatist felsefeyle olan ilişkisini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

4.2.1.4. Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun (1926)

Atatürk dönemi eğitim alanında yapılan bir diğerk gelişme ise Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun’dur. Kanunun genel yapısına bakıldığında özetle denilebilir ki; Türk dili ile ilgili bütün meseleleri bilimsel bir kurulun çözmesi için Dil Heyeti; eğitim ve kültür kurumlarının içeriği ve denetlenmesini sağlamak amacıyla Talim ve Terbiye Kurumu kurulmuştur. Maarif Vekâleti veya diğerk bir vekâlet tarafından açılmış veya

³⁸⁵<http://www.kultur.gov.tr/TR-96473/turk-kadini.html> (14.03.2019)

³⁸⁶14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu(RG. 24.06.1973/14574).

³⁸⁷ Mill, s. 27.

açılacak olan bütün okulların derecelerinin belirlenmesi Maarif Vekâleti'ne ait olacak ve Maarif Vekâleti'nin izni olmadan hiçbir okul açılmayacaktır. Ayrıca ilk mektepler şehir ve kasabalar ile köylerde gündüz ve yatılı olacak şekilde kurulacaktır. İlk mekteplerin öğretim programları ve yöntemlerinin belirleyicisi yine Maarif Vekâletidir. İlk mekteplerde okuyan çocukların meslek eğitimi alamayacağı belirtilmiş, ilk mektep çağını geçen çocuklar eğer meslek eğitim kurumlarında ise yine de ilk mektep bilgilerini girmiş oldukları ilgili mekteplerin vermesi zorunlu tutulmuştur. Kanun bununla birlikte orta tedrisat mekteplerini; liseler, orta mektepler, ilk muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri ve bunlardan başka yüksek ve orta muallim mektepleri şeklinde belirlemiştir. Kanun, ilk orta ve yüksek muallim mekteplerinden mezun olanların buldukları yerlerde çalışma süresini sekiz yıl olarak belirlemiş ve bu süreyi geçirmeden görev yerinden ayrılan muallimler hakkında yaptırımların uygulanacağı belirtilmiştir. Eğitim işlerinin gerçekleştirilmesinde “*asıl olan öğretmenliktir*” ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca maarif teşkilâtı çeşitli mıntikalara ayrılmış bir veya birkaç vilayetten oluşan bu mıntikalarda bir maarif emini bulunacağı belirtilmiştir. Vilayetlere ise maarif müdürlerinin atanacağı yine kanunla belirlenmiştir.³⁸⁸

Yukarıda ifadeye göre Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un bazı maddeleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar uzanacak bir eğitim sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır. Kanunun en dikkat çeken özelliği eğitim teşkilatının oluşturulmasıdır. Okulların açılma yetkisinin Maarif Vekâleti'ne ait olması eğitim işlerinin kontrollü olduğunu göstermektedir. Öğretmenlik mesleğinin icrasını sağlamak amacıyla zorunlu hizmetin olması ve görev yerini terk eden öğretmenlere caydırıcı nitelikte maddi yaptırımların uygulanması eğitimin hedeflerine ulaşılması bakımından devletin hassasiyetini göstermektedir. Ayrıca dil heyeti gibi bilimsel heyetlerin oluşturulması eğitim işlerinin bilimsel temele sahip olmasını sağlamıştır.

---

³⁸⁸https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400789.pdf (11.03.2019)

Maarif işlerinin bilimsel temellere dayandırılması pozitivist felsefenin hâkim olduğunu göstermektedir. Böylece din temelli eğitim sistemi bu kanun ile ortadan kaldırılmıştır.

4.2.1.5.Yeni Türk Harflerinin Kabulü (1928)

Yeni Türk alfabesinin kabul edilmesinde en önemli gerekçe açık olarak belirtilebilir ki okuryazar oranını artırmaktır. Arap alfabesinin Türkçedeki seslileri karşılamaması Türkçe kelimelerin okunmasında önemli sorunlara sebep olmuştur. Atatürk:

*“Aziz arkadaşlarım; her şeyden evvel her inkişafın yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıttan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lazımdır... Bu okuma yazma anahtarı ancak Latin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Latin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlatlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır.”*³⁸⁹diyerek Yeni Türk alfabesinin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

1 Kasım 1928’de kabul edilen Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun ile eski harfler yasaklanmıştır. Bu kanunun eğitimle ilgili 9. Maddesi *“Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.”*³⁹⁰şeklinde ifade edilerek öğretim kitaplarının yeni harflerle yapılacağı belirtilmiştir. Yeni Türk alfabesi ile devletin çok ciddi bir biçimde okuma yazma seferberliği başlattığı açık bir şekilde görülmektedir. Atatürk’ün:

*“Türk harflerinin onaylanması ile hepimize, bu ülkenin vatanını seven bütün yetişkin evlatlarına önemli bir görev düşüyor; bu görev milletimizin hep birden okuyup yazmasını sağlamak için gösterdiği güçlü istek ve aşka katkılarımızla yardımcı olmaktadır. Hepimiz, özel ve resmi hayatımızda karşılaştığımız okuyup yazma bilmeyen erkek kadın her vatandaşımıza öğretmek için istek göstermeliyiz...”*³⁹¹şeklindeki ifadeleri ile okuma yazma öğretimini bir seferberlik ile bütün vatanseverleri göreve davet ettiği

³⁸⁹https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturturk_konusma/01_11_1928.pdf (11.03.2019)

³⁹⁰<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf> (11.03.2019)

³⁹¹ Tüzüner, 180.

görülmektedir. Atatürk okuma yazma seferberliğine kendisi de bizzat katılmıştır. Yeni harflerin öğretilmesi için Millet Mektepleri açılmış ve kısa sürede okuma yazma bilenlerin sayısı artmıştır.

TÜİK'in 2008–2016; 6 yaş üstü Cinsiyet ve Okuryazarlık Nüfusu verilerine göre 2016 yılı kadın erkek toplam okuryazar oranının % 96, 5³⁹² olması yeni Türk alfabesinin de başarısını göstermektedir.

Toplumun bütün bireylerinin gelişimi pragmatist felsefeyi yansıtmaktadır. Okuma yazma oranının düşük olduğu bir toplumun ilerlemesi mümkün değildir. Atatürk'e göre Arap alfabesinin değiştirmesinin sebebi, Arap alfabesinin okuma yazma güçlüğüne ortaya çıkarmasıdır. Okuma yazma oranının artırılması yoluyla bilimsel ilerlemenin sağlanacağı düşüncesi Atatürk'ün pozitivist ve pragmatist düşünce sisteminin bir ürünüdür.

4.2.1.6. Türk Tarih Kurumunun Kurulması (1931)

Türk Tarih Kurumu Atatürk'ün talimatı sonucu kurulmuştur. Bu Kurumun kurulmasının altında yatan başlıca sebep Türklerin Avrupalıların ilmi gerçeklere uymayan ifadeleridir. Avrupalılar ders kitaplarında Türkleri “*Barbar*” ve istilacı bir kavim olarak göstermişlerdir. Bu durumun gerçek dışılığını ilmi metotlara dayalı olarak çürütülmesi için Türk Tarih Kurumu kurulmuştur.³⁹³ Atatürk'ün Türk tarihine ne kadar önem verdiği gayet açıktır. Ancak en dikkat çekici olanı ise Türk tarihi ile ilgili çalışmalarını kendi zamanıyla sınırlamamış olmasıdır. Atatürk böylece tarih çalışmalarını hem ilmi metotlarla hem de kalıcı olarak devam ettirebilmesini sağlamıştır. Bunun en önemli sebebi yapılacak çalışmaların devamlılığı için gerekli olan bir kurumu kurabilmesidir. Türk Tarih Kurumunun günümüzdeki çalışmaları düşünüldüğünde Atatürk'ün Türk tarihinin aydınlatılmasındaki etkisi açıkça görülmektedir.

Atatürk: “*Türk Tarih ve Dil Kurumlarının, Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığı görmek, hepimizi sevindirici bir hadisedir. Tarih Kurumu; yaptığı kongre, kurduğu sergi, yurt içindeki hafirler, ortaya*

³⁹²http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 (11.03.2019)

³⁹³<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/> (12.11.2019)

çıkardığı eserlerle, şimdiden, bütün ilim dünyasına kültürel vazifesini ifaya başlamış bulunuyor.”³⁹⁴diyerek Türk Tarih Kurumunun önemini belirtmiştir.

Türk tarih tezinin ortaya atılmasında batılıların Türk milleti hakkında ortaya atıldığı iddiaların bilimsel olarak çürütülmesi amaçlanmıştır. Ancak Türk tarih tezi üzerine Zeki Velidi Togan ve M. Fuat Köprülü gibi isimler tarafından eleştiriler yapılmıştır. Türk tarih tezinin mimarı Atatürk, Dr. Reşit Galip’in aksine bu eleştirilerin yapılmasını olumlu karşılamıştır.³⁹⁵

Pozitivist epistemolojide olgular arasındaki ilişkiler tespit edilerek en geçerli bilgiye ulaşılma çabası söz konusudur. Atatürk’ün Türk tarih tezini bir dogma haline getirmemesi ve eleştirilere açık tutması pozitivist anlayışının ürünüdür.

4.2.1.7. Türk Dil Kurumunun Kurulması (1932)

Atatürk’ün talimatlarıyla kurulan diğer bir kurum da Türk Dil Kurumudur. Bu kurumun amacı *“Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yarasır yüksekliğe erdirtmek”* olarak tespit edilmiştir.³⁹⁶ Yine bir başka ifadesinde Atatürk: *“Türk dilinin kendi benliğine, aslndaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, alakalı olmasını isteriz.”*³⁹⁷diyerek de Türk Dil Kurumunun önemini vurgulamıştır.

Atatürk yine bu iki kurum hakkında 1 Kasım 1938’de Türkiye Büyük Millet Meclisi açış konuşmasında;

“Başlarında değerli Eğitim Bakanımız bulunan, Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumunun her gün yeni gerçek ufuklar açan, ciddi ve aralıksız çalışmalarını övgü ile anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründe başlangıcı temsil ettiklerini, kabul edile-

³⁹⁴ Kazım Öztürk, *Atatürk’ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.2, Ankara 1992, s. 1132.

³⁹⁵ http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/1.ciltsayi2/c1_s2_yucel_kabapinar.pdf (07.07.2019).

³⁹⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77 (12.03.2019).

³⁹⁷ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/01_11_1932.pdf (11.03.2019).

bilir bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk ulusunun değil, bütün bilim dünyasının ilgisini ve uyanmasını sağlayan, kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim....Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademilere dönüşmesini dilerim. Bunun için, çalışkan tarih, dil ve bilim adamlarımızın, bilim dünyasınca tanınacak orijinal eserlerini görmekte mutlu olmanızı dilerim."³⁹⁸ derken bu iki kurumun önemine dikkat çekmiştir.

Millet olma bilincinin bireylere benimsetilmesinde milli tarih ve dilin önemi yadsınamaz. Türk tarihi ve Türk dilinin derinliklerine inmek aslında bir milletin kendisini de tanınmasıdır. Atatürk'ün büyük bir özveriyle üzerinde çalıştığı konular üzerinde tarih ve dil meselelerinin olduğu düşünüldüğünde gelecek kuşakları milli varlığından kopuk olmasının da önüne geçilmek için büyük çalışmalar olduğunu söyleyebiliriz. Türk milli eğitiminin amaçlarına ulaşmasında tarih ve dil eğitimi büyük bir anlam taşımaktadır.

Atatürk Türk tarihi incelemelerinde olduğu gibi Türk dilinin de bilimsel bir inceleme konusu olmasını istemiştir. Tarihi konuların işlenmesi filolojik ve etimolojik araştırmaları zorunlu olarak ortaya çıkarmıştır.³⁹⁹

Afet İnan'ın aktardığına göre Atatürk'ün Türk Dil Kurumu için hedefi iki cepheli olmuştur:

1. *" Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve ahenk kurulması. Konuşma, edebiyat ve ilim dilimizin kesin kurallarla saptayarak tarihi metinlerden ve yaşayan halk lehçelerinden taramalar, derlemeler yaparak bir kelime ve terim hazinesi vücuda getirilmesi. Bunların başarılması zamana ve bir kurulun sürekli çalışmalarına ihtiyaç gösteriyordu.*

2. *Dil incelemeleri için, tarihi araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin yöntemli bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılması idi. Bu suretle Türk ve Türkiye tarihine kaynaklık edecek bütün eski dillerin üzerinde, yetki ile çalışma ve araştırmalar yapılmalı idi.*"⁴⁰⁰

³⁹⁸ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d2yy.htm (12.03.2019).

³⁹⁹ İnan, s. 293.

⁴⁰⁰ İnan, s. 294.

Atatürk'ün dili ve tarihi önemsemesi onun geçmişle bağ kurmak istemesinin bir ürünüdür. Bu da Atatürk'ün idealist felsefeye sahip olduğunu gösterir. İdealizmde geçmişin değişmeyen bilgeliği gelecek kuşaklara aktarma amacı vardır. Bu amaçlar pragmatizmle de örtüşmektedir. Pragmatizmin geçmiş ile olan ilişkisi geçmişteki olay veya olguların sonuçlarına göre şekillendiğinden, geçmişin deneyimleri bugüne ve geleceğe aktarılması sağlanabilir. Bu açıdan bakıldığında Atatürk, pragmatist olduğu kadar aynı zamanda bir idealisttir.

4.3. Üçüncü Alt Probleme Dair Bulgu ve Yorumlar:

4.3.1. Türk Eğitim Tarihi Açısından Atatürk'ün Eğitim Sistemimiz Üzerindeki Yeri

Atatürk, bir milletin gerçek kurtuluşunu eğitimde görmüş ve eğitim konularında hassasiyet göstermiştir. Atatürk; *“Eğitim; milli, bilime dayalı, işe yarar ve üretici, yeni kuşakların fazilet, düzen, disiplin duygularını geliştirici, toplumu cehaletten kurtarıcı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltici, yeteneklerini ortaya çıkarıcı ve geliştirici nitelikte olmalıdır.”*⁴⁰¹ ifadesi ile Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk eğitim sisteminin *“Genel Amaçları”* arasında paralellik söz konusudur. Atatürk'ün Türk eğitim sisteminde olmasını istediği; *millilik, bilime dayalı olma, işe yarar ve üretici olma, yeni kuşakların faziletli, düzenli ve disiplinli olmalarını sağlayıcı, cehaletten kurtarıcı, bireylerin bilgi, ahlak ve yeteneklerini geliştirici* nitelikler, Milli Eğitim Temel Kanunu'nda Türk eğitim sisteminin hedefleri arasında yer almıştır. Bu da Atatürk'ün eğitim anlayışının bugün Türk eğitim sisteminin kaynağı olduğunu göstermektedir.

4.3.1.1. Atatürk'e Göre Eğitim

Atatürk'ün hem fikren hem de eylemsel olarak üzerinde durduğu en önemli mesele Türk milletinin bağımsızlığı ve cumhuriyet sistemidir. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesinde *“Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet, muhafaza ve*

---

⁴⁰¹ Sönmez, s. 214.

müdafaa etmektir” şeklindeki ifadesinde istiklal ve cumhuriyeti korumanın birinci görev olarak vurgulaması Atatürk’ün bu konudaki hassasiyetini anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Milli bağımsızlık ve cumhuriyet kazanımlarının yalnızca kendi zamanında anlaşılması yeterli olmayacağından bu değerlerin yeni kuşaklara aktarılması ve benimsetilmesi gerekmektedir. Bu durum eğitim ile mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim amaçları Atatürk’ün belirlediği çizgiler üzerinde yükselmiştir. Eğitimin birçok amacı olmakla birlikte Atatürk için en büyük beklenti Türk milletinin kendi benliğine sahip olması ve karakteristik özelliği olan bağımsızlık bilincinin insanlara benimsetilmesidir. Bu konuda Atatürk:

*“Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları eğitim sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığı için kendi benliğine ve milli geleneklerimize düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. Uluslararası dünyanın bu günkü durumuna göre, böyle bir savaşın gerektirdiği mücadele ruhunu taşımayan insanlara ve bu nitelikteki insanlardan kurulu topluluklara yaşama ve bağımsızlık hakkı yoktur.”*⁴⁰² diyerek bu konudaki hassasiyetini göstermiştir.

Osmanlı Devleti eğitim sistemi milli ilkelerden uzaktır. Bu Osmanlı Devleti’nin milliyet esasına göre işlemeyen çok uluslu bir yapıda olmasının ürünüdür. Milliyet bilincinin gelişmediği bir devlette milli bir eğitim olması da beklenemez. Osmanlı son dönemlerinde ulusçuluk akımları ve bağımsızlık isyanları devlet içinde Türklük bilincinin de gelişmesine sebep olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti içinde ırkçılığı barındırmayan milliyetçilik prensiplerine göre kurulmuştur. Milli bağımsızlık savaşında Misak-ı Milli için savaşanların ve cumhuriyeti kuranların ortak paydası etnik kökenine bakılmaksızın Türklük paydasında birleşmeleridir. Atatürk’ün millibağımsızlık anlayışının benimsetilmesi için ulus bilincinin de geliştirilmesi gerekir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi eğitim sisteminin milli karakter taşımasını zorunlu hale getirmektedir. Bu konuda Atatürk:

---

⁴⁰² https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/1d3yy.htm (16.03.2019)

“Aydınlarımız, ‘milletimizi en mutlu millet yapalım der’. ‘Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım’ der. Lakin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye hiçbir devirde başarılı olmuş değildir. Bir millet için mutluluk olan şey diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mutlu ettiği halde diğerini mutsuz edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım. Lakin unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.”⁴⁰³ diyerek eğitimin kaynağı olarak kendi ulusunu göstermiştir.

Atatürk’ün düşünce dünyasına baktığımızda onun en belirgin özelliklerinden birisi akılcı olmasıdır. Kendisinin ifade ettiği gibi “Akıl ve mantığın halletmeyeceği mesele yoktur.”⁴⁰⁴ Akıl ve mantık Atatürk’ün rehberidir. Kendisinin eğitimden beklentisi de bu yöndedir. Eğitim sistemi ayrıca laik esaslara dayandırılmıştır. Bu yönüyle de Atatürk eğitimi eski sistemlere göre inşa etmemiştir. Osmanlı Devleti ve daha önceki Türk İslam devletlerinin eğitim felsefesi spiritüalisttir. Hâlbuki din eğitimi devlet tarafından verilmekle birlikte eğitimin kaynağı dini esaslar olmamıştır. Bu açıdan denilebilir ki Atatürk din esaslı eğitim sistemi yerine bilimi temele alan bir eğitim sistemi kurmuştur.

Atatürk’ün eğitim anlayışına göre eğitim insanı hayatta üretken yapmalıdır. Bunun yolu da teorik bilgilerle yetinilmeden bilgiyi uygulamalı bir şekilde öğrenciye verebilmektir. Atatürk’e göre ülkenin kalkınmasını sağlamak için eğitim sistemi gerçek hayatta işe yarar olmalıdır.

“Bir yandan cahilliğin kaldırılması ile uğraşırken diğer yandan da memleket çocuklarını sosyal hayat ve ekonomide fiilen etkili ve yararlı kılabilmek için gereken basit bilgileri uygulamalı bir biçimde vermek yöntemi eğitimimizin temelini oluşturmalıdır.”⁴⁰⁵

---

⁴⁰³ Akyüz, Türk, s. 340.

⁴⁰⁴ İnan, s. 387.

⁴⁰⁵ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm (17.03.2019)

Atatürk çocukların kişiliklerinin geliştirilmesine önem vermiştir. Çocukları bugünün küçükleri yarının büyükleri olarak görmek gerektiğini belirtmiştir. Bu yaklaşım çağdaş pedagojik yaklaşımlarla da örtüşmektedir.⁴⁰⁶ Atatürk'e göre bir çocuk normal öğretim derecelerinden geçirilmelidir. Çocuğun öğrenim yeri okul olmalıdır. Çocuğun istenilen seviyeye getirilmesi için de baskı ve şiddete dayanmayan disiplin gereklidir.⁴⁰⁷

Günümüzde öğrenci merkezli eğitim anlayışı hâkim anlayıştır. Öğrenciye baskı uygulamadan onun açık fikirli yetiştirilmesi önem taşımaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu gelişim evrelerine göre eğitim verilmesi esastır. Atatürk'ün yukarıda belirttiğimiz çocuk eğitimi anlayışının bugün de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk'e göre yenilmesi gereken en büyük düşman cehalettir. Bu anlayışı Atatürk'ün eğitim konusunda dile getirdiği söylevlerden ve eğitim politikalarından anlamak mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarında okullaşma oranının oldukça az olması, okuma yazma bilme oranının %10 civarında olması, sadece okul çağındaki çocukların değil halkın da eğitimini zorunlu hale getirmiştir. Bunun için örgün eğitim kurumlarının yanında Millet Mektepleri ve Halk Evleri açılmış, bütün ülke çapında bir eğitim seferberliği başlatılmıştır. Atatürk'ün 1 Mart 1922 Meclis konuşmasında;

*“Bizim uygulayacağımız eğitim politikasının temeli ilk önce var olan cehaleti yok etmektir. Ayrıntıya girmekten çekinerek bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya tarih, din ve ahlâk ile ilgili bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek eğitim programımızın ilk amacıdır.”*⁴⁰⁸ şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere eğitim politikalarının birincil amacı var olan cehaletten toplumu kurtarmaktır.

---

⁴⁰⁶ Ferhan Oğuzhan, *Eğitim Üzerine*, Ankara 1966, s 12.

⁴⁰⁷ Akyüz, Türk, s. 341.

⁴⁰⁸ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm (16.03.2019)

Atatürk'ün, 27.10.1922 tarihinde Bursa'da öğretmenlere: “*Ordularımızın kazandığı zafer sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Gerçek zaferi yalnız siz kazanıp sürdüreceksiniz ve mutlaka başarılı olacaksınız.*”⁴⁰⁹ ifadeleri Atatürk'ün eğitim anlayışının merkezinde öğretmenlik mesleğinin olduğunu göstermektedir.

4.3.1.2. Atatürk'ün Eğitim Anlayışı ve Milli Eğitim Temel Kanunu Arasındaki İlişki

Türk Eğitim Sistemi'ni kapsamlı bir biçimde içeren yasa 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'dur. Bu yasa eğitim sistemine yenilikler getirmekten ziyade 1973 yılına kadar yapılan uygulamaları yasallaştırması bakımından önem taşımaktadır.⁴¹⁰ Atatürk'ün eğitim görüşleri ile Milli Eğitim Temel Kanunu arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Milli Eğitim Temel Kanunu⁴¹¹, birinci bölümünün genel amaçlarında özetle belirtilecek olursak; (Madde 2)Türk milletinin bütün fertlerini Atatürk ilkelerine bağlı bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti'ne görev ve sorumluluklarını bilen vatandaşları olarak yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca ilgili maddede belirtildiği gibi kişileri yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, ilgi istidat ve kabiliyetlerine göre hem kendini hem de toplumu mutlu edecek bir meslek sahibi olmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun bu maddesi Atatürk'ün eğitim politikalarıyla olan benzerliği göstermektedir. Yukarıda ifade edilen “*Türk milletinin bütün fertleri.... Atatürk ilkelerine bağlı ve Türkiye Cumhuriyetinin görev ve sorumluluklarını bilen yurttaşlar olarak yetiştirmek*” amacı Atatürk'ün eğitimden en büyük beklentisi olan milli bağımsızlık ve cumhuriyeti korumak amacıyla örtüşmektedir. Ayrıca aynı maddede belirtilen “*....yaratıcı ve verimli kişilerin yetiştirilmesi; ....hem kendisi hem*

---

⁴⁰⁹ Akyüz, Türk, s. 339.

⁴¹⁰ İbrahim Başaran, *Türkiye Eğitim Sistemi*, 2.bs., Ankara 1994. s. 19.

⁴¹¹ <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (19.03.2019)

de toplumu mutlu etmesi için kişilerin meslek edinmesi” amacı Atatürk’ün eğitim görüşleriyle örtüşmektedir. Atatürk, eğitimi maddi hayatta işlevsel bir araç olarak görmüştür.

(Madde 3) ile belirtilen Milli Eğitim Özel Amaçlarında Genel Amaçlar çerçevesinde gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Özel amaçlar da Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri’ne göre düzenlenmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nun İkinci Bölümünde Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri;

Genellik ve eşitlik:(Madde 4) , Ferdin ve toplumun ihtiyaçları (Madde 5) Milli eğitim hizmeti, Yönelme: (Madde 6), Eğitim hakkı: (Madde 7), (Fırsat ve imkân eşitliği (Madde 8), Süreklilik (Madde 9), Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği (Madde 10), Demokrasi eğitimi (Madde 11), Laiklik (Madde 12), Bilimsellik (Madde 13), Planlılık (Madde 14), Karma eğitim (Madde 15) başlıkları olarak sıralanmıştır.

Türk Milli Eğitimi’nin temel ilkelerinin kaynağının Atatürk ilkeleri olduğunu söyleyebiliriz. Özel ilkelerinde bağlı olduğu Genel İlkeler Madde 2’de; (Değişik: 16.6.1983 – 2842/1 md.)⁴¹²

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya

⁴¹² <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf> (19.03.2019)

görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Yukarıda belirtilen eğitim amaçlarının Atatürk'ün eğitim ilkeleriyle ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Dair Bulgu ve Yorumlar:

4.4.1. Atatürk'ün Eğitim Anlayışında Uygulanabilirlik Açısından Yaşanan Değişimler

Atatürk dönemi eğitim uygulamaları tek bir felsefeye göre yapılmamıştır. Türkiye'nin problemlerini çözmek amacıyla felsefi doktrinlerden bir senteze gidilerek yararlanıldığı görülmektedir.⁴¹³

Atatürk'ün; ulusallık, halkçılık-süreklilik- bütünlük, program ve yöntemlerde bilimsellik, iş ve ekonomik etkinlik, öğretimde birlik, karma eğitim ve kadın eğitimi, öğretmenlerin etkinliği gibi eğitim ilkeleri⁴¹⁴ ile uygulamaları arasında bir çelişki söz konusu değildir. Ancak diğer alanlarda olduğu gibi eğitim konusunda da inkılaplar yapılırken Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik faktörler etkili olmuştur.

---

⁴¹³ Hıfzı Doğan, “Atatürk'ün İşlevsel Eğitim Anlayışı”, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 72.

⁴¹⁴ Şevket Gedikoğlu, *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, İstanbul 1978, s. 8-27.

Atatürk döneminde yapılan inkılâplar kendi içerisinde açıktan veya gizli bir muhalefet oluşturmuştur. Bunlara eğitim alanında örnek verilecek olursa, karma eğitime geçiş, harf inkılâbı, köy öğretmenleri uygulamalarında Talim ve Terbiye Dairesi'nin muhalefetiyle karşılaşmaktayız⁴¹⁵Yine Darülfünundaki değişiklikler üniversite içerisinde rahatsızlıklara neden olmuştur. Özellikle yabancı bilim adamlarının Darülfünuna getirilmesi ve bazı Darülfünun hocalarının akademik olarak yeterli görülmemesi sonucu ihraç edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Daha önce de belirtildiği gibi Darülfünunun Mustafa Necati'nin ifadesiyle, inkılâplara kayıtsız kalması Atatürk'ün hedeflerinin gerçekleşmesinde bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir.

Atatürk'ün özellikle laiklik bağlamında yaptığı yenilikler eski toplumsal ilkelerden kendisini tamamen ayırıştırılmaktadır. Medreselerle birlikte tekke ve zaviyelerin kapatılması, eğitimin laikleştirilmesi Türkiye'de bir takım çevreleri rahatsız etmiştir. Atatürk'ün Rize'yi ziyaretlerinde medreselerin yeniden açılmasına ilişkin istekleri kesin bir şekilde reddetmesi onun çizgisinden taviz vermediğini bize göstermektedir.

*“Siz mektep istemiyorsunuz. Hâlbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu memleket evlatları yetişsin! Medreseler açılmayacaktır. Millete mektep lazımdır!”*⁴¹⁶

Atatürk'ün ideallerinin gerçekleşmesi yolunda birtakım güçlüklerin ortaya çıktığı gözükmektedir. Yine de Atatürk, ideallerinden taviz vermemiş, amaçlarını gerçekleştirmek adına büyük bir kararlılıkla faaliyetlerini sürdürmüştür.

4.4.2. Atatürk'ün Eğitim İlkeleri ile Uygulamaları

4.4.2.1. Ulusallık İlkesi ve Uygulaması

Atatürk'ün ulusallık ilkesi ile Tarih ve dil alanında yapılan çalışmalar arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Atatürk'ün bizzat himayelerinde 1931 ve 1932 yılları

---

⁴¹⁵ Okçabol, ss. 47-48.

⁴¹⁶ Fehmi Akın, *Atatürk'ün Sonbahar Gezileri*, Ankara 2008, s. 102.

rında sırasıyla Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kurulmuştur. Atatürk'ün ulusallık ilkesi ile bu kurumların amaçları bağdaşmaktadır. Atatürk'ün 1921 yılında Ankara'daki Milli Eğitim Kurultayı'nda:

*“Şimdiye dek izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin, ulusumuzun tarihsel gerilemesinde en önemli bir etken olduğu kanısındayım. Onun için bir ulusal eğitim programından söz ederken, geçmişin boş inançlarından ve yaradılışımızın nitelikleriyle hiç de ilgisi olmayan yabancı düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelen tüm etkilerden büsbütün uzak, ulusal yaradılış ve tarihimize uygun bir kültür düşünüyorum. Çünkü ulusal davamızın tam olarak gelişimi, ancak böyle bir kültürle sağlanabilir.”*⁴¹⁷ ifadeleri eğitim öğretim yöntemlerinin Türk milli kültürüne uygun olması gerektiğini göstermektedir.

Bu amaçların gerçekleşmesinde Türk Tarih ve Dil Kurumunun katkısı yadsınmaz.

4.4.2.2. Halkçılık, Süreklilik, Bütünlük İlkesi ve Uygulaması

Atatürk, eğitimi sadece belli bir elit çevrenin almasını halkın da ona hizmet etmesini hiçbir zaman tasvip etmemiştir. Yüzyıllar boyunca ihmal edilmiş geniş halk kitlelerinin eğitimi için Atatürk zamanında adeta bir seferberlik başlatılmıştır. Atatürk'ün 1923 yılında Konya'da öğretmenlere;

*“Milleti asırlarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti asırlarca kendi hakında gafıl bulunduran hep bu cehildir. Hükümdarların, şunun, bunun milleti esir gibi, köle gibi istihdamları, bütün vatani kendi hususi malikâneleri gibi telakki eylemeleri hep milletin bu cehlinden istifade edilmek sayesinde idi. Felahı hakikiyi istiyorsak her şeyden evvel, bütün kuvvetimiz bütün süratimizle bu cehli izaleye mecburuz.”*⁴¹⁸

Toplumdaki genel bilgisizliğin yok edilmesi için Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerle rağmen eğitim kurumları yaygınlaştırılmıştır. Millet Mektepleri ve Halkevleri açılarak topyekûn bir aydınlanma seferberliği başlatılmıştır. Eğitim

⁴¹⁷ Gedikoğlu, s. 9.

⁴¹⁸ Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, s. 15.

programları bütün fertlerin eğitimden yararlanma olanağına sahip olacağı biçimde oluşturulmuştur.

4.4.2.3. Program ve Yöntemlerde Bilimsellik ilkesi ve Uygulaması

Atatürk, hayatı boyunca bilimsel düşünceden vazgeçmemiş Türk devletinin gelişmesi için de bilimi tek kurtuluş yolu olarak görmüştür. Eğitimin amaçlarına ulaşabilmesi için süreklilik ve bilimselliğin programlarda olması gerekmektedir.

Bilim ve teknolojinin sürekli ilerlemesine bağlı olarak eğitim programlarının amaç, muhteva ve araçlarıyla sürekli yenileştirilmesi gerekmektedir.⁴¹⁹ Atatürk, 1922 TBMM açılış konuşmasında öğretim programlarının önemine vurgu yapmıştır:

“Hükümetin en verimli ve önemli görevi eğitim işleridir. Bu görevde başarılı olabilmek için öyle bir program uygulamak zorundayız ki, o program milletimizin bu günkü durumu ile sosyal ve yaşamın ihtiyaçları ile yerel şartlarla ve çağın gerekleri ile tam anlamıyla denk ve uygun olsun. Bunun için büyük, hayali ve anlaşılması güç görüşlerden tamamen arınarak gerçeklere en iyi bir biçimde yaklaşmak gereklidir. Yapılacak girişimin neleri kapsadığı ancak bu suretle kendiliğinden açığa çıkar”⁴²⁰

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile öğretim işleri laik esaslara dayandırılmıştır. Bunun bir sonucu olarak da öğretim programlarında bilimsellik ön plana çıkmıştır.

4.4.2.4. Ekonomik Etkinlik İlkesi ve Uygulaması

Atatürk İzmir İktisat Kongresi’ni açarken yeni devletin eğitim programının ilkelere hem ilköğretimde hem de ortaöğretimde ekonomi temelli olacağını ifade etmiştir:

“Arkadaşlar bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları iktisat programlarından çıkmalıdır. Çünkü demin dediğim gibi her şey bunun içinde mündemiçtir. Binaenaleyh o suretle talim ve terbiye etmeliyiz, onlara o suretle ilim ve irfan vermeliyiz ki âlemi ticaret, ziraat ve sanatta ve bütün bunların

⁴¹⁹ Nurdan Kalaycı, *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim: Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul 1988, s. 10.

⁴²⁰ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm (23.03.2019)

faaliyet sahalarında müsmir olsunlar, faal olsunlar, ameli bir uzuv olsunlar. Binaena-leyh maarif programımız, gerek iptidai tahsilde gerek orta tahsilde verilecek bütün şeyler, bu noktaya göre olmalıdır."⁴²¹

Atatürk bu ifadeleriyle ilköğrenim ve ortaöğrenimde verilen eğitimin bireyleri ekonomiye aktif şekilde katılacak şekilde hazırlaması gerektiğini vurgulamaktadır.

4.4.2.5. Öğretimde Birlik ilkesi ve Uygulaması

Atatürk'ün; "Ülke çocuklarının ortak ve çeşit olarak kazanmak zorunda oldukları bilim ve teknik vardır. Yüksek meslek ve uzmanlık yollarının ayrılabilceği öğretim basamaklarına dek, eğitim ve öğretimde birlik, toplumumuzun ilerlemesi, yükselmesi bakımından çok önemlidir. Kesin olarak bilmeliyiz ki, iki parça olarak yaşayan uluslar güçsüzdür." ifadesinden anlaşılacağı üzere öğretimde birlik ilkesi, Atatürk'ün eğitim amaçlarıyla yakından ilgilidir. Atatürk, ilerlemenin bir gereği olarak gördüğü öğretimde birlik ilkesini devrim kanunu haline getirmiş ve eğitim sistemimizi Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na göre kurmuştur.

4.4.2.6. Karma Eğitim ve Kadınların Eğitimi İlkesi

Bir toplumun gelişmesi o toplumu oluşturan bütün fertlerin başarısına bağlıdır. Toplumu oluşturan fertlerde cinsiyete bağlı olarak ayrımcılık yapmak bir ulusun geleceğini de heba etmesi anlamına gelmektedir. Günümüz dünya koşullarına baktığımızda Atatürk'ün kadın eğitimine niçin önem verdiğini bir kez daha anlamış oluruz. Türk kadınının Milli Mücadele'de gösterdiği fedakârlıklar bağımsızlığımızda büyük rol oynamıştır. Eğer kadınlar savaş gibi oldukça zor şartları kendi içerisinde barındıran güçlüklerle mücadele edebilmişse kadına biçilen tek taraflı rollerin de kendiliğinden yıkılması anlamı taşır. Atatürk milletin kurtuluşunu milletin kendisinde görmüş ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir devlet sistemi inşa etmemiştir. Hem kadınların eğitimi hem de karma eğitimle cinsiyete dayalı ayrımı ortadan kaldırmıştır. Türk kadını kendisine verilen fırsatlarla hak ettiği yeri almıştır.

---

⁴²¹ Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, s. 11.

Atatürk'ün daha 1923 yılında İzmir'de; "...Bizim toplumumuz için bilim ve teknik gerekse aynı ölçüde hem erkek, hem de kadınlarımızın kazanması gerektir. Bundan ötürü kadınlarımız da bilgin ve teknik insan olacaklar ve erkeklerin geçtiği bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir. Sonra kadınlar toplum yaşamında erkekle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve arkadaşı olacaklardır."⁴²² şeklindeki ifadeleri o günlerde Türk kadınının geleceği hakkında bize fikir vermektedir.

4.4.2.7. Öğretmenin Etkinliği İlkesi ve Uygulaması

Atatürk'ün eğitime verdiği önem esasında öğretmene verdiği önemle eşdeğerdir. Öğretmen eğitimin vazgeçilmez bir öğesidir. Atatürk döneminde yapılan devrimler kendi zamanında çeşitli muhalefetle karşılaşsa da devrimi yapanlar devrimlerin gereğini iyi biliyordu. Ancak gelecek kuşakların devrimleri anlaması için eğitim sisteminin ve öğretmenin bu yol üzerinde bir görev alması gerekmiştir. Hem kendi zamanında hem de sonraki kuşakların devrimleri benimsemesi için öğretmenlere büyük bir görev düşmüştür.

Atatürk milletlerin gerçek kurtuluşunun ancak gerçek bir eğitimle olacağını düşünmüştür. Toplumda ulus bilinci yerleşmeden milli hedeflerin gerçekleşmesi mümkün değildir. Atatürk bu amacın gerçekleşmesinde öğretmenlerin önemini şöyle ifade etmiştir:

"Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet, henüz millet namını almak istidadını kesbetmemiştir. Ona alelade bir kitle denir, millet denemez. Bir kitle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır."⁴²³

Sonuç olarak Atatürk'ün eğitim ilkeleri ile yapılan eğitim uygulamaları arasında zamana bağlı bir değişiklik olmamıştır. Atatürk döneminde eğitim alanında yapılan bütün inkılaplar Atatürk'ün eğitim felsefesini yansıtmaktadır. Eğitim alanında Atatürk'ün tasvip etmediği bir inkılap gerçekleşmemiştir. Ancak eğitim hedeflerinin ger-

---

⁴²² Gedikoğlu, s. 23.

⁴²³ Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, s. 25.

çekleşmesinde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik koşullar etkili olmuştur. Atatürk bu koşullara bağlı olarak adım adım, hedeflediği Türkiye'yi inşa etmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma sürecinde Atatürk Dönemi'nde Türk eğitimi üzerinde tarihsel olarak etkili olan felsefi akımların temel savları ile bu akımlardan hangilerinin Atatürk tarafından benimsedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Atatürk, kendi döneminde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında yapılan inkılapların öncüsü olmuştur. Atatürk'ün felsefi görüşlerinin bilinmesi o dönemin eğitim anlayışının da anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Atatürk'ün eğitim felsefesi ve Türk eğitim sistemi üzerinde etkili olan felsefeler üzerine ayrı ayrı birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan bir kısmı Atatürk'ün etkilendiği felsefeleri; bir kısmı da eğitim sistemimiz üzerinde etkili olan felsefi akımları tespit etmektedir. Çağlayan (2007)⁴²⁴ tarafından yapılan çalışmada Türk eğitim sistemi üzerinde etkili olan felsefelerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada klasik eğitim felsefeleri tespit edilerek eğitim ile felsefe arasındaki ilişki belirtilmiştir. Söz konusu çalışma, eğitim felsefelerinin belirlenmesi bakımından bu araştırma ile benzerlik taşımaktadır.

Özkan (2011)⁴²⁵ tarafından yapılan çalışmada Atatürk'ün eğitim felsefesinde etkili olan kitapların rolü ve etkisinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu araştırmanın odak noktasını Atatürk'ün düşünce dünyasında etkili olan kitaplar oluşturmaktadır. Bu çalışma Atatürk'ün felsefi görüşlerini belirtmesi bakımından bu çalışma ile benzerlik taşımaktadır.

---

⁴²⁴ Semiha Çağlayan, *Türk Eğitim Sistemi Üzerinde Etkili Olan Felsefi Akımlar*, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hakkı Kızılloluk), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

⁴²⁵ U. Birkan Özkan, *Atatürk'ün Eğitim Anlayışının Şekillenmesinde Etkili Olan Kitapların Rolü*, (Danışman: Dr. İsmail Zencirci, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Atatürk döneminde eğitim politikaları üzerine yapılan bir başka çalışma ise Kapluhan (2011)⁴²⁶ tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, Atatürk'ün eğitim anlayışını ve Atatürk'ün eğitim politikaları arasındaki ilişkilerle birlikte coğrafya eğitimi üzerine odaklanmaktadır. Köklü inkılapların tespit edildiği bu araştırma, yapılan inkılapları felsefi açıdan belirtmesi bakımından bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Ancak Kapluhan(2011) tarafından yapılan çalışmanın odak noktasını pragmatizm, rasyonalizm ve pozitivizm oluşturmaması bakımından bu çalışmadan farklılık göstermektedir.

Atatürk'ün eğitim felsefesiyle ilgili bir başka çalışma ise Tezcan (1989)⁴²⁷ tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Atatürk'ün hangi felsefelerden etkilendiği tespit edilmiştir. Tezcan'a göre Atatürk; pozitivist, pragmatist ve rasyonalisttir. Tezcan'ın çalışması bu araştırmayı desteklemesi bakımından önemlidir.

Atatürk'ün eğitim politikaları üzerine bir başka çalışma ise Gökçe (2006)⁴²⁸ tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada Atatürk'ün eğitim politikalarının ülkemizde eğitimin çağdaş anlamda düzenlenmesinde etkileri ve Atatürk'ün eğitim ilkelerinin çağdaş eğitim ilkeleri ile olan paralelliklerinden bahsedilmiştir. Gökçe'nin araştırması Atatürk dönemi eğitim politikalarının açıklanması bakımından bu çalışma ile benzerlik taşımaktadır.

Karaca (2015)⁴²⁹ ise yaptığı çalışma ile pozitivizmi felsefi ve sosyolojik açıdan irdelemektedir. Bu çalışmanın odak noktasını pozitivizmin cumhuriyet dönemindeki değişimlerle olan ilişkisi oluşturmaktadır. Karaca'nın (2015) pozitivizmin erken dönem cumhuriyet üzerindeki etkilerini tartıştığı bu eser ile bu çalışma arasında pozitivizmin Türk düşünce dünyasındaki etkisini göstermesi bakımından benzerlikler taşımaktadır.

---

⁴²⁶ Erol Kapluhan, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları (1923-1938) ve Coğrafya Eğitimi*, (Danışman: Prof. Dr. Ramazan Özey), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2011.

⁴²⁷ Mahmut Tezcan, "Atatürk'ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Bakış", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S. 15, Temmuz 1989, ss. 557- 594.

⁴²⁸ Birsen Gökçe, "Atatürk ve Eğitim Politikası", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, ss. 85-94.

⁴²⁹ Karaca, 2015.

Kırık ve Morva (2016)⁴³⁰ tarafından yapılan çalışmada ise pragmatizm ve cumhuriyet modernleşmesi incelenmiştir. Cumhuriyet inkılaplarının pragmatik felsefe ile olan ilişkileri, pragmatizmin ana kavramları doğrultusunda açıklanmıştır. Bu yönüyle bu çalışmayı destekleyici niteliktedir.

Yukarıdaki çalışmalardan da anlaşılacağı gibi felsefi akımlar ile eğitim arasındaki ilişkiler ya kendi içerisinde incelenmiş ya da sadece Atatürk'ün eğitim anlayışı ve politikaları üzerine yoğunlaşmaktadır. *Felsefi Akımların Atatürk Dönemi Türk Eğitim Sistemi Üzerine Yansımaları* adlı çalışma, eğitimde etkili olan felsefi akımlarla birlikte, bir bütün halinde pragmatizm, pozitivism ve rasyonalizm ile Atatürk dönemi eğitim alanındaki inkılaplar arasındaki ilişkiyi tespit ederek literatürdeki boşluğu tamamlamaya çalışmıştır.

Bu amaçla araştırma problemi ve birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü alt problemlere dair bulgular ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Pozitivizm, pragmatizm ve rasyonalizm(*Ada Deneyimciliği*) gibi felsefi akımlar epistemolojik olarak deneysel bilgiyi “*gerçek bilgi*” olarak görmektedir. Atatürk'ün bu üç felsefi akımla olan bağlantısı bu üç akımın birbirleriyle olan bağlantısının bir sonucudur. Atatürk için akılcılık ve bilimsellik temel ilkedir. Türk eğitim sistemi üzerinde Atatürk'ün aktif rol alması bu akımların da etkisini artırmıştır. Türk eğitim sistemi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile köklü değişikliğe uğramıştır. Bu kanun geleneksel anlayıştan kopuşu göstermektedir. Modernleşme sürecinde pozitif düşünce kültürel açıdan laikleşmeye katkı sağlamıştır.

2. Eğitim Türk modernleşmenin bir aracı olarak görülmüştür. Toplumun kendi kendine birden modernleşemeyeceği düşüncesi sonucu eğitim sistemi ile modernleşme sürecinin hızlandırıldığı düşünülmektedir.

3. Devletin kendi siyasal düzenini yerleştirmek ve korumak amacıyla kendi belirlediği esaslara göre bireyler yetiştirmesi düşüncesi Türk eğitim sisteminde hâkim olmuş düşüncedir. CHP'nin 1931 ve 1935 programlarında eğitim, Atatürk ilkelerine göre temellendirilmiştir. Türk eğitiminin öncelikli amacı bağımsızlığı ve cumhuriyeti korumaktır.

4. Atatürk Dönemi Türk eğitim sistemi milletin değerleriyle uyuşmayan düşüncelere karşıdır. Pragmatizmin ideolojik savları mutlaklaştırmaması Atatürk'ün eğitim felsefesi

---

⁴³⁰ Kırık; Morva, 2016.

ile örtüşmektedir. Türk eğitim sistemi faydacı bir anlayışla bilgi ve teknolojiyi kullanan vatandaşlar yaratma amacı taşımaktadır. I. İcra Vekilleri Heyeti Programı'nda çeviri eserlerin ilim ve fen alanıyla sınırlandırılması pozitivist düşüncenin evrensel düşünce olarak kabul edildiğini göstermektedir. Atatürk'ün "*ilim ve fen nerede ise oradan alacağız.*" ifadeleri bu kanıyı güçlendirmektedir. Celal Bayar Hükümeti eğitim programında ilköğretim hedefleri arasında yer alan millete dilini ve tarihini öğretme gayesi yine pragmatizmde yer alan "*deneyimi aktarma*" düşüncesiyle örtüşmektedir.

5. Felsefi akımlardan herhangi birisinin bütün tarihimiz boyunca katı bir şekilde Türk eğitimi üzerinde söz sahibi olduğu söylenemez. Atatürk öncesi Türk eğitiminin kaynağında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi şartlar etkili olmuştur. Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımları arasında farklı felsefi temelleri görmek mümkündür. Bu akımlar arasında Cumhuriyet Dönemi Türk eğitimi üzerinde Ziya Gökalp'in Türkçülük anlayışı ve modernleşme fikirleri Türk eğitim sistemi içerisinde kendisine yer bulmuştur.

6. Türk eğitim sistemi toplumun benimsediği değerlerden ayrı bir tutum içerisinde gelişmemiştir. Marksizm benzeri geniş kitlelerde karşılığını bulmayan felsefeler eğitim politikalarında geçerli olmamıştır. Bu durum Türk eğitim sisteminin Türk toplumunun doğasıyla ilişkili olduğunun göstergesidir.

7. Türk eğitimi zamana bağlı olarak değişik evrelerden geçmiş, bir sonraki evre bir öncekinden bağımsız gelişmemiştir. Osmanlı Devleti'nde yaşanan siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel bunalımlar Atatürk Dönemi'nde yapılan eğitim alanındaki inkılapların gerekçelerini oluşturmuştur. J. Dewey, A. Kuhne ve O. Buyse gibi yabancı uzmanların görüşleri alınarak okul sistemleri ve ders kitapları hazırlanmıştır. Atatürk bu uzmanların fikirlerinden yararlanmakla birlikte bu fikirleri yeterli bulmamıştır. Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar eğitim alanındaki inkılapların daha çok realist ve idealist bir çizgide yürütülmesine neden olmuştur. Saffet Arıkan'ın belirttiğine göre 1936 yılında 40.000 köyün 35.000'inde ilkokul ve öğretmen olmaması ve bu eksikliklerin giderilme çabası ortaöğretim ve yükseköğretim alanında yapılacak çalışmalarını kısıtlamıştır.

8. Türk eğitimi üzerinde Osmanlı aydınlarının çağdaş pedagojik eğilimleri ve önerileri Cumhuriyet Dönemi eğitim düşüncesinde etkili olmuştur. S. Celal Antel'in "*Maarif Teşkilatı Hakkında Layiha*" adlı raporunda Türk eğitim sisteminde okul ile yaşam arasındaki kopukluk olduğu ve bunun giderilmesi gerektiği yönündeki tespiti pragmatist eğitim felsefeye örtüşmektedir. Ancak Türk eğitim programları Köy Enstitüleri hariç tutulursa esaslı bir çizgide ilerlemiştir.

9. Eğitimde bireyi ön plana çıkaran J.J. Rousseau ve J. Dewey gibi filozofların pedagojik eserlerinin Türkçeye çevrilmesi eğitimcilerimizin geleneksel eğitim anlayışına alternatif üretmelerini sağlamıştır. İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu "*İçtimai Mektep*" adlı eserinde okulu demokratik bir üretim alanı olarak kurgulamıştır. Okulun hayatın kendisi olması düşüncesi pragmatik felsefenin etkisini göstermektedir.

10. Türk eğitimi, Atatürk Dönemi'nde devrimci bir anlayışla köklü değişikliklere uğramıştır. Bu değişiklikler, Atatürk öncülüğünde Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuştur. Bu durum realist felsefeyi yansıtmaktadır. Eğitim alanında yapılan inkılaplar ile Türkiye'nin muasır medeniyetler seviyesine yükselmesi amaçlanmış, eğitim sistemi devlet kontrolünde olmuş, Türk milli kimliğine zarar verecek ve bilimsel olmayan görüşler etrafında oluşan eğitim uygulamalarına Atatürk öncülüğünde son verilmiştir. Tüm yurttaki eğitim ve bilim alanında inkılapların yapılması gerektiğini belirtmiştir.

11. Atatürk çağdaş Türk eğitim sisteminin şekillenmesinde birinci dereceden etkili olmuştur. Atatürk'ün felsefi anlayışının bir sonucu olarak milli, modern ve laik bir eğitim sistemi inşa edilmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu Atatürk'ün Türk eğitim sistemindeki etkisini açıkça göstermektedir.

12. Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik şartlar Atatürk'ün eğitim hedeflerini felsefi anlamda etkilemese de eğitim uygulamalarında çeşitli güçlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Cumhuriyet sistemini muhafaza etmek amacıyla, eğitim programları cumhuriyetçi, laik ve milliyetçi bireyleri yetiştirecek şekilde uygulamaya konulmuştur.

13. Atatürk cumhuriyeti ve bağımsızlığı korumayı eğitimde en önemli amaç olarak görmüş, Türk eğitiminin amaçsal içeriğini özellikle bu iki ilkeye bağlı olarak şekillendirmiştir. Türk eğitim sistemi bireyin doğasını ön plana çıkarıcı değil; toplumsal birlikteliği geliştirici “*iyi vatandaş*” yetiştirecek şekilde oluşturulmuştur. Bu yönüyle Türk eğitim sistemi realist bir yapıdadır.

14. Atatürk, çağdaş eğitim yöntemlerinin gelişmesi amacıyla yabancı bilim adamlarından yararlanmıştır. Özellikle John Dewey’in Türkiye’ye davet edilmesi ve kedisinden raporlar istenmesi, eğitimde pragmatist felsefeye olan eğilimi göstermektedir. Bu yönüyle Atatürk çağdaş bir eğitim felsefesini daha cumhuriyetin ilk yıllarında uygulamaya geçirmek istemiştir. Atatürk Dönemi’nde Dewey’in eğitim felsefesi Türkiye’de uygulama alanı bulamamıştır.

5.2. Öneriler:

Klasik felsefi akımlardan farklı olarak gelişen, analitik ve eleştirel felsefeler işe koşularak Türk eğitimin herhangi bir boyutunun incelenmesi eğitim sistemimizin kaynaklarını ve gerekçelerinin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Bu amaca ilişkin öneriler:

1. Atatürk’ün tek bir felsefeye bağlı olmaması Atatürk’ün düşünce dünyasını farklı boyutlardan ele almayı gerektirmektedir. Bunun sağlanabilmesi adına Atatürk’ün fikri yapısının oluşumunda etkili olan olaylar ve onda bıraktığı izler daha derinlikli bir araştırmayla tespit edilerek felsefi sistemlerle olan ilişkisi analiz edilebilir.

2. Felsefi akımların temel savlarının oldukça soyut olması, tarihsel süreç içinde filozoflarca farklı boyutlara taşınması ve felsefi akımlar üzerinde çalışan araştırmacıların farklı yorumları bu akımların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, araştırmacıyı hataya sevk edebileceğinden felsefi akımların ana metinlerine ulaşılarak yorumlayıcılarından da ayrı analizler yapılması daha sağlıklı sonuçların elde edilmesini kolaylaştırabilir.

3. Felsefi akımlar her ne kadar Türk eğitim sisteminde etkili olmuşsa da bir felsefi akımın Türk düşünce dünyasında hangi ölçülerde etkili olduğu bizi göreceli so-

nuçlara götürebilmektedir. Bu durumun aşılması için felsefi akımlarla eğitim uygulamaları arasındaki ilişki, farklı çalışmalarla elde edilen sonuçların mukayese edilerek ortak noktalarının tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır.

4. Felsefi akımların Atatürk'ün görüş ve önerileriyle olan ilişkisi tespit edilse de Atatürk dönemi eğitim uygulamalarına ve programlarına bakılması felsefi akımların etkisinin somutlaştırılması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

TBMM Açık Arşivi

Yayınlar

AHMED, Feroz; *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (çev. Yavuz Alogan), 15.bs., İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.

AKÇURA, Yusuf; *Üç Tarz-ı Siyaset*, 5.bs., İstanbul: Ötüken Yayınları, 2018.

AKDAĞ, Ömer; "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Eğitim Alanında Yabancı Uzman İstihdamı (1923-1940)", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, 2008, ss. 45-77

AKDOĞAN, E. Mindivanlı; "Köy enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2016

AKIN, Fehmi; *Atatürk'ün Sonbahar Gezileri*, Ankara: Anekdot Yayınevi, 2008.

AKTAR, Yücel; "Atatürk'ün İstanbul Üniversitesi'nin Kuruluşuyla İlgili Özel Notları ve Görüşleri", I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1994, ss. 245-256.

AKYÜZ, Yahya; "Atatürk'ün Eğitim Düşüncesinin Kökenleri", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 2, 1996, ss. 685-693.

AKYÜZ, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2016*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2016.

AKYÜZ, Yahya; *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1839-1950)*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2012

ALKAN, M. Öznur; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Modernleşme ve Eğitim”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 6, S. 12, 2008, ss. 9-84.

ALTUNER, İlyas; “Descartes Felsefesinde Kuşkudan Bilgiye Geçiş ve Zihnin Kendini Kavrayışı”, *Beytulhikme An International Journal of Philo*, S. 1, 2011, ss. 91- 104.

ARI, Asım; “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 22, S.2, 2002, ss. 181-192.

ARMAOĞLU, Fahir; *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914)*, 15.bs., İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

ARSLAN, Ahmet; *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 :Sofistlerden Platon’a*, 7.bs., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

ARSLAN, Ali; SELÇUK, Mustafa; “Üniversite ve Özerklik: Tek Parti Döneminde Yüksek Öğretim (1923-1946)”, *Türk Literatürü Dergisi*, C. 6, S. 12, 2008, ss. 349-369.

ARSLANOĞLU, İbrahim; *Eğitim Felsefesi*, 2.bs., Ankara: Nobel Yayınları, 2018.

ATA, Bahri; “1924 Basımı Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey’in Türkiye Seyahati”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 21, S.3, 2001, ss. 193-207.

ATA, Bahri; “Marksist Siyaset ile Durkheimci Pedagoji Arasında Bir Türk Aydını: Sadrettin Celal Antel ve Tarih Öğretimi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, S. 175, ss. 27-40.

AYBEK, Şahin; *Atatürk CHP ve Eğitim*, 14.bs., Ankara: Sonçağ Yayınları, 2015.

AYSAL, Necdet; “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 35-36, Mayıs-Kasım 2005, ss. 267-282.

BACON, Michael; *Richard Rorty Pragmatizm ve Politik Liberalizm*, (çev. Banu Özdemir), İstanbul: Sitare Yayınları, 2010.

BAKIR, Kemal; “Pragmatizm ve Eğitime Yansımaları”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.14, Ocak 2006, ss. 49-68.

BAKIR, Kemal; *Demokratik Eğitim*, 3.bs., Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2014.

- BAL, Hüseyin; *John Dewey'in Eğitim Felsefesi ve 1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri*, 2.bs., Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2010.
- BALTACIOĞLU, İ. Hakkı; *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- BARAN, T. Alim; Atatürk'ün Eğitim Düşüncesi, Parlak, M. A., (edt.), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, (19-33), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010
- BAŞARAN, İ. Ethem; ve ÇINKIR, Şakir; *"Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi"*, Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, 2013.
- BAŞARAN, İbrahim; *Türkiye Eğitim Sistemi*, 2.bs., Ankara: Belirtilmemiş, 1994.
- BAŞGÖZ, İlhan; *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2016.
- BAYKENT, U. Özen, "Bilginin Olanaklılığı Problemi Açısından Hume'da ve Kant'ta Nedensellik Sorunsalı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 55, 2018, ss. 132-141.
- BAYKENT, U. Özen; "Bilginin Kaynağı üzerine" *Journal of Current Researches on Social Sciences*, C. 7, S. 1, 2017, ss. 173-190.
- BAYRAKLI, Bayraktar; "Eğitim Felsefesinde İdealizm" *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1986, ss. 188-189.
- BERKES, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.
- BİLGİN, Beyza; "Tevhidi Tedrisat Kanunu ve Din Eğitimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 12, S. 35, Temmuz 1996, s. 527-535.
- BİLHAN, Saffet; *Eğitim Felsefesi Kavram Çözümlemesi*, C.1, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları, 1991.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit; *Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2014.

- BİNBAŞIOĞLU, Cavit; *Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi, 1982.
- BOLAT, B. Selman, “Fransız İnkılabının Türk modernleşmesine Etkileri”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, 2005, ss. 149-167.
- BORAK, Sadi; “Atatürk’ün Resmi Yayınlarına Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri”, İstanbul 1997, s. 158. ; Akt: Eyüp Şimşek, s. 227.
- BOSTANCI, M. Naci; *Cumhuriyetimiz*, Ankara: Vadi Yayınları, 2002.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri, “İdealizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 1-2, 1988, s. 349.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri, “Pragmatizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 20, S. 1-2, 1988, ss. 130-131.
- BÜYÜKDÜVENÇİ, Sabri, “Realizm ve Eğitim”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1990, s. 135.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener vd.; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- CEVİZCİ, Ahmet, *Bilgi Felsefesi*, 4. bs., İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- CEVİZCİ, Ahmet; *Büyük Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- CEVİZCİ, Ahmet; *Eğitim Felsefesi*, 5.bs., İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- CEVİZCİ, Ahmet; *Felsefe Sözlüğü*, 6.bs., İstanbul: Say Yayınları, 2017.
- CEYLAN, Tuncay, “Platon Ontolojisinde Metafizik İkicilik ve Bunu Hazırlayan Felsefi Ortam”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 22, S.3, 2018, ss. 1509-1527.
- COMTE, Auguste; *Pozitif Felsefe Dersleri ve Pozitif Anlayış Üzerine Konuşma*, (çev. Erkan Ataçay), Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2015.
- COPLESTON, Frederick; *Felsefe Tarihi: İngiliz Görgücülüğü*, (çev. Aziz Yardımlı), C. 5, Bölüm ab., İstanbul: İdea Yayınları, 1991.

CORNFORTH, Maurice; *Pozitivizme ve Pragmatizme Karşı Felsefeyi Savunmak*, (çev. Tonguç Ok), 2.bs., İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2009.

Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, C. 1., Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1946.

ÇAYCI, Abdurrahman; “Atatürk Bilim ve Üniversite”, I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1994, ss. 229 - 237.

ÇETİN, İsmail; “Berkeley İmmateryalizminin Dayandığı Argümanlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 2, 2004, ss. 279 - 298.

DEWEY, John; *Okul ve Toplum*, (çev. H. Avni Başman), 5.bs., Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.

DEWEY, John; *Tecrübe ve Eğitim*, (çev. Fatma Başaran ve Fatma Barış.), Pi Yayınları, 1966.

DEWEY, John; *Yarının Mektepleri*, (çev. S. Celal Antel), İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1938.

DEWEY, John; *Özgürlük ve Kültür*, (çev. Vedat Günyol), 2.bs., İstanbul: Çan Yayınları, 1964.

DOĞAN, Hıfzı; “Atatürk’ün İşlevsel Eğitim Anlayışı”, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 72.

DOĞAN, İsmail; *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

DOĞAN, İsmail; *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri,: Kurumlar, Kişiler, Söylemler*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

DÖLEN, Emre; “Salih Zeki ve Darülfünun”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S.1, 2005, ss. 123-135.

EKİNCİ, Yusuf; *Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim (1920 - 1994)*, Ankara: Tek Işık Yayınları, 1994.

ERDEM, A.Rıza; “Atatürk’ün Bilime Verdiği Önem: Bilimi ve Bilimsel Düşünceyi Hayatta Rehber Edinmesi”, *Belgi Dergisi*, S. 8, Yaz 2014 / II. s. 1041.

- ERGÜN, Mustafa; *Eğitim Felsefesi*, 2.bs., Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2009.
- ERGÜN, Mustafa; “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Eğitim”, Hesapçioğlu, M., Durmuş, A. (edt.), *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi*, (56-79), Ankara: Nobel Yayınları, 2006.
- FİLDİŞ, Berna; “Bir Osmanlı Aydını Olarak Beşir Fuad” , *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S.1, 2017, ss. 555-584.
- FOLSCHEID, Dominique; *Felsefe Akımları*, (çev. Muna Cedden), Ankara: Dost Kitabevi, 2015.
- GEDİKOĞLU, Şevket; *Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1978.
- GÖKBERK, Macit; *Felsefe Tarihi*, 31. bs., İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.
- GÖKSEL, Burhan; “Atatürk’ün Eğitim Konusundaki Görüşleri ve Misak-ı Maarif”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 1, S. 3, Temmuz 1985, ss. 921- 958.
- GÖZE, Ayferi; *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 10.bs., İstanbul: Beta Yayınları, 2005.
- GUTEK, Gerald; *Eğitime Felsefi Ve İdeolojik Yaklaşımlar*, (çev. Nesrin Kale), Ankara: Ütopya Yayınları, 2017.
- GÜLŞEN, Hecer; “Türk Edebiyatında Hakikat Arayışları ve Beşir Fuad”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, , S. 42, 2017, ss. 159 - 171.
- GÜN, Ömer; “Ahmet Rıza’nın Batı Medeniyeti Algısı Ve Modernleşme Düşüncesi”, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, C. 1, S. 2, Kasım 2016, ss. 260-293.
- GÜNDÜZ, Mustafa; *Türkiye’de Eğitimin Kısa Tarihi*, Gümüş. A. (edt.), *Türkiye’de Eğitim Politikaları*, (17-53), Ankara: Nobel Yayınları, 2015.
- GÜNDÜZ, Mustafa; *Maariftten Eğitime*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.

- GÜNEŞ, H. Nihat, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Muhafazakâr-Liberal Yüzü, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, Sayı: Ek Sayı, Aralık 2016, ss. 59-80.
- HAYTA, Necdet; ÜNAL, Uğur; *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*, 5.bs., Ankara: 2012.
- HEİMSOETH, Heinz; *Felsefenin Temel Disiplinleri*, (çev. Takiyettin Mengüşoğlu), 3.bs., Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2007.
- HESAPÇIOĞLU, Muhsin; “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim politikası ve Felsefesi”, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 29, 2009, ss. 121-138.
- İNALCIK, Halil; *Osmanlı ve Modern Türkiye*, 3.bs., İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.
- İNAN, Afet; *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, 19.bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
- JAMES, William; *Öğretmenlere Öğütler*, (çev. Serkan Gökteş), Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2004.
- KABAKÇI, Enes; “Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmed Rıza’nın Pozitivizmi”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 1, 2014, ss. 27-58.
- KAFADAR, Osman; *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*, 2.bs., İstanbul: 2016.
- KALAYCI, Nurdan; *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim: Hükümet Programları ve Uygulamalar*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1988.
- KAMER, S. Tunay; “Türk Eğitim Sisteminde Karma Eğitime İlişkin fikirler”, *Tartışmalar ve Uygulamalar (1908-1950)*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2013.
- KAPLAN, İsmail; *Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- KARACA, Nuray; *Pozitivizmin Erken Dönem Cumhuriyet Dönemine Etkisi*, 2.bs., Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.

- KARAKUŞ, Mehmet; “Son Dönem Osmanlı Aydınlarından Ahmet Şuayb’ın Fikrî Yapısı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 3, 2015, ss. 167-187.
- KARAL, E. Ziya; *Osmanlı Tarihi: Nizamı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, C.5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- KEHA, M. Kaya; “Modern Felsefenin Öncüleri: Descartes ve Bacon’da Yöntem Sorunu”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 56, 2016, ss. 117-132.
- KILIÇ, Eşref; *Türkiye’de Halk Eğitimi: Başlangıcından Bugüne Kadar*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1968.
- KILIÇ, Fahri; “Yeni Türk Alfabesinin Yaygın Eğitim Yoluyla Öğretilmesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 61, Güz 2017, ss. 207-248.
- KILIÇ, Sezen; *Türk - Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e Kadar)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2005.
- KINCAL, R. Yavaş; *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 5.bs., Ankara: Nobel Yayınları, 2017.
- KIRIK, Hikmet; MORVA, Oya, *Cumhuriyet ve Pragmatizm*, İstanbul: Doruk Yayınları, 2016.
- KIRPIK, Güray vd.; *Türk Eğitim Tarihi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.
- KİLİ, Suna; *Türk Devrim Tarihi*, 14. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- KOÇ, Emel; “Felsefe Nedir”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 3, Bahar 2009, ss. 221-231.
- KOÇER, A. Hasan; *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.

- KOÇER, H. Ali; “Türk Eğitim Tarihimizde Atatürk’ün Yeri”, Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu, 1981, s. 65.
- KORLAELÇİ, Murtaza; *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi*, 4. bs., Ankara: Kadim Yayınları, 2018.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri; *Kazım Karabekir ve Eğitim*, 2.bs., Konya: Çizgi Yayınevi, 2004.
- KURTYILMAZ, Deniz; “Pozitivizmin Doğrulama ve Yanlışlama İlkeleri Ekseninde Modern Bilimin Bilgiyi Metafizikten Arındırma İdeali”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, 2018, ss. 15-33.
- LEWIS, Bernard; *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (çev, B. Babür Turna), 8 bs., Ankara: Arkadaş Yayınları, 2015.
- MALA, Nur; “Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Programlarının Faydacı ve İlerlemeci Ekole Uygunluğu Bakımından Değerlendirilmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 2011.
- MAYER, Frederick; *Yirminci Asırda Felsefe*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1974.
- MİLL, J. Stuart; *Faydacılık*, (çev. Gökhan Murteza), İstanbul: 2017.
- MORVA, Oya; *Chicago Okulu Pragmatik Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2013.
- NAMAL, Yücel; KARAKÖK, Tunay; “Atatürk ve Üniversite Reformu (1933)”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, S.1, Nisan 2011, ss. 27-35
- OĞUZKAN, Ferhan; *Eğitim Üzerine*, Ankara: Ülkü Yayınları, 1966.
- OKÇABOL, Rıfat; *Türkiye Eğitim Sistemi*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005.
- OKUDAN, İskender; *Maarif Vekili Tevfik İleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2011.
- ORTAK, Şaban; “Atatürk Dönemi Eğitim Politikalarında Yabancı Uzman Raporlarının Etkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2004.

- ÖKLEM, Necdet; *Atatürk Döneminde Darülfünun Reformu*, Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007.
- ÖKTEM, Ülker; “John Locke ve George Berkeley'in Kesin Bilgi Anlayışı” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2003, ss. 133-149.
- ÖZALP, Reşat, *Türkiye 'de Mesleki ve Teknik Öğretim*, Ankara 1956, s. 41; Akt: BAŞGÖZ, 2016, s. 226.
- ÖZATA, Metin; *Atatürk, Bilim ve Üniversite*, Ankara: Tübitak Yayınları, 2013.
- ÖZBUDUN, Ergun; *1921 Anayasası*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2018.
- ÖZGEDİK, Mehmet; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Ülke Yayınları, 2014.
- ÖZKAN, Salih; *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- ÖZTÜRK, Emre; *Sosyal Bilimler Metodolojisinde Bir Yaklaşım Olarak Pragmatizm*, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2016.
- ÖZTÜRK, Kazım; *Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları*, C.2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- ÖZÜGÜL, Oğuz; *Pozitivizm Ya Da Mantık Olarak Felsefe*, İstanbul: Us Yayıncılık, 1991.
- PALAZOĞLU, A. Bekir; *Atatürk'ün Eğitimle İlgili Düşünceleri*, Ankara: Milli Eğitim Yayınları, 1999.
- PERİNÇEK, Doğu; *Kemalist Devrim-6 : Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri*, 2.bs., İstanbul: Kaynak Yayınları, 2014.
- POLITZER, Georges; *Felsefenin Temel ilkeleri*, (çev. Enver Aytekin), 6.bs., İstanbul: Sosyal Yayınları, 1993.
- SARAY, Mehmet, *Atatürk'ün Türklük ve Milliyetçilik Anlayışı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2012.
- SARIHAN, Zeki; *Milli Mücadelede Maarif Ordusu*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2013.

- SİLER, Abdurrahman; “Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1992.
- SOYKAN, Ö. Naci; *Bilgi ve Betimleme Pozitivizm ve Ernst Mach Üstüne*, İstanbul: Küreyl Yayınları, 1998.
- SÖNMEZ, Veysel; “Auguste Comte: Pozitivizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, S. 3, 2010, ss. 161-163.
- SÖNMEZ, Veysel; *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2017.
- SUCKİEL, E. Kappy; *William James’in Pragmatik Felsefesi*, (çev. Celal Türer), İstanbul: 2003.
- ŞANLI, H. Karaaslan; *Hasan Ali Yücel Konuşmaları Ulusal Kimlik İnşası ve Politik Retorik*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- ŞEMİN, Refia; *Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- ŞENŞEKERCİ, Erkan (edt.); *Söylev ve Demeçler*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 2014.
- ŞENTÜRK, Ayşegül; “Harf İnkılâbının Yapılışı ve Uygulanışında Basının Rolü”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, Ağustos 2012, ss. 27-44
- ŞİMŞEK, Eyüp; “Atatürk’ün Din Eğitimi İle İlgili Görüşleri”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 45, 2011, ss. 219-234.
- TAN, Mine; “Atatürk ve Karma Eğitim”, *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, 1981, s. 46.
- TANSUĞ, Sabiha; “Atatürk’ün Harf İnkılâbı ve Batı Trakya Türkleri”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 2, 1996, ss. 989 - 994.
- TAŞDEMİRCİ, Ersoy; “Atatürk’ün Önderliğinde Yapılan 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamlarının Rolü”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 2, 1996, ss. 769 -790.

- TEKELİ, İlhan; İLKİN, Selim; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- TEZCAN, Mahmut; “Atatürk’ün Eğitim Anlayışına Felsefi ve Sosyolojik Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.5, S. 15, Temmuz 1989, ss. 557-594.
- TEZCAN, Mahmut; “Eğitim Bilimleri Açısından Atatürk”, *Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. 2, 1996, ss. 695-707.
- TEZCAN, Mahmut; “Sosyoloji Açısından Atatürk”, *Atatürk Devrimleri ve Eğitim Sempozyumu*, 1981, s. 33.
- TEZCAN, Mahmut; *Atatürk ve Eğitim Bilimleri*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.
- TİMUÇİN, Afşar; *Felsefeye Giriş*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, 2003.
- TOKSOY, Nurcan; *Halkevleri: Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Ankara: Orion Yayınevi, 2007.
- TOPDEMİR, H. Gazi; “Felsefe Nedir? Bilgi Nedir? “*Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C. 23, S.1, 2009, ss. 119-133
- TOPSES, Gürsen; *Eğitim Felsefesi Temel Sorunları*, Ankara: Dayanışma Yayınları, 1982.
- TOUCHARD, Jean; *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (çev. İsmail Yerguz), İstanbul: Işık Yayınları, 2015.
- TUNAYA, T. Zafer; *Türkiye’de Siyasi Partiler*, “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın programı” Akt: İsmail Kaplan, ss. 146-147.
- TUNCEL, Gül; “Öğretmenlerin kendi Eğitim Felsefelerini İnşa Etmeleri Üzerine”, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 10, 2004, s. 226.
- TURAN, Kemal; *Mesleki Teknik Eğitimin Gelişmesi ve Mehmet Rüştü Uzel*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- TÜRKOĞLU, A; SARI, M; “Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları”, Hesapçıoğlu, M., Durmuş, A. (edt.), *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi*, (328 -364), Ankara: Nobel Yayınları, 2006.

- TÜRKOĞLU, Pakize; *Tonguç ve Enstitüleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- TÜZÜNER, Sedat; *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni Açış Konuşmaları*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 1987.
- ULUSKAN, B. Seda; *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- URAL, Şafak; *Pozitivist Felsefe*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- ÜLKEN, H. Ziya; *Eğitim Felsefesi*, 3.bs., İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2013.
- ÜLKEN, H. Ziya; *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 13.bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- WELLS, K. Harry; *Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm*, (çev. Tahsin Yılmaz), İstanbul: Sorun Yayınları, 1986.
- YALÇINKAYA, M. A; "Uyanış ve Toparlanma Çabaları", Gündüz T, (edt.), *Osmanlı Tarihi El Kitabı*,(375 - 376), Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- YAZICI, Sedat; *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.
- YEKE, Y. Karagöz; "Descartes ve Locke'un Epistemolojisi ve Sonuçları Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 46, 2011, ss. 183-231
- YILDIRIM, Ali; ŞİMŞEK, Hasan; *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 7.bs., Ankara: Seçkin Yayınları, 2008.
- YILDIRIMER, Şeniz; "İbn Sînâ ve Descartes'ın Bilgi Anlayışları Bakımından Karşılaştırılması I", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S.22, 2013, ss. 97 -129.
- ZÜRCHER, E. Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (çev. Yasemin Saner), 34. bs., İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

İnternet Kaynakları:

- <http://acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?menu=2&secim=10&YayinBIK=57#>
- http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/1.ciltsayi2/c1_s2_yucel_kabapinar.pdf
- http://melikeyigit.weebly.com/uploads/1/2/4/7/12475408/1.hafta_egitimin_temel_kavramlari.pdf
- <http://sosyolojisi.com/ziya-gokalp-in-goruslerinin-bicimlenisi-ve-sosyoloji-anlanyisi/1460.html>
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c55f042e1e6e5.74997952
- http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-13/ataturk-ve-kadin-egitimi>
- <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-42/ataturkculuk-ve-ataturk-ilkeleri>
- <http://www.dagarcikturkiye.com/ataturkbilim-ve-felsefe-yd-915.html>
- <http://www.kultur.gov.tr/TR-96473/turk-kadini.html>
- <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/51-52/19-ilyas-sogutlu-rasyonalit-ve-ampirist-siyasetin-felsefi-kokenleri.pdf>
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.1353.pdf>
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4f4723d64607.82198571
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c4f4817d3e098.30641893
- <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>
- <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1786>

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/549>

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/597>

<https://www.academia.edu/22087511/>

<https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/yaz-mufit-zaferden-sonra-hukümet-bicimi-cumhuriyet-olacaktır-1474285/>

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/01_11_1928.pdf

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/01_11_1932.pdf

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/1d3yy.htm

https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/5d2yy.htm

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400789.pdf

EKLER

EK 1:

29/12/928
71

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI
Başvekaleti celileye

71
44

الجمهورية العربية السورية
الوزارة الأولى
البيروت
الرقم
4242
174
937

Harf inkilabına ve millet mektepleri teşkilatına dair vilâyetlere vukubulan tebliğata peyderpey cevaplar gelmektedir bu cümleden olarak Aksaray ve Isparta vilâyetlerinden gelen telgraflarda halkın bu hususta pek ziyade istek ve arzusu görüldüğü ve ezotimle Ispartada bir mahalle halk dershanesinden vesika almalara o mahalle halkının büyük bir zıfâfet vermesinin ve Karnağaç köylerinden birisinde evelce hiç okuyup yazması olmayan bir çobanın yeni Türk harflerini iyi okuyup yazmak ehliyetnamesi alması üzerine kendi köyündeki dershaneye muallim tayin edilmesinin bu arzuya bariz bir delil olduğu bildirilmektedir. Arzederim efendim

Dahiliye vekili
S. Kaya

A. Akbayrak
Rafat
Tahdim
2-1-1929
J.

-1-

جواباً بالذات عمدة حالة اولدیی شیه تاریخ و نومروسک دوی دیا اولدور .

030 10 64 431 43

Harf inkılâbı neticesinde kurulan millet mekteplerine Aksaray ve Isparta halkının gösterdiği ilgi.

EK 2:

T. C. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

DAHİLİYE VEKÂLETİ

M. İ. M. U.

133
15

3/12/929

Sayı 2391
111
Bazın 995

Başvekaleti celileyse

Ankara şehrinin muhtelif semtlerinde bulunan millet mekteplerinin merasimi mahsusıyla I/10/929 tarihinde açıldığı ve ankara merkezinde bulunan 42 A . ve I9 B. kurslarına 1427 kadın ve 870 erkek ve mülhakatta açılan 130 dersaneye kadın ve erkek olmak üzere 4149 şahsın mütevazı bulunduğu ve halkın millet mekteplerine devamının temini için işbirliklerinden alındığı ve bu yoldaki mesainin mucibi memnuniyet bir halde inkişaf etmekte bulunduğu Ankara vilayetinin 20/II/929 tarihli ve 413/412 numaralı raporuna atfen arz olunur efendim .

Dahiliye vekili

maşix

S. Kama

1

BAŞBAKANLIK DAHİLİYE VEKÂLETİ EVRAKI

Tarih	Numara	Lef.
11-29	7627	

030	10					11216	15
-----	----	--	--	--	--	-------	----

Ankara'da açılan millet mekteplerine devam eden kadın ve erkek adedi ve alınan tedbirler sayesinde çalışmaların memnuniyet verici olduğu.

EK 3:

DEVLET ARŞİVİ VE MÜDÜRLÜĞÜ
Cumhuriyet Arşivi

B=5

125675

Cumhuriyet Halk Partisi
Genel Sekreterliği

Sayı
5/ 644

Ankara: 7.12.935

17/2/935 tarih ve 445 sayılı genelge ile mahbus yurtdaşların sosyal varlığımızın acınmağa değer üyeleri olduklarını kaydederek yurtdaşlarımızın iç varlıklarında tedavi etkisi yapmak için Halkevleri öğreneginde de yazılı olduğu gibi Halkevlerimizin bu müesseselerle ilgilenmelerini rica etmiştim. Bazı Halkevlerimizden bu alanda çalışmalarını gösteren bilgiler alıyorum. Ancak bütün evlerimizin bu çok yerinde olan çalışma alanında ileri bir heyecan içinde yürümlerini görmek isterim. Bunun için ana hatlarını yukarıda tarih ve numarası yazılı genelgede çisdiğim gibi mahbus yurtdaşlara çok kitap okutmak ve onların normal ve kültürel düzeylerini yükseltmek için onlarla sıkı bir surette ilgilenmenizi ve altı aylık çalışma raporlarında da bu hususta bu hususta tafsilat verilmesini dilerim.

103 Halkevi Başkanlıkları ile Birinci,Üçüncü ve Trakya Genel İspekterliklerine yazılmıştır .

M. A.

C.H.P. Genel Sekreteri
Kütahya Saylavı

A. Peker

490	01			3	11	14
-----	----	--	--	---	----	----

Halkevlerinin hapishanelerdeki yurtdaşlarla ilgilenmesi.

EK 4:

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT MÜDÜRLÜĞÜ		5 485	147 35	4 Dosya işaretleri 34
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI				
Evrakın	Numarası	141	Bütün Vekilliklere	
	Tarihi	8.3.1933	Başlıca (Mutat) Makamlara	
Yazan memur		<i>Emel</i>	Müdevvenata	
Yazı tarihi		9.3.1933		
Muavin		<i>Emel</i>	Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisliğinden	
Beyaz eden			8/3/1933 te yazılan 141 sayılı tezkerede ; ö-	
Beyaz tarihi			tedenberi dilimize girmiş olup yazımızda ve	
Karşılaştıranlar			konuşmamızda bugün de kullanmakta olduğumuz	
Sadira No.		6 642	yabancı kelimelerin bir an önce karşılıkları	
Merbutatı			nı bulmak ve yaymak için cemiyetin bir anket	
Sevk tarihi		9-7-1933	açmağa karar verdiği ve cemiyetin çalışması,	
Kaydeden		<i>H. H. H.</i>	kurultayca gösterilmiş yollarda yürümekle be-	
Düşünceler			raber bir taraftan da bu anketle Şemsettin	
			Samî beyin (kamusu türki) atlı lugatından x	
			alınacak arapça ve farsça kelimelerden her gün	
			10 - 20 tanesi gazete , radyo ve ajans yolla	
			rile halka bildirilerek karşılığını istenileceği	
			ve C.H.F. ile halk evleri de üç ay kadar sü-	
			recek olan bu işe yardım edecekleri ve ileri	
			sürülecek kelimeler bir taraftan gazete yazı-	
			cıları tarafından günlük yazılarında kullanı-	
			larak öteki taraftan cemiyetçe seçilecek ke-	
			limelerle Osmanlıcadan Türkçeye bir karşılık	
			klavuzunu yapılacağı bildirilmiş ve hükümetin	
			cemiyetin bu çalışmasında her vakıtki gibi	
			yardımda bulunmaları için bütün idare kolla-	
			rına buyruk verilmesi istenilmiştir .	
			Bu işin başarılması için bütün idare	
			kollarının her zamanki gibi yardımda bulun-	
			maları İcra Vekilleri Heyetince de tensip x	
			edilmiş olduğundan lazımgelen yardımın yapı-	
			lmasının bütün dairelere ehemmiyetle bildiri-	
			mesini dilerim efendim . Başvekil	

030 10 146 92 15

DİLİ TETKİK CEMİYETİ

Umumî Kâtipliği

Sayı: 141

Ankara, 8/3/1933

Tel: 1975

Yüksek Başvekilliğe

Pek Muhterem Paşa Hazretleri,

Ötedenberi dilimize girmiş olup yazımızda ve konuşmamızda bu gün de kullanmakta olduğumuz yabancı kelimelerin bir an önce karşılıklarını bulmak ve yaymak için T.D.T.C. bir anket açmağa karar vermiştir.

Cemiyetin Kurultayca gösterilmiş olan yollarda bütün çalışmalarını şimdiye kadar açılmış çığırlarda yürümeğe beraber bir taraftan da bu anketle Şemseddin Sami Beyin (Kamusu Türkî) adlı lûgatinden alınacak arapça ve farsça kelimelerden her gün 10-20 tanesi gazeteler, radyo ve ajans yolları ile halka bildirilecek ve karşılıkları istenecektir. C.H.F. ile Halkevleri de üç ay kadar sürecek olan bu işe yardım edeceklerdir. İleri sürülecek kelimeler bir taraftan gazete Başyazıcıları ve yazıcıları tarafından günlük yazılarında kullanılarak, diğer taraftan Cemiyetimizin tetkikinden geçerek seçilecek kelimelerle osmanlıcadan Türkçeye bir karşılık kılavuzu tertip edilecektir.

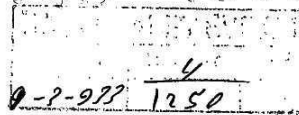
Dil işlerine en yakından ve en candan yüksek alâkasını çok iyi bildiğimiz saygıdeğer Hükûmetimizden türlü idare kollarına Cemiyetimizin bu çalışmalarına daima olduğu gibi yardım buyruğu verilmesini dileyerek en derin saygılarımızı sunarız Paşa Hazretleri.

T.D.T.C.Reisi
Maarif Vekili

Tamim

8-3-933

J. Peritbae

2

T.C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELAT MÜDÜRLÜĞÜ

Şube :
Sayı :

Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisiğinden 8/3/33 te yapılan 141 sayılı tekerede; Utendberi dilimize girmiş olup yasamında ve konuşmasında bugün de kullanılmakta olduğuna yabancı kelimelerin x bir an önce karşılıklarına bulmak ve yaymak için Cemiyetin bir anket açmağa karar verdiği ve Cemiyetin çalısması, Kurultayın günde - rilmis yollarda yürümekle beraber bir taraftan da bu anketle şen - ettin Gazi Beyin (Kuşçu Türk) atla lugatından alınacak arapça ve farsça kelimelerden hergün 10-20 tanesi gazete, radyo ve ajans yolla - riyle halka bildirilerek karşılığa istenileceği ve Cumhuriyet Halk Parkası ile Halk Evleri de üç ay kadar sürecek olan bu işe yardım edecekleri ve ileri sürülecek kelimeler bir taraftan gazete ya - cılara tarafından günlük yazılarında kullanılarak Utaki taraftan x Cemiyetçe seçilecek kelimelerle Osmanlıca'dan Türkçeye bir karşılık kılavuzu yapılacağı bildirilmiş ve Hükümetin, Cemiyetin bu çalısmasında her vakitki gibi yardımında bulunmaları için bütün idare kollara - rına buyruk verilmesi istenilmiştir.

Bu işin başarılməsi için bütün idare kollarının her anınki gibi yardımında bulunmaları İora Vekilleri Heyetince de teensip edilmiş olduğundan lütfen yardımın yapılmasını bütün dairelere e - hemmiyetle bildirilmesini dilerim efendim.

Başvekil

030 10 144 32 15

3

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin yabancı kelimelerin Türkçe karşılığını bulmak gayesiyle açmış olduğu ankete ve bu yolda yapılacak çalışmalara yardımcı olunmak üzere bütün idari teşkilata gönderilen genelge.

EK: 5

T. C.
BASVEKÂLET
Münevverat Mâdâ-ı Hüsnâ
Şube:
Sayı: 17984

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

KARARNAME

İstanbul Darülfünununun umumi ıslahat işlerinde çalıştırılmak üzere getirilecek Cenevre Darülfünunu profesörlerinden Mâsyö Albert Malche ile yapılacak ilişik mukavelenin tasdiki ve buna göre getirilmek istenilen adı geçen mütehassısın bir sene için getirilmesine izin verilmesi; Maarif ve Maliye vekilliklerinin 6/3/933, 8/3/933 x tarih ve 716,3805/II4 sayılı tezkereleri üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 13/3/933 toplantısında kabul olunmuştur.

13/3/933

REİSİCÜMHUR

Gayi M. Kemal

Bk.V.

İsmail

Ad.V.

Yusuf Kemal

M.M.V.

Levâri

Da.V.

S. Kaya

Ha.V.

İsmail

Ma.V.

Mehmet Kemal

M.V.

S. Kemal

Na.V.

Levâri

İK.V.

İsmail

S.M.V.

S. Kemal

G.V.

Levâri

Zr.V.

Mutlî

130 18 01 02 36 16 7

İstanbul Üniversitesi'nin umumi ıslahat işlerinde çalıştırılmak üzere bir yıl müddetle getirilecek olan Albert Malche'ye ait sözleşmenin tasdiki.